

Vakvernieuwing Duits in het VO (Deutsch macht Spaß en sectiebestuur Duits Levende Talen, december 2024)

Kees van Eunen

INLEIDING: waarom dit alles?

2024 is niet alleen algemeen politiek maar ook onderwijspolitiek gezien een bijzonder jaar. Ook voor de moderne vreemde talen en dus ook voor het vak Duits. Prangende vraag voor de talentoekomst: *Nederland spreekt z'n talen – of niet meer?* Met name Duits en Frans staan behoorlijk onder druk. De vakken verdwijnen bij de universiteit Utrecht, worden in clusters samengevoegd bij andere universiteiten en trekken ook op de hogescholen steeds minder studenten. Het risico: tegen de tijd dat men er achter komt dat de buurtalen absoluut noodzakelijke vakken zijn, zijn ze al vrijwel verdwenen omdat er geen of veel te weinig bevoegde docenten zijn.

Het verbijsterende is dat het gaat om de talen van onze allergrootste handelspartner Duitsland en van wereldspeler Frankrijk. Kennelijk gaan onze onderwijsofficials ervan uit dat Engels voldoende is. Kennelijk zijn we op weg naar een nieuw taallandschap in Nederland: Engels standaard en naar buiten toe, onder elkaar Nederlands en andere talen afhankelijk van afkomst of noodzaak. Eigenlijk moeten die Duitsers en Fransen maar gewoon goed Engels leren, toch? In de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw werd overal in Europa met lof gesproken over de talenkennis van 'de' Nederlanders: anders dan hun burens leerden ze op school de drie buurtalen Engels, Frans en Duits en konden ze zich daar ook aardig mee redden als het nodig was. Hoe anders is het nu. En dat zeker niet alleen in het vmbo, op de havo of op het vwo. Ook in het mbo is de trend naar alleen nog Engels – en voor de leukigheid dan liever Spaans (vooral vanwege de vakantieaspecten) dan de talen van onze directe burens en grootste handelspartners – duidelijk zichtbaar. In 2021 heeft KBA Nijmegen hier onderzoek naar gedaan (<https://duitsmbo.nl/wp-content/uploads/2021/11/Onderzoek-KBA-compleet-13-december.pdf>). Daaruit blijkt dat het vak Duits in het mbo fors minder wordt aangeboden. Voor Frans is de situatie nog slechter. Scholen beslissen veelal zelf over wel of geen Duits respectievelijk Frans en hebben dus de mogelijkheid een taal gericht aan te bieden in hun beroepsopleidingen. Ze verhogen daarmee de baankansen van hun studenten aanzienlijk. Zie voor meer informatie de website van de stichting Duits in de Beroepscontext (<https://duitsmbo.nl> en www.daaromduits.nl).

Duits als voertaal

Een belangrijke reden voor de fixatie op Engels als enige serieus te nemen vreemde taal heeft zeker ook te maken met de eeuwenoude centrale machtspositie van wat nu de Randstad is. Anders dan in de rest van Nederland (het noorden, oosten en zuiden) heeft men in de Randstad weinig of geen directe dagelijkse ervaring met sprekers van onze buurtalen. Ongetwijfeld zullen ook de ministeriële machtscentrales bemenst zijn door in meerderheid randstedelingen. Da's niet erg, mits men zich er daar van bewust is dat je het buiten de Randstad met alleen Engels niet redt, integendeel. Frans Heesen, directeur van Hotel-Restaurant Tjongervallei/Friesland, zegt er dit over: „We moeten zorgen dat we de taal van onze gasten spreken, anders werken we achteruit. Dan raken we een hele grote groep gasten, die we nodig hebben om te zorgen dat onze branche verder floreert, kwijt omdat we niet in staat zijn hun het gevoel van welkom te geven in hun eigen taal en in hun eigen manier van doen.”

AVR is marktleider in afvalverwerking en het opwekken van duurzame warmte en elektriciteit. „Onze mensen moeten Duits kunnen”, zegt Robert Hageman, site manager van AVR Duiven. „Wij krijgen afval uit Duitsland en Duitsland is nog steeds ons grootste exportland. Heel veel Duitse firma's zijn werkzaam in de energie- en milieusector in Nederland. Daarom is Duits praten en verstaan erg belangrijk. Normen- en onderhoudsboeken zijn Duitstalig. De meeste opdrachten worden verstrekt aan Duitstalige firma's. Onze Duitse collega's kunnen nauwelijks Nederlands. Dus wordt de voertaal al snel Duits. Beheersing van Duits is in onze technische branche een vereiste. Het

verschil wordt uiteindelijk altijd gemaakt op de werkvloer en niet in een contract of een gesprek met een directeur!”

Voor Frans geldt een soortgelijke situatie. Er staan honderden vacatures open waarvoor kennis van het Frans een must is of een pre.

Enquête in Amsterdam

Een groepje leerlingen van het Amsterdamse Zuiderlicht College heeft eind 2022 een interessante enquête naar de behoefte aan Duits uitgevoerd bij een aantal Amsterdamse bedrijven en scholen, in het kader van het project ”Match2Work”

(<https://projectmatch2work.nl/>). Hier enkele van hun resultaten, niet onverwacht, maar helaas maar al te duidelijk.

Voor de regio Amsterdam trokken de leerlingen de volgende vier conclusies (die volgens hen zeker ook voor Frans gelden):

1. Duits hoeft geen verplicht vak te zijn in het VO.
2. Veel bedrijven hebben wel Duits nodig.
3. Dus: Duits als vak aanbieden in het mbo (bijvoorbeeld horeca).
4. Voor bedrijven is het aan te raden een Duitssprekend personeelslid in dienst te nemen.

Aanbevelingen

Dat levert een aantal aanbevelingen op die eerder al door de Visiegroep Buurtalen zijn gedaan en die deels terugkomen in de nieuwe eindtermen en bijbehorende regelgeving voor het eindexamen, waar deze brochure aan gewijd is.

In een brief aan OC&W van 23 april 2023 heeft de Visiegroep een aantal heldere aanbevelingen gedaan:

- Er komt vanuit de overheid meer aandacht voor en erkenning van het maatschappelijk, cultureel en economisch belang van de buurtalen.
- Alle leerlingen in de onderbouw en bovenbouw van vmbo, havo en vwo kunnen Frans en Duits kiezen, ongeacht hun profielkeuze.
- Scholen worden verplicht voldoende contacturen aan te bieden.
- Het onderwijs in de talen wordt communicatiever, aansprekender, intellectueel uitdagender.
- Het centraal schriftelijk examen bestaat minimaal uit twee vaardigheden en het schoolexamen bevat de andere onderdelen.
- Er komt een landelijke promotiecampagne om de keuze voor Frans en Duits als examenvak te stimuleren.
- De overheid garandeert een goed dekkend, regionaal gespreid aanbod aan lerarenopleidingen, universitaire bachelors en educatieve masters, ook bij de huidige lage studentenaantallen.

Deze aanbevelingen zijn uiterst serieus. We zijn in Nederland immers cultureel heel nauw verbonden met beide taalgebieden. En... voldoende kennis van Duits en Frans levert ons land uiteindelijk geld op: de meest pragmatische reden om te zorgen voor een goed buurtalenonderwijs!

In deze brochure worden veel van de hier aangestipte thema's opgepakt en met allerlei les- en projectvoorbeelden uitgewerkt. Profiteer er van. De makers wensen veel leesplezier.

***Het sectiebestuur Duits van de Vereniging van Leraren in Levende Talen
De werkgroep Deutsch macht Spaß***

A) Inhouden

Inhoudsopgave

INLEIDING: waarom dit alles?	1
A) Inhouden.....	3
Blok 1:	4
a) Korte examengeschiedenis van vóór en na de mammoetwet via curriculum.nu t/m het in 2024 afgesloten SLO-vakvernieuwingsproject (vernieuwing eindexamens en actualisatie kerndoelen)	4
b) Online hulp bij de eindexamens	6
c) Interviews over de ontwikkelingen t/m nu (2024) met enkele direct bij de ontwikkeling van de nieuwe eindtermen Duits betrokkenen:.....	7
d) Interviews met enkele vernieuwende (oud-)DmS-collega's uit/over hun dagelijkse schoolpraktijk en hun vernieuwingservaringen/-wensen/-ideeën:.....	10
Blok 2: Zonder ander eindexamen géén wezenlijke vakvernieuwing.....	15
a) Het <i>probleem</i> (al sinds de invoering van de Mammoetwet, 1968) – kort samengevat.....	17
b) Het ERK, de nieuwe kerndoelen en eindtermen voor het examen.....	17
c) Wat kun je leren van anderen? <i>Aanbevelenswaardige examenideeën en -ervaringen Duits</i> , van her en der (openbaar/online toegankelijk).....	20
Blok 3: Vernieuwingsideeën per vaardigheid, inclusief concrete uitgewerkte voorbeelden, beschikbaar via openbare online bronnen.....	24
I) Receptief.....	24
II) Productief.....	57
III) <i>Grammatica</i> hoort er ook bij, maar hoe, wat en hoe houd je het leuk?.....	61
IV) KLV-georiënteerde projecten (veel nieuws uit de stal van DmS.....	70
V) Spelen is leren	76
Blok 4: Duits MOET!	89
Blok 5: Links & organisaties rond Duits als vreemde taal.....	90
a) Handige links.....	90
b) Organisaties rond Duits als vreemde taal (in willekeurige volgorde).....	106

Blok 1:

a) Korte examengeschiedenis van vóór en na de mammoetwet via curriculum.nu t/m het in 2024 afgesloten SLO-vakvernieuwingsproject (vernieuwing eindexamens en actualisatie kerndoelen)

Na de invoering van de Mammoetwet in 1968 verdwenen niet alleen de vertrouwde schooltypen in het voortgezet onderwijs (ulo, mulo, lbo, hbs, gymnasium, lyceum), maar ook het verplichte vakkenpakket. Tot 1968 deed iedereen verplicht in dezelfde vreemde talen eindexamen, namelijk Engels, Duits en Frans. En wel eerst het schriftelijk examen (centraal) en bij voldoende resultaat daarna het mondeling op school, ter plaatse gecontroleerd door 'gecommitteerden' die niet alleen het nagekeken schriftelijke werk checkten maar ook samen met de examinerende docenten de mondelinge en vervolgens de eindcijfers vaststelden.

De mvt-examens veranderden met de invoering van de Mammoetwet organisatorisch en inhoudelijk: het centraal schriftelijk examen kwam pas na de schoolexamens. In de oude situatie was dat zoals gezegd precies omgekeerd: je deed eerst schriftelijk en was dat voldoende, dan mocht je door naar het mondeling. Bij het schriftelijk verdwenen de traditionele vertalingen en briefopdrachten. In het nieuwe schriftelijk examen werd de leesvaardigheid getoetst (multiple choice – geproduceerd door het nieuw opgerichte en toen nog niet commerciële CITO dat net als de toen eveneens opgerichte SLO volledig door vaders staat gefinancierd werd). De overige vaardigheden en onderdelen (luisteren, spreken, schrijven, literatuur etc.) kwamen aan de orde in het aan het schriftelijk examen (CSE) voorafgaande schoolonderzoek (SO).

De leerlingen mochten naast het verplichte Nederlands en Engels zelf een pakket van zes of zeven vakken samenstellen. Het eindexamen werd gespreid over het laatste schooljaar of later zelfs de laatste twee schooljaren. Voor de vreemde talen gold, dat alle vaardigheden (incl. literatuur) behalve de leesvaardigheid in het schoolonderzoek werden afgerond. In mei volgde dan het CSE leesvaardigheid dat 50% van het eindcijfer was. Een systeem kortom dat in de basis vrijwel onveranderd nu al meer dan een halve eeuw bestaat.

De regels voor het eindexamen werden wel regelmatig herzien. Zo konden de leerlingen in het vbo en mavo op twee of drie niveaus examen doen, namelijk op B-, C- of D-niveau. Bovendien was hier naast Nederlands één moderne vreemde taal verplicht. Vbo- en mavo-leerlingen die bijvoorbeeld dyslectisch waren, mochten Duits in plaats van Engels kiezen. Ze konden een mavo- of vbo-diploma behalen als ze minimaal drie vakken op B-C- en D niveau hadden behaald. Bovendien kon je in het tweede tijdvak via een herexamen 'profileren'. Het hoogst behaalde cijfer kwam dan op de cijferlijst te staan.

In 1990 kwam de volgende vernieuwing eraan. De *basisvorming* en de *tweede fase* werden ingevoerd. Er werd minder klassikaal gewerkt en er moest gedifferentieerd les worden gegeven. In de scholen werden mediatheken en studieplekken ('studiehuis') gerealiseerd, de rol van de docent veranderde richting coach en de leerling werd geleerd om zelfstandig te werken. Leerlingen werden 'eigenaar' van het eigen leerproces. De leerling bepaalde zelf hoe hij zich de leerstof eigen wilde maken; de docent was minder sturend aanwezig. In één groep zaten in de basisvormingsfase leerlingen van allerlei niveaus, iedereen kreeg dezelfde leerstof aangeboden en maakte aan het einde van het tweede jaar dezelfde toets. Al snel (en zoals te verwachten) bleek echter dat de ene groep leerlingen veel meer uitleg over de leerstof nodig had dan de ander. De resultaten van de basisvormingstoets liepen te veel uiteen. Deze toets werd al heel snel afgeschaft

en er werden als vanouds weer klassen met leerlingen van ongeveer hetzelfde niveau gevormd.

Het onderwijs moest meer op de praktijk worden afgestemd en ook beter voorbereiden op het vervolgonderwijs. Daarom werd in 1999 het vmbo ingevoerd. Er kwamen vier profielen met in elk profiel andere verplichte en keuzevakken. Sindsdien moet elke vmbo-leerling examen in Engels en wiskunde doen. Het wisselen van profiel is niet meer mogelijk, omdat elk profiel specifieke vakken heeft. Verder kunnen de leerlingen alleen in het profiel economie één van de vakken Frans of Duits kiezen. Het is niet meer mogelijk om eindexamens in beide vakken te doen. In het havo/vwo werden aanvankelijk slechts onderdelen van het Frans/Duits onderwezen en getoetst. Zo kon het voorkomen, dat een leerling die talen wilde studeren, geen les in luister- of spreekvaardigheid had gehad.

Na een aantal voorzetten (*Onderwijs 2032* [Paul Schnabel] via *curriculum.nu* t/m het nu lopende vakvernieuwingsproject, aangestuurd door SLO) vindt op dit ogenblik weer een actualisatie van de eindtermen plaats, die midden 2024 klaar zal zijn. Alle richtingen krijgen eindtermen die corresponderen met de Europese ERK niveaus: vmbo basis doet examens op A1, vmbo kader en TL op A1 en A2, havo op B1 en vwo op B2 niveau. De wens van de meeste collega's in het vo is om het CSE (nu alleen leesvaardigheid) aan te passen. De leerlingen worden met trucjes op het examen voorbereid, omdat er te veel en te vaak naar signaalwoorden wordt gevraagd. Je kunt een goed examen maken, als je deze trucjes kunt toepassen. Ook al heb je een slechte basiskennis, je kunt zo gemakkelijk een ruime voldoende voor het eindexamen behalen. Daarom zou het goed zijn wanneer dit examen verandert. Op deze wijze wordt niet de kennis van het Duits maar de mate waarin een kandidaat kan gokken het zwaarst beoordeeld. Een andere mogelijkheid zou een vraag of opdracht kunnen zijn, waarin wel de kennis van de Duitse taal wordt getoetst. Ook het feit dat dit centraal examen nog steeds 50% van het eindcijfer is, is leraren een doorn in het oog, vooral ook vanwege de nogal logische backwash-effecten (trainen voor de toets tot je een ons weegt).

Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt over een jaar of wat (3 tot 5 is de schatting) mogelijk de luister/kijkvaardigheid dan wel de spreek- of schrijfvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE. Dat is een kleine verbetering. Het blijft hoe dan ook zo dat het CE 50% van het eindcijfer is. Dus blijft het stampen voor het CE in de laatste klassen, het hierboven al aangestipte backwash-effect.

Oftewel: de ministeriële motie van wantrouwen t.o.v. leraren blijft gewoon overeind. Jammer en naar wij vrezen een garantie op verstikking van veel idealisme en vernieuwingsmogelijkheden. Maar misschien zijn we daarin te cynisch.

Anders gezegd: waarom kunnen niet alle vaardigheden even zwaar meetellen? Waarom is leesvaardigheid belangrijker dan de andere vaardigheden? Puur en alleen omwille van de organiseerbaarheid is een non-argument. Ja, spreekvaardigheid is lastiger te organiseren (maar wel degelijk te organiseren, zie bijvoorbeeld de toetsen van het Goethe-Institut en van Duits in de Beroepscontext [<https://duitsmbo.nl>]), maar schrijven en luistervaardigheid zijn goed te doen. Gespreksvaardigheid is weliswaar moeilijk objectief te meten, ze toont echter wel aan of de kandidaat het Duits wel of niet beheerst.

Veel leerlingen vinden het interessant om iets te leren over de cultuur in Duitstalige landen. Zeker voor de lagere niveaus zou Landeskunde een prominentere plaats in het nieuwe eindexamenprogramma moeten krijgen. Dat zijn immers de items, die docenten

en leerlingen het meest motiveren. Want als je wilt gaan werken in Duitsland, Oostenrijk of in Zwitserland is dat samen met een goede gespreksvaardigheid iets waarvan je in de toekomst het meeste profijt kunt hebben.

b) Online hulp bij de eindexamens

Online is overigens rond de examens heel veel - en gratis - te vinden. Natuurlijk bij het Cito, de maker van de centrale examens, zie bijvoorbeeld:

[Oefenen voor het centraal examen vo](#). Nog gemakkelijker hanteerbaar is bijvoorbeeld <https://alleexamens.nl/>.

Alleexamens.nl is een lovenswaardig initiatief van de Stichting Studiebegeleiding Leiden (<https://www.ssleiden.nl/>) en is vrij toegankelijk voor iedereen. Daarmee zijn eindexamenkandidaten (en hun docenten) behoorlijk geholpen. Je vindt er alle examens vmbo, havo en vwo van 1999 tot nu op een rijtje, per vak. Wat je ook zoekt, je vindt het zonder moeite, de website is uiterst gebruiksvriendelijk. Je kunt er niet alleen de examens van een specifiek jaar en tijdvak vinden, maar je kunt ook alle eindexamens van een vak, van 1999 tot nu, als complete bundel downloaden. Je beschikt dan dus over een klassieke examenbundel voor jouw vak. Vergelijkbaar met de commerciële gedrukte examenbundels die nog steeds veel verkocht worden. Maar de online bundels zijn geheel gratis. Heel handig en ook voor leerlingen gemakkelijk te hanteren. Naast de examenopgaven, werkboekjes en bijlagen zijn ook de correctievoorschriften inclusief antwoorden te downloaden evenals de gebruikte normeringen. Je kunt leerlingen dus desgewenst geheel zelfstandig laten trainen met oud examenmateriaal, waarbij ze hun werk zelf kunnen nakijken en de bijpassende beoordeling in de normeringstabel kunnen opzoeken. Ook leerlingen die staatsexamen doen kunnen met dit materiaal werken.

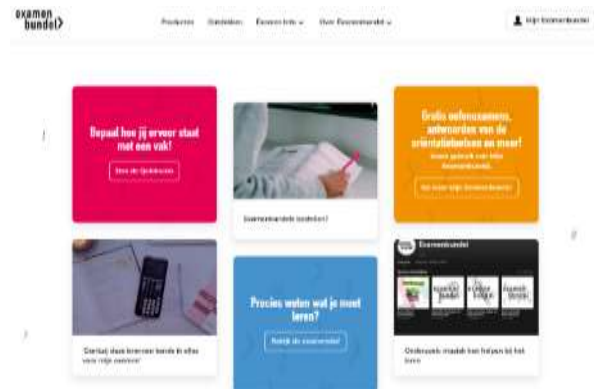
Op *alleexamens.nl* is ook de stof te vinden die leerlingen voor het examen moeten beheersen. Op dat punt is ook de website *examenbundel.nl* van ThiemeMeulenhoff de moeite waard:

<https://examenbundel.nl/>. Weliswaar gaat het hier om de verkoop van gedrukte examenbundels, maar de website biedt ook een fraai gratis servicepakket. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een quickscan doen om te kijken hoe ze er ongeveer voor

staan. Ook vind je hier een uitvoerig overzicht van de te beheersen examenstof. Verder gratis oefenexamens, waarvoor wel eerst een account bij de uitgever moet worden aangemaakt. Al met al veel gratis service rondom de commerciële examenbundels.

Tenslotte zij hier gewezen op andere handige sites voor eindexamenstraining:

www.examenblad.nl en *mix & meet* <https://cito.nl/centrale-toetsen-en-examens/centrale-examens-vo/voor-docenten/tools/mixmeet/>

Kennis van land en volk en spreekvaardigheid.

5) Is de totaalset aan eindtermen voor elke schoolsoort/leerweg eigenlijk wel uitvoerbaar binnen de toegekende 'ontwerpruimte'? Zeker met het oog op de aangekondigde vermindering daarvan voor f
6) Schoolbestuurders beslissen uiteindelijk over hoe de beschikbare 'ontwerpruimte' ingevuld wordt qua bijvoorbeeld lessen (kostbaar) en zelfstandig werken (goedkoop). Zouden er niet beter centrale minimumtabellen moeten komen voor verplicht te geven lessen?

Zeker niet! Wij leveren al enkele jaren uren in ten behoeve van toekomst oriëntatie en burgerschap. De kennisvakken moeten uren inleveren. Deze nieuwe vakken kunnen goed onder de bestaande gegeven worden. Toch moeten we met minder uren dezelfde resultaten bereiken. Iets wat volgens onze collega's VO bijna onmogelijk is.

7) De nieuwe eindtermen zijn deels echt nieuw. Kunnen docenten ze zelf eigenlijk wel invullen? Heel veel docenten willen concretere informatie. De formulering van de eindtermen is veel te vaag. Er moeten duidelijke voorbeelden worden gegeven.

8) Of is de invulling ervan voorbehouden aan (grote) uitgevers?

Dat kan! Maar wij moeten de docenten ondersteunen met het maken en presenteren van motiverend lesmateriaal. De content moet actueel en flexibel zijn. Ze moeten gebruik kunnen maken van levensecht, actueel materiaal voor hun lessen. Eigen inbreng van de leraar verhoogt de motivatie van ons vak.

Interview Kees van Ruremonde (lid ontwikkelgroep eindtermen, september 2024)

1. *Wat zijn voor jou de belangrijkste **positieve punten** in de vernieuwde eindtermen?*

Het zijn er een aantal. Er zijn inhoudelijke domeinen (taal- & cultuurbewustzijn) bijgekomen, waardoor het vak meer body krijgt. Dat verdient het ook. De vaardigheden zijn meer gecombineerd en dat gaat hopelijk ook doorwerken in de toetsing. Een leestoets is niet meer alleen een leestoets, maar leerlingen zouden ook informatie uit bronnen kunnen halen en die dan weer verwerken in bijvoorbeeld een schrijfvaardigheidsofdracht.

Wat betreft het uitgaan van het ERK in alle programma's: anno nu zijn het nog richtlijnen, maar vanuit het ministerie kwam de vraag om dit in het nieuwe examenprogramma te formaliseren, zodat duidelijk is voor leerlingen op welk ERK-niveau ze hun middelbare schoolperiode afsluiten en met welk niveau ze aan hun vervolgopleiding beginnen.

2. *En wat zijn volgens jou **echte gemiste kansen**?*

Dan denk ik toch de verdeling tussen de inhouden van het centraal en schoolexamen. De verhouding tussen SE en CE moet hetzelfde blijven: 50%-50%. Daar mogen we niet aan tornen. Er zijn nu een korte & middellange termijnvisie ontwikkeld over wat er in het CE en/of in het SE moet. We waren heel ambitieus in het begin, maar achteraf denk ik nu dat er meer ambitie had mogen doorstromen naar de uiteindelijke verdeling. Waarbij ik ook wel reëel blijf: wat er in het CE kan, heeft te maken met de kaders die door CITO en het CvTE voorgegeven worden. Je hebt het dan bijvoorbeeld over toetsbaarheid en de lengte van een examenzitting: voeg je iets toe, wordt de zitting langer - of moet je dan twee zittingen organiseren? Bij schrijfvaardigheid heb je het over de betrouwbaarheid van de beoordeling.

Er mist voor mij onder de streep nu wel wat, maar ik begrijp ook alle haken en ogen die eraan zitten.

- 3. Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt pas over een jaar of 5 mogelijk de luister/kijkvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE. Hoe kijk je daar tegenaan?*

Korte termijn 3-5 jaar iets implementeren. Lange termijn 8-10 jaar.

De eerste stap is dat receptie in het CE en ook andere nieuwe domeinen al terugkomen in het nieuwe examen; bijvoorbeeld beoogde effecten van taalgebruik of het gebruik van bronnen. Kennis en vaardigheden vanuit de andere domeinen worden hierin geïntegreerd. Het is dus niet meer alleen het lezen zoals dit nu het geval is. Het examen leesvaardigheid moet echt andere vraagsoorten gaan bevatten, zodat het gaat om het diepere begrip van teksten.

- 4. Er zitten in de nieuwe eindtermen hele bijzondere onderdelen. Wat vind jij de leukste?*

Lastige vraag, spontaan zou ik zeggen de eindterm in domein A: *creatief met taal*. Dit doe je vaak voor de leuk erbij en nu krijgt het een plek in de vorm van een examenonderdeel. In het nieuwe examenprogramma zitten nog meer leuke onderdelen, maar de concrete vertaalslag naar de onderwijspraktijk en naar toetsing moet ik nog voor me zien. Ik vind Landeskunde heel leuk en daar zal ik op den duur wel los op gaan, maar voor het examen/eindtermen moet ik dat nog voor me zien. Er komen voorbeelden beschikbaar om docenten Duits te ondersteunen.

- 5. Is de totaalset aan eindtermen voor elke schoolsoort/leerweg eigenlijk wel uitvoerbaar binnen de toegekende 'ontwerpruimte'? Zeker met het oog op de aangekondigde vermindering daarvan voor Duits (en Frans) met 30% (terwijl Engels - moeilijkste taal??? - maar 2% hoeft in te leveren).*

Ik snap de discussie, maar het is jammer dat het maatschappelijke debat over de uren gaat en niet over de inhoud. Er is een publicatie van het SLO waar ik graag naar wil verwijzen. Er is een aanpassing geweest op basis van het aantal lessen van het examenjaar. Je doet daar immers niet 100% van de leerstof, maar zo'n 70%, omdat je daar tot april lesgeeft. Dit verklaart een deel van de afname van het aantal uren op papier. Verder zegt de ontwerpruimte niets over het aantal lessen, daar gaan de scholen zelf over.

- 6. Schoolbestuurders beslissen uiteindelijk over hoe de beschikbare 'ontwerpruimte' ingevuld wordt qua bijvoorbeeld lessen (kostbaar) en zelfstandig werken (goedkoop). Zouden er niet beter centrale minimumtabellen moeten komen voor verplicht te geven lessen?*

In het verslag van de vernieuwingscommissie zal een richtlijn opgenomen worden qua lestijd die nodig is om dit examenprogramma uit te kunnen voeren. Dan zou het kunnen zijn dat er staat dat we ervan uitgaan dat leerlingen elke week bijvoorbeeld drie keer 50 minuten les hebben, om dit programma uit te kunnen voeren.

- 7. De nieuwe eindtermen zijn deels echt nieuw. Kunnen docenten ze zelf eigenlijk wel invullen?*

Docenten kunnen dit zeker zelf invullen. Er staan tips en aanwijzingen in het examenprogramma waar je als docent concreet aan kunt denken, en wel in het onderdeel

te denken valt aan bij elke eindterm. Het is ook aan de docent om bijvoorbeeld te bepalen welke literaire werken de leerlingen lezen.

In de domeinen B en C, waar het gaat over overeenkomsten en verschillen tussen talen en kenniselementen van taalvariatie en welke kennis je moet toepassen op het interpreteren van een tekst, zal wat meer sturing nodig zijn, zodat duidelijk wordt wat er verwacht wordt. Maar wat je dan gaat lezen, dat is aan de docent.

Op dit moment moeten leerlingen drie literaire teksten lezen, maar in de nieuwe eindtermen wordt dit niet meer genoemd, want door de nieuwe eindtermen moeten er meerdere, verschillende teksten gelezen worden. Het spreekt voor zich dat dit er meer dan drie moeten zijn.

8. Of is de invulling er van voorbehouden aan (grote) uitgevers?

Er zal zeker een rol weggelegd zijn voor de uitgevers. Zij zullen ook moeten kijken wat CITO en CvTE gaan doen. In bijna alle leerjaren gaan uitgevers mede richting geven aan de invulling van de domeinen. Ze waren betrokken bij het proces via de advieskring, maar zaten natuurlijk ook in de wachtstand. In de aankomende jaren zullen zij hard aan de slag (moeten) gaan.

d) Interviews met enkele vernieuwende (oud-)DmS-collega's uit/over hun dagelijkse schoolpraktijk en hun vernieuwingservaringen/-wensen/-ideeën

- Interview Kitty Zoontjes (Amadeuslyceum Utrecht/Vleuten)

1) Wat zijn voor jou de belangrijkste positieve punten in de vernieuwde eindtermen?

Fijn dat er naast aandacht voor het leren van de taal, ook veelvuldig aandacht is voor kennis van land en volk. Verder vind ik het interessant dat er nu specifiek aandacht is voor de *manier* waarop je een taal leert.

2) En wat zijn volgens jou echte gemiste kansen?

Het CE blijft voorlopig zoals het is. Dit vind ik heel erg jammer. Leesvaardigheid blijft zo heel zwaar wegen.

3) Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt pas over een jaar of 5 mogelijk de luister/kijkvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE. Hoe kijk je daar tegenaan?

Enerzijds vind ik het jammer dat we nog een paar jaar vastzitten aan alleen leesvaardigheid in het CE. Ik heb leerlingen in mijn klas gehad, die ik met een gerust hart midden in een klein dorp in Duitsland en Oostenrijk zou droppen en van wie ik weet dat ze én weer gezond en wel thuis gaan komen én tegelijkertijd een geweldige tijd zullen beleven. Deze leerlingen maakten dan aan het einde van het jaar het CE Duits en dan zag ik geregeld weer teleurgestelde gezichten op het moment dat ze de examenzaal uitliepen. Voor deze leerlingen kan het me niet snel genoeg gaan als het CE aangepast zou worden.

Aan de andere kant vind ik het wel belangrijk dat als er iets nieuws ontwikkeld wordt, dit ook goed gebeurt en dat er nagedacht wordt over de te volgen stappen en mogelijke gevolgen. Beter iets goeds, dan iets wat nog niet helemaal goed ontwikkeld is.

Ik begrijp de keuze voor het toevoegen van kijk- en luistervaardigheid. Dit is immers makkelijk en valide te beoordelen. Toch zou ik het jammer vinden als bijvoorbeeld gespreksvaardigheid geen onderdeel van het CE zelf zou uitmaken. We willen graag communicatief onderwijs aanbieden, waarin leerlingen in staat zijn om zich in alledaagse situaties te redden. Daar zouden wat mij betreft juist gespreks- en schrijfvaardigheid in het CE heel goed bij aansluiten.

4) Hoe bereid jij je leerlingen voor op het examen?

Bij ons op school bestaan de schoolexamens uit vaardigheden. Elke periode staat een vaardigheid centraal. Daar ligt de focus op, maar alle vaardigheden komen natuurlijk aan bod. Wij werken in de bovenbouw met eigen materiaal, waarin we veelvuldig gebruik maken van authentieke bronnen, zodat leerlingen met verschillende aspecten uit de Duitstalige landen in aanraking komen. Mijn uitgangspunt is steeds *less is more*. Gezien de beperkte onderwijstijd heb ik steeds de vraag in mijn achterhoofd wat is haalbaar? Wat moeten leerlingen nu écht kunnen en/of weten? Woordenschat en grammatica bied ik in context aan en worden regelmatig herhaald gedurende de periode vanuit de gedachte van het formatief handelen.

Het centraal examen bereid ik met de leerlingen gedurende het jaar voor. Aan het begin van het schooljaar laat ik de leerlingen een 0-meting maken om te kijken hoe ze er op dat moment voorstaan. Ook vraag ik hen waar ze behoefte aan hebben. Ik probeer de leesvaardigheid in eerste instantie met behulp van literatuur en andersoortige teksten te versterken. Naarmate het examen dichterbij komt, oefenen we ook intensiever met examenteksten. Dit laatste vinden leerlingen vaak heel saai, dus daar begin ik niet te vroeg mee.

5) Wat zijn jouw/jullie leukste activiteiten rondom de voorbereiding op de examens?

Dat is zonder meer de mogelijkheid om leerlingen letterlijk onder te dompelen en in aanraking te laten komen met de Duitse taal en de cultuur in Duitstalige landen. Alleen in de tweede klassen is er geen excursie naar Duitsland, maar vanaf de derde klas gaan de leerlingen met Duits een of meerdere dagen naar Duitsland en/of Oostenrijk.

In havo 4 en vwo 5 mag ik mijn leerlingen een week meenemen naar Wenen. Daar leren ze de Weense wals, bezoeken ze een voorstelling in de Volksoper, bekijken het werk van onder meer Gustav Klimt en Friedensreich Hundertwasser en sluiten de week af met muziek in een Weense Heuriger. Met dezelfde leerlingen gaan we in het examenjaar in de kerstperiode naar Düsseldorf. Deze dag staat altijd garant voor een hoop gezelligheid.

In vmbo-tl 4 hebben de leerlingen hun mondeling in Duitsland. Daarvoor werken we samen met Sprachstadt (<https://www.sprachstadt.de/>). Waar ze er soms weken een

beetje tegenop zien, de zenuwen door hun lijf gieren als we 's ochtends de bus instappen, zie ik vrijwel direct na het eerste gesprekje met 'echte' Duitsers alleen maar vrolijke gezichten. Ze hebben Duits gesproken! De Duitser verstond ze én ze konden terugpraten in het Duits. Dit doet enorm veel met hun zelfvertrouwen en enthousiasme voor de taal.

Ook vind ik het heel leuk om mijn lessen te beginnen met een (nieuw) Duits nummer, een trailer van een film die ik gezien heb, een fragment uit een boek of een opvallend nieuwsbericht om leerlingen nieuwsgierig te maken.

6) Je hebt één wens vrij: Wat is de jouwe?

Ik hoop dat er ruimte is en blijft om leerlingen nieuwsgierig te maken naar de prachtige Duitse taal en cultuur van de Duitstalige landen en ik hoop dat we daarvoor met elkaar kijken en van elkaar leren. Als daar een examen bij hoort, dan hoop ik dat dat examen hier recht aan doet en dat daarvoor meer nodig is dan het toepassen van trucjes.

- **Interview Liesbeth Vrij (Unic Utrecht)**

1) Wat zijn voor jou de belangrijkste positieve punten in de vernieuwde eindtermen?

Dat de productieve vaardigheden zoals gespreksvaardigheid meer aan bod komen en de koppeling aan het ERK. Ook de rol van Landeskunde is groter. Dit zijn de dingen die leerlingen meer aanspreken dan bijvoorbeeld de grammatica van het Duits.

2) En wat zijn volgens jou echte gemiste kansen?

Dat gespreksvaardigheid, de vaardigheid waar mijns inziens de leerlingen het meest aan hebben in hun toekomst, nog steeds niet in het CE zit. Ik begrijp dat het iets moeilijker is om dit objectief te toetsen en meer organisatie vergt maar het is niet onmogelijk. Het Goethe Instituut doet dat immers ook al heel lang.

3) Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt pas over een jaar of 5 mogelijk de luister/kijkvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE. Hoe kijk je daar tegenaan?

Het toetsen van leesvaardigheid en dat zo zwaar laten mee tellen vind ik sowieso een minder goede zaak omdat de leerlingen deze examens met compenserende strategieën en aanleren van specifieke trucjes kunnen maken. Ik denk dat dit niets zegt over de mate van beheersing van het Duits of de hoogte van het niveau waarop ze er ook daadwerkelijk in de praktijk wat aan hebben. Het voelt alsof we de leerlingen moeten aanleren om door een zeer specifiek hoepeltje te springen. Er gaat hierdoor waardevolle lestijd verloren die we ook aan het oefenen van andere, meer nuttige vaardigheden, kunnen besteden.

4) Hoe bereid jij je leerlingen voor op het examen?

Ik begin direct in klas 1 met het aanleren van leesstrategieën.

5) *Wat zijn jouw/jullie leukste activiteiten rondom de voorbereiding op de examens?*

N.v.t.

6) *Is de totaalset aan eindtermen voor jouw schoolsoort/leerweg eigenlijk wel uitvoerbaar binnen de toegekende 'ontwerpruimte'? Zeker met het oog op de aangekondigde vermindering daarvan voor Duits (en Frans) met 30% (terwijl Engels - moeilijkste taal??? - maar 2% hoeft in te leveren.*

Ik denk van niet. Het aantal lessen per week (1x een blokkur van 90 minuten in de onderbouw) staat niet in verhouding tot wat de leerlingen uiteindelijk zouden moeten kunnen. Ze moeten daarvoor thuis ook veel doen en zijn daar moeilijk voor te motiveren wanneer ze slechts 1 keer per week een contactuur hebben.

7) *Schoolbestuurders beslissen uiteindelijk over hoe de beschikbare 'ontwerpruimte' ingevuld wordt qua bijvoorbeeld lessen (kostbaar) en zelfstandig werken (goedkoop). Zouden er niet beter centrale minimumtabellen moeten komen voor verplicht te geven lessen?*

Ja dat lijkt me beter.

8) *Je hebt 1 wens vrij: Wat is de jouwe?*

Dat het eindexamen Duits als backwash effect heeft dat leerlingen na hun eindexamen Duits niet meer zeggen: "ik heb 4/5 jaar Duits gehad op school maar kan het niet spreken", maar dat ze de taal **wel** durven te gebruiken.

- **Interview Caja Stokvisch (Unic Utrecht)**

1) *Wat zijn voor jou de belangrijkste positieve punten in de vernieuwde eindtermen?*

Meer nadruk op communicatie en cultuur

2) *En wat zijn volgens jou echte gemiste kansen?*

Nog steeds geen aanpassing in het eindexamen, alleen leesvaardigheid testen en dat zo belangrijk maken is een verkeerde keuze. Meer modernisering is op zijn plaats.

3) *Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt pas over een jaar of 5 mogelijk de luister/kijkvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE. Hoe kijk je daar tegenaan?*

Zie vorige vraag; met als aanvulling dat het nog steeds geen verbetering is als luistervaardigheid wordt toegevoegd. Beide vaardigheden zijn voor leerlingen het moeilijkst en minst motiverend. Het gaat om de communicatie en dat een persoon zich kan redden in de taal. Daarbij is praten het belangrijkste. Er zal in de toekomst een nog groter verschil zitten in SE en CE-cijfers. Om dit in de hand te houden

zullen docenten hun SE lager beoordelen en dat betekent ook iets voor de motivatie van de leerlingen. Zeer slechte ontwikkeling.

4) *Hoe bereid jij je leerlingen voor op het examen?*

Ik geef geen les aan examenklassen. Ik ben tweedegraads bevoegd.

5) *Wat zijn jouw/jullie leukste activiteiten rondom de voorbereiding op de examens?*

N.v.t.

6) *Is de totaalset aan eindtermen voor jouw schoolsoort/leerweg eigenlijk wel uitvoerbaar binnen de toegekende 'ontwerpruimte'? Zeker met het oog op de aangekondigde vermindering daarvan voor Duits (en Frans) met 30% (terwijl Engels - moeilijkste taal??? - maar 2% hoeft in te leveren.*

De hoeveelheid tijd die we al kwijt zijn geraakt in de afgelopen jaren is teleurstellend. Hoe kan een leerling aan alle eisen voldoen als hij maar 90 minuten les heeft per week, of in een (voor)examenklas 135 minuten. De maatschappij verandert drastisch met o.a. ook alle digitale middelen die vaak als afleiding gelden voor de jeugd, daar moet ook op ingesprongen worden door scholen en overheid. Huiswerk maken is in de huidige maatschappij bijna niet meer te doen. Leerlingen hebben zeer lange schooldagen, diverse hobby's, vrienden, een online leven, etc. Hierdoor moet het meeste in de les behandeld worden en niet afhankelijk zijn van huiswerk.

7) *Schoolbestuurders beslissen uiteindelijk over hoe de beschikbare 'ontwerpruimte' ingevuld wordt qua bijvoorbeeld lesuren (kostbaar) en zelfstandig werken (goedkoop). Zouden er niet beter centrale minimumtabellen moeten komen voor verplicht te geven lesuren?*

Een minimumaantal lesuren uren zou fijn zijn, maar ik heb er geen vertrouwen in dat hier goede keuzes worden gemaakt. Vreemde talen leren wordt steeds minder belangrijk gevonden (waarom?) en er komen steeds meer ideeën voor lessen die naast het huidige curriculum ook belangrijk worden gevonden. Daar is ook wat voor te zeggen, want onze maatschappij verandert en dat heeft voor mij ook als logisch gevolg dat er op school ook iets verandert. Maar onze lesweken zijn beperkt in tijd en voordat een school dan iets aanpast, moet er goed over nagedacht worden. Dat gebeurt vaak niet. Onderwijs is ook iets waar je het nooit met zijn allen over eens wordt. Er zijn niet voor niets verschillende soorten scholen. Misschien is het goed om de verschillende scholen in te delen op type onderwijs (met bijbehorende vakken > op deze school leer je...) en meer te seculariseren.

8) *Je hebt 1 wens vrij: Wat is de jouwe?*

Compleet communicatief lesgeven in projectvorm en op die manier toetsen. Ik zie daarin een mooie toekomst.

- **Interview Eric Lania (Aletta Jacobs, Hoogezand - december 2024)**

Interviewvragen:

1) Wat zijn voor jou de belangrijkste positieve punten in de vernieuwde eindtermen?

“Gelukkig komt er eindelijk meer aandacht voor ‘Landeskunde’ (ook al is het begrip ietwat verouderd – ik blijf het graag gebruiken). Vanuit de dagelijkse schoolpraktijk merk ik namelijk, dat het vak Duits, betekenis krijgt, wanneer leerlingen getriggerd worden door zaken als geschiedenis, actualiteit, literatuur, kunst en politiek. Bovendien bevordert kennis van land en volk de zogenaamde interculturele competentie. Wij bereiden als docenten onze leerlingen immers voor om te participeren in de maatschappij.”

2) En wat zijn volgens jou echte gemiste kansen?

“Leesvaardigheid blijft een prominente plaats innemen. Niemand zal het belang van leesvaardigheid in onze huidige maatschappij ontkennen, maar het blijft mijns inziens een vreemde zaak, waarom de andere vaardigheden niet in het centraal examen worden opgenomen.”

3) Zo te zien houden we echter nog een paar jaar leestoetsing puur in het CE (dus grofweg net als nu, 50% eindcijfer) en wordt pas over een jaar of 5 mogelijk de luister/kijkvaardigheid toegevoegd, overgeheveld dus uit het SE.

Hoe kijk je daar tegenaan?

“Dit beschouw ik als een positieve ontwikkeling. Zeker vanwege het feit, dat multimedia steeds meer in onze maatschappij zal worden vertegenwoordigd, waarin het kijk- en luistervaardig ‘zijn’, zeker op zijn plaats is. Daarnaast speelt communicatie in onze maatschappij een grote rol. Daar past communicatief vreemdetalenonderwijs bij. Waarom wordt spreekvaardigheid dan geen onderdeel van het CE?”

4) Hoe bereid jij je leerlingen voor op het examen?

- SE

- CSE

“Bij ons op school zijn de vier vaardigheden veelvuldig in het SE vertegenwoordigd. Dat vinden wij sectiebreed van groot belang. Maar denk ook aan het opbouwen van voldoende woordenschat. Daarnaast worden vaardigheden gekoppeld aan bijvoorbeeld literatuur en film. Zo wordt vervolgens het belang van de vaardigheden door de leerlingen zelf ook ‘ingezien’. Ter voorbereiding op het CSE oefenen de leerlingen (in de bovenbouw) frequent met examenteksten. Natuurlijk is dit niet het ‘leukste’, maar leerlingen geven in de loop van het proces wel aan, dat ze steeds ‘vaardiger’ worden – en daarmee het effect van voldoende ‘training’ merken. Ook wordt dit in de formatieve toetsen bevestigd. Als docent zit je met een ‘dubbelgevoel’, want er is ‘meer’ dan leesvaardigheid, terwijl je wel merkt dat voldoende oefening zijn vruchten afwerpt. Wanneer je met je leerlingen niet tot weinig gaat lezen, zal dat resulteren in tegenvallende resultaten op het examen, waarmee je ze dus in feite zal ‘afstraffen’.”

5) Wat zijn jouw/jullie leukste activiteiten rondom de voorbereiding op de examens?

“Denk hierbij aan de excursies naar Duitsland om leerlingen de Duitse taal en cultuur te laten ‘voelen’. Maar denk ook aan een door leerlingen zeer geliefd project op school: “Berlin – Die geteilte Stadt”. Leerlingen maken kennis met de tijd van de Duitse tweedeling. Vervolgens proberen wij de leerlingen te laten ‘voelen’ hoe het was om in de DDR te ‘leven’ (met uiteraard zowel de positieve als de negatieve kanten). Daarnaast wordt het project aan de film ‘Ballon’ (2018) gekoppeld. Leerlingen ondervinden het project vaak als een geweldige ‘ervaring’ – en geven in de evaluatie vaak het volgende weer: “Dit waren de allerleukste lessen Duits! Het was zo interessant.”. Dit bevestigt voor mij persoonlijk de toegevoegde waarde van het integreren van kennis van land en volk in de lessen Duits.”

6) Is de totaalset aan eindtermen voor jouw schoolsoort/leerweg eigenlijk wel uitvoerbaar binnen de toegekende 'ontwerpruimte'? Zeker met het oog op de aangekondigde vermindering daarvan voor Duits (en Frans) met 30% (terwijl Engels - moeilijkste taal??? - maar 2% hoeft in te leveren.

“Het wordt zeker krap. Deze ontwikkeling roept bij mij de volgende vraag op: “Staat het beoogde rendement van de toekomstige leerling straks nog wel in verhouding tot de beschikbare tijd en ruimte?”. Als docent merk ik nu al dat ik vaak tijd te kort schiet, zeker met het oog op leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte óf juist die hoog gemotiveerde leerling die de verdieping op wil zoeken.”

7) Schoolbestuurders beslissen uiteindelijk over hoe de beschikbare 'ontwerpruimte' ingevuld wordt qua bijvoorbeeld lessen (kostbaar) en zelfstandig werken (goedkoop). Zouden er niet beter centrale minimumtabellen moeten komen voor verplicht te geven lessen?

“In die zin is deze vraag lastige te beantwoorden. Wanneer er door de rijksoverheid een verstandige keuze zou worden gemaakt, zou dit voordelig kunnen uitpakken, maar tegelijkertijd is dit omgekeerd uiteraard ook mogelijk. Ook brengt een centrale minimumtabel extra uitdagingen met zich mee. Op de school waar ik werkzaam ben bieden wij namelijk ‘versterkt taalenonderwijs Duits’ (VTO-Duits) aan. Dat brengt met zich mee dat wij extra lessen Duits aanbieden.”

8) Je hebt 1 wens vrij: Wat is de jouwe?

“Ontwerp een doordacht en betekenisvol curriculum, waarin de wensen en verlangens van de leraar (die voor de klas staat) worden vertegenwoordigd.”

Blok 2: Zonder ander eindexamen géén wezenlijke vakvernieuwing

a) Het probleem (al sinds de invoering van de Mammoetwet, 1968) – kort samengevat

CSE = lezen = 50% eindcijfer → enorm backwash-effect – dit is al ruim een halve eeuw het geval en zal de eerste 3 tot 5 jaren nog zo blijven omdat er nog gesteggeld wordt over nieuwe examenvormen die vervolgens nog ontwikkeld en uitgetoet moeten worden. Helaas. Als deze vanuit overheidswantrouwen aangestuurde klem op het examengebeuren in deze vorm blijft bestaan, kun je vernieuwingen grotendeels vergeten: docenten worden immers in sterke mate beoordeeld en afgerekend op examenresultaten (en orde kunnen houden).

De andere 50% komt uit het SE: luisteren (haast altijd mc/CITO), spreken/gesprek voeren en schrijven/grammatica

Per school/sectie/docent(e) is dit heel verschillend; controle loopt via de inspectie die de PTA's beoordeelt. Over het algemeen zien we hier geen logische met de taalwerkelijkheid sporende combinaties als luisteren/spreken/reageren. Soms wordt een taaldorp georganiseerd, maar veelal niet in het kader van het SE. Zie voor taaldorp-tips elders in deze brochure.

Wat gaat er veranderen?

CSE blijft voorlopig 50% eindcijfer (staatswantrouwen t.o.v. scholen en docenten blijft dus onveranderd), CITO-leestoets blijft gegarandeerd; de vraag wordt: komt er een tweede vaardigheid bij en zo ja – welke? Mogelijk schrijfvaardigheid (goed met centrale opdrachten en bijbehorende correctievoorschriften te sturen). Of kijk/luistervaardigheid (via MC makkelijk centraal te administreren). Maar spreekvaardigheid is ook denkbaar, met strakke voorschriften dan. De -hopelijk nabije- toekomst zal leren wat het wordt.

b) Het ERK, de nieuwe kerndoelen en eindtermen voor het examen

De nieuwe eindtermen

Op 7 oktober 2024 zijn de conceptexamenprogramma's vmbo, havo en vwo en het bijbehorende toelichtingsdocument voor moderne vreemde talen gepubliceerd. Ook de conceptexamenprogramma's van Friese taal en cultuur, klassieke talen, maatschappijleer, Nederlands en wiskunde havo-vwo zijn gepubliceerd. Iedereen kan deze inzien en downloaden. Totaal zijn dit 61 conceptexamenprogramma's. De conceptexamenprogramma's van de natuurwetenschappelijke vakken en het toelichtingsdocument volgen begin 2025. Een belangrijke eerste stap op weg naar een actueel curriculum voor de bovenbouw van het vo dat bijdraagt aan gelijke kansen en een goede doorstroom naar het vervolgonderwijs. Zo meldt SLO op zijn website: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-examenprogramma/>. De programma's voor het vak Duits zijn te downloaden op <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-examenprogramma/examenprogramma-moderne-vreemde-talen/>.

Er is ook een omvangrijk toelichtingsdocument mvt beschikbaar. Dat vind je op <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-examenprogramma/examenprogramma-moderne-vreemde-talen/@24200/toelichtingsdocument-mvt/>.

Wil je op de hoogte blijven van verdere ontwikkelingen, kijk dan zo af en toe eens op <https://www.actualisatie-examenprogrammas.nl/>.

SLO meldt dit over de conceptprogramma's:

“De geactualiseerde conceptexamenprogramma’s voor de taalvakken zijn ontwikkeld vanuit de visie dat talenonderwijs – in de eerste, tweede of vreemde taal – bijdraagt aan de ontwikkeling van leerlingen tot taalvaardige, taalbewuste en cultuurbewuste burgers die kunnen deelnemen aan een geletterde, meertalige en pluriforme samenleving. Deze visie is uitgewerkt in de karakteristieken van alle talen: Arabisch, Chinees, Duits, Engels, Frans, Fries, Italiaans, Nederlands, Russisch, Spaans en Turks. De in de karakteristieken verwoorde visie op talenonderwijs leidt voor de mvt tot de volgende uitgangspunten:

- a. De eindtermen die de taalvaardigheden betreffen zijn beschreven vanuit een communicatief perspectief: taalgebruik wordt gezien als middel om doelen te bereiken, voor kennisopbouw en begrip, en om samen te werken en deel te nemen aan de samenleving. Het overbrengen van inhoud wordt afgestemd op doel, publiek, context en medium.
- b. Kennis over taal draagt bij aan de taalvaardigheid van de leerling en aan bewuste, doelgerichte communicatie. Om die reden krijgen vakspecifieke kennisinhouden van taalbewustzijn een plek in een eigen domein.
- c. Kennis over cultuur draagt bij aan geslaagde en passende communicatie in pluriculturele en meertalige contexten; daarom krijgen vakspecifieke kennisinhouden van cultuurbewustzijn een plek in een eigen domein. Fictie – waaronder literatuur –, de literaire ontwikkeling en inzichten in culturele kenmerken worden zichtbaarder gepositioneerd dan in de huidige examenprogramma’s.
- d. Taalvaardigheden en kennis over taal en cultuurgebonden aspecten in taal worden in samenhang gezien als noodzakelijke aspecten om volwaardig, bewust en passend te kunnen deelnemen aan de samenleving.
- e. Informatievaardigheden en digitale geletterdheid krijgen een expliciete plek; er is aandacht voor het kritisch omgaan met informatie en voor de inzet van digitale technologie om te communiceren en om te leren.
- f. Inzicht in hoe taal leren verloopt en in hoe je zelf een taal leert draagt bij aan je kennis over leerprocessen en je persoonlijke ontwikkeling, en helpt om je eigen leerproces ook in andere disciplines te optimaliseren. Onderzoek onderstreept het belang van curriculum alignment (Biggs & Tang, 2011; Squires, 2012): de afstemming en samenhang tussen visie, doelen, inhouden en toetsing in het curriculum.

Bovenstaande uitgangspunten moeten daarom zowel zichtbaar zijn in de doelen en inhouden van de conceptexamenprogramma's als in de toetsing en (centrale) examinering van die doelen. In ons voorstel voor passende examinering worden bovenstaande uitgangspunten in de volgende criteria voor de moderne vreemde talen geoperationaliseerd:

1. De taalvaardigheid van de leerlingen wordt gemeten aan de hand van communicatieve, realistische taken. Kenmerken van de input en de output worden gekoppeld aan haalbare en uitdagende ERK beheersingsniveaus.
2. De verschillende taalvaardigheden worden, waar mogelijk en relevant, in samenhang getoetst.
3. Inhouden en vaardigheden van de drie domeinen A – communicatie, B – taalbewustzijn en C – cultuurbewustzijn worden in samenhang getoetst.
4. De opbrengsten van taal(leer)ervaringen van de leerlingen worden in passende toetsvormen zichtbaar gemaakt.

De (centrale) afsluiting is een complex thema is en de ontwikkeling van vernieuwde examinering vraagt om nauwe afstemming tussen curriculumontwikkelaars, toetsontwikkelaars en beleidsmakers. De vakvernieuwingscommissies Fries, moderne vreemde talen en Nederlands zien het als een gemeenschappelijke ambitie om samen te komen tot examinering die recht doet aan het vernieuwende karakter van de geactualiseerde examenprogramma's, en die voldoet aan de kwaliteitscriteria voor toetsing/examinering."

Op het werk van SLO is tijdens het ontwerp van de nieuwe eindtermen in verschillende fases commentaar geleverd, bijvoorbeeld vanuit de secties Duits en Frans van Levende Talen en vanuit de daaraan gelieerde Visiegroep Buurtalen. Flink wat opmerkingen zijn verwerkt, een aantal zorgen blijven bestaan. Hier de belangrijkste globale punten:

- Het risico bestaat dat er ongewild sturende werking uitgaat, bijv. richting uitgevers en docenten, van deze gecompartmenteerde structuur van eindtermen per schooltype, met name wat de voorbeelden betreft in de rubrieken "Te denken valt aan ...".
- De meeste voorbeelden zijn op meerdere niveaus inzetbaar, terwijl ze nu vaak aan één schooltype worden toegewezen. We bespeuren dan ook een zekere framing - waarschijnlijk onbedoeld door de opstellers - in die voorbeelden. Het verschil tussen schooltypes/niveaus zit meestal minder in de opdrachtsuggesties maar eerder in de manier en het niveau waarop leerlingen ze uitwerken. Oftewel met dezelfde input krijg je een niveauafhankelijke output. Een verdere bijwerking van deze opzet is dat nu vmbo'ers de leuke opdrachten krijgen (prima), en de vwo'ers de serieuze (ook prima, maar waarom niet ook de leuke?).
- Het is nogal overweldigend. Er zijn veel mvt-docenten die nu nog van helemaal niks weten en die gaan schrikken. Had SLO via bijvoorbeeld CvTE niet wat meer nadrukkelijke reclame kunnen maken voor deelname aan de feedbacksessies?
- Het is lastig een beeld te creëren als je niet precies weet hoe dingen (opdrachten en toetsen) eruit komen te zien. De haalbaarheid hangt ook af van hoe leerlingen uit de onderbouw komen en de beschikbare lestijd, net als de mate van detail waarin het uiteindelijk getoetst wordt.
- Grote verandering in positieve zin maar het roept ook veel vragen op omdat het nog onvoldoende concreet is, bijvoorbeeld het subdomein 'taal als fenomeen'.

Sterke en zwakke punten

Sterk:

- "Te denken valt aan" is een handige rubriek.
- De voorgestelde niveaus lijken haalbaar.
- Praktijkvoorbeelden zijn fijn, al lijken ze wel arbeidsintensief om te verwezenlijken.
- De ambitie die eruit spreekt is mooi.
- Het is prettig om te zien dat er sprake is van vernieuwing.
- De aandacht voor cultuur en communicatie is positief (en het feit dat het niet meer alleen om communicatieve teksten gaat maar om teksten waar een culturele inhoud in is verwerkt).
- De integratie van vaardigheden wordt positief ontvangen.
- De structuur van de concepteindtermen is helder geformuleerd met eerst een doelzin, dan de uitwerking en vervolgens een toelichting met ideeën en inspiratie.

Minder sterk/ zorgen:

- Het is niet duidelijk wat er per leerdoel moet worden getoetst. De taalvaardigheden kunnen we wel aan, maar die andere zijn moeilijk voor te stellen in de vorming van meetbare kenmerken. Het te maken les- en toetsmateriaal lijkt erg arbeidsintensief.
- Het is een hele kunst om 'rijke bronnen' voor de onderbouw te vinden. Het in de onderbouw aangeboden bronmateriaal wordt vrijwel altijd bewerkt omdat het anders voor de leerlingen niet te begrijpen is. Verwar beginnende leeders van Frans en Duits niet met beginners in het Engels die veel meer ervaring met de Engelse taal hebben (door internet, gamen, etc).
- Leerlingen besteden naast de les geen tijd aan wekelijks 1,4 uur huiswerk. In tabellen gaat men wel uit van SLU, maar dit is niet realistisch. Voor de haalbaarheid moet daarom het aantal lessen verhoogd worden.
- Er zijn zorgen over de taalbewustzijnsdoelen: deze doelen zijn nu niet te toetsen. Maak hier belevingsdoelen of ervaringsdoelen van. En als taalbewustzijn wél als beheersingsdoel wordt ingevuld dan moet er meer inhoud komen, meer reflectie op verschillende aspecten van de taal (grammatica, taalkunde, fonetiek).
- Er zijn veel vragen over domeinen B en C in de praktijk.
- In hoeverre wordt er op dit moment rekening gehouden met de invulling van het staatsexamen?
- Zowel taalbewustzijn als cultuurbewustzijn zijn nu te vrij en te open ingevuld; er zijn heldere afspraken nodig over de minimaal te bereiken doelen. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over 'de literaire hoofdlijnen' maar benoem liever een concrete eis, een minimumaantal te lezen boeken/ woorden.
- In de omvangrijke begrippenlijst ontbreken de termen die inherent zijn aan het leren van een taal, zoals grammatica, taalkunde, semantiek, fonetiek.
- Ook voor communicatiedoelen is een basis nodig dus benoem ook een aspect zoals woordenschat aanleren.
- Hoe concreter je maakt wat er moet worden geleerd, hoe makkelijker het is om een aantal uren aan te koppelen en er een minimaal aantal lessen aan te verbinden.
- Toelichting blz 10: 3 domeinen i.c.m. taalvaardigheden en taalleervaardigheden.
- De grotere waardering voor literatuur wordt beschouwd als een interessante ontwikkeling maar er zijn zorgen hoe deze kwalitatieve aanpak getoetst kan worden.
- Hoe kun je leerlingen goed voorbereiden op het interpreteren van literatuur?
- Er zijn zorgen over het loslaten van het minimumaantal te lezen literaire werken. Ook in het staatsexamen is het nu gebruikelijk om kwantitatief te werken op het gebied van literatuur: 4 resp. 6 werken. Wordt dit minimum inderdaad losgelaten? De vraag is of er toch niet een soort minimum moet zijn, om te voorkomen dat dit tot ongelijkheid tussen verschillende scholen gaat leiden. Er is een richtlijn nodig.
- Zoveel mogelijk integreren van vaardigheden is mooi maar hoe vertaalt zich dit in het examen? Wordt het een heel lang examen of behandelt het examen al deze onderwerpen maar met onvoldoende diepgang?
- Als je actualiteit wilt gebruiken in een examen, hoe moet dat dan? Examens lopen toch altijd achter op de realiteit?
- In de voorbeelden zien we dingen die boven het voorgestelde ERK-niveau uitstijgen. Stem de voorbeelden af op het voorgestelde ERK-niveau zodat het haalbare voorbeelden zijn.
- Bij de creatieve vormen zijn de voorbeelden (te denken aan...) niet consequent: zo wordt er bijvoorbeeld een boek of poëzie aangeboden bij een lager ERK-niveau en bij hetzelfde voorbeeld een songtekst, reclame of een tijdschrift

- aangeboden bij een hoger ERK-niveau. Overigens kunnen alle werkvormen voor alle niveaus interessant zijn (maar wel aangepast).
- Haalbaarheid is een zorg. Als je alle voorbeelden in "te denken valt aan" moet behandelen, wordt het waarschijnlijk half werk.
 - Juist bij onderdelen die 'vager' zijn, zijn ook de voorbeelden 'vager'.
 - Er is meer houvast nodig om invulling te kunnen geven aan de begrippen taalbewustzijn en meertaligheid. Past taalbewustzijn niet beter bij maatschappijleer of Nederlands, waarbij de mvt hierin ondersteuning kunnen bieden?
 - Meertalig repertoire en taalvariatie is interessant maar het wekt de indruk dat er minder lesuren zijn en er meer gedaan moet worden in die beperktere uren of dat er minder diepgang kan zijn.
 - Sommige termen zijn niet duidelijk: rijke bronnen, waarderen, interpreteren.
 - Sommige doelen zitten zowel in SE als in CE. Waarom dubbelop en hoe zit het dan met het afsluitende karakter?

Ontwerpruimte

- Er zijn veel zorgen: Er wordt veel aandacht gevraagd voor burgerschap maar tegelijkertijd wordt er geschrapt in talenuren. Waarom kunnen die burgerschapsuren niet naar de talen?
- De vragen over haalbaarheid kunnen niet worden beantwoord zolang het aantal lesuren van brugklas t/m examenklas niet bekend is.
- De lestijd in havo/vwo is nu 3 à 4 uur. Nu staat er 3 uur, dus de lestijd gaat achteruit.
- Er wordt uitgegaan van SLU maar leerlingen havo/vwo besteden na corona weinig tot geen extra tijd aan huiswerk.

De nieuwe kerndoelen

Bijna gelijktijdig met de nieuwe eindtermen zijn ook nieuwe kerndoelen ontwikkeld voor het primair onderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs. Deze zijn op 21 november 2024 in concept met de bijbehorende toelichtingsdocumenten voor de leergebieden mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport en de moderne vreemde talen gepubliceerd. De conceptkerndoelen zijn hier te downloaden en in te zien: <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/>.

Let wel: de opgeleverde voorstellen zijn nog concepten. Deze worden met een groot aantal scholen beproefd in de onderwijspraktijk op verwachte bruikbaarheid. Vervolgens worden de conceptkerndoelen verder aangescherpt en krijgen hun definitieve vorm. Daarnaast heeft OCW aangegeven dat er nog een extra stap moet worden gezet om de kerndoelen meer in samenhang te presenteren, zodat er een goede focus komt op het versterken van lezen, schrijven en rekenen. SLO pakt dit tegelijkertijd op met het verwerken van de feedback uit de onderwijspraktijk. De definitieve voorstellen voor kerndoelen worden eind 2025 opgeleverd.

Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie zijn ook passende leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel een concrete vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. De komende tijd gaat SLO aan de slag om (voorbeelden van) leerlijnen en materialen te ontwikkelen.

Wordt dus vervolgd.

c) Wat kun je leren van anderen? Aanbevelenswaardige examenideeën en -ervaringen Duits, van her en der (openbaar/online toegankelijk)

Staatsexamens VWO-HAVO-VMBO

Al meer dan 150 jaar krijgt men de gelegenheid om via een andere weg een middelbare school diploma te halen. Als je een of meerdere vakken op school niet hebt behaald, dan kun je je via DUO inschrijven voor het staatsexamen.

Je doet een (her)examen voor het vak of de vakken die je nog niet hebt behaald. Maar er wordt op een andere manier getoetst dan bij de reguliere examens. Bovendien mag de eigen docent NIET het examen van zijn eigen leerlingen afnemen. De groep examinatoren bestaat uit bevoegde docenten die al of nog niet gepensioneerd zijn. Elke docent kan zich hiervoor in november aanmelden. In januari volgen de sollicitatiegesprekken. Als je bent benoemd, dan krijg je in april een uitnodiging voor de informatiedag voor nieuwe examinatoren. Meestal verzorgen de vakvoorzitters de inhoud van die dag.

Hoe ziet een staatsexamen eruit?

De kandidaten schrijven zich voor een bepaald bedrag via DUO in. Vervolgens krijgen ze enkele weken voor het CSE een uitnodiging waar en hoe laat ze zich voor het examen kunnen melden. Iedereen maakt net als de leerlingen in het regulier onderwijs het Centraal Schriftelijk Eindexamen. De uitslag van dit examen wordt nog niet medegedeeld. Kort daarna, meestal in dezelfde week maakt de kandidaat ook het college examen. Dit is een examen schrijfvaardigheid. Aan de hand van een opdracht wordt een verslag of een e-mail geschreven. De kandidaten krijgen ook van dit examen geen uitslag. In de laatste schoolweek van het VSO en in de eerste twee vakantie weken van het VO wordt het mondeling examen afgenomen. Op dit examen worden verschillende vaardigheden getoetst, namelijk luistervaardigheid, spreek- en gespreksvaardigheid en bij HAVO/VWO literatuur. Het cijfer voor het college examen is een onderdeel van het mondeling examen.

Iedere kandidaat op elk niveau houdt een presentatie van 5 minuten in het Duits. Dan volgt een interview over de voorbereide tekst en tenslotte vindt er een spontaan gesprek plaats over alledaagse gespreksituaties. Het mondeling examen voor VWO en HAVO duurt 40 en voor het VMBO 25 minuten. Elk examen wordt door twee vakdocenten afgenomen, waarbij de een vraagt en de ander protocollert. Na het examen worden de diverse onderdelen beoordeeld, daar komt het cijfer van het college examen erbij. Dit gemiddelde komt tegenover het cijfer van het CSE te staan. Het eindcijfer voor Duits is dus het gemiddelde van deze twee examens. De protocollen worden opgehaald en de secretaris en locatievoorzitter controleren het protocol en verwerken dat in het examensysteem. Meestal krijgen de kandidaten aan het einde van de tweede examen dag de uitslag van de locatievoorzitter. Na ondertekening van het diploma of certificaat krijgt de kandidaat het mee naar huis.

Zie ook de korte info op pagina 7 in deze brochure.

Duits in de Beroepscontext/Goethe-Institut:

De stichting Duits in de Beroepscontext ontwikkelt in samenspraak met het Goethe-Institut adaptieve toetsen voor Duits in het MBO, waar uiteindelijk een ERK-niveau per vaardigheid uit rolt. Certificaten geven aan op welk niveau de kandidaat afsluit
Certificaten zijn ook internationaal handig door de koppeling van DiB en Goethe-Institut
Er zijn adapters ontwikkeld om de ERK-niveaus om te zetten in examencijfers.

Toetsonderdelen:

- GTP (Goethe-Test Pro, online lezen/luisteren); er is een proeftoets met antwoordmodel online beschikbaar

- Spreken (vakgericht, voor 8 grote beroepsrichtingen; per 2 kandidaten; steeds met 2 examinatoren/assessoren)
- Schrijven (idem)

Er staat heel veel materiaal online, vrij beschikbaar, inclusief proeftoetsen en een heel compleet examenhandboek. Voor een vernieuwd SE kun je hier heel wat ideeën opdoen. Zie verder de rubriek *Examinering* op: <https://duitsmbo.nl>.

Op deze website zijn overigens nog veel andere materialen te vinden die met name voor vmbo heel interessant zijn. Bijvoorbeeld de 17 handreikingen waarin de eindtermen Duits per beroepsrichting zijn geformuleerd. Ze zijn in samenwerking met vakdocenten en docenten Duits tot stand gekomen. Per opleidingscluster van een bepaalde sector is gewerkt aan een invulling passend bij het betreffende beroep. Bij de generieke 'can-do-statements' uit het keuzedeel worden representatieve voorbeelden gegeven van beroepshandelingen uit het kwalificatiedossier waarbij taalvaardigheid nodig is. Het zijn praktische voorbeelden van hoe taalvaardigheden in die specifieke beroepscontext kunnen worden ingevuld. Ze laten zien welke mogelijkheden het kwalificatiedossier biedt bij het leren van taal in de beroepscontext. Voor een groot aantal beroepen zijn er dus concrete handreikingen voor de inhoudelijke vormgeving van het onderwijs in de Duitse taal en cultuur in de specifieke beroepscontext. Wie in bijvoorbeeld het vmbo het vak Duits beroepsgericht wil maken, heeft hier een prima ERK-gebaseerd hulpmiddel.

Nadere informatie over de wijze waarop deze handreikingen tot stand zijn gekomen en hoe deze in de praktijk gebruikt kunnen worden, staat in de pdf's.

De volgende uitwerkingen kunnen worden gedownload:

- [administratieve beroepen](#)
- [advies en leiding in verkoop](#)
- [applicatieontwikkeling](#)
- [bediening en keuken](#)
- [chauffeur wegvervoer](#)
- [commercie](#)
- [ict-en mediabeheer](#)
- [ict-support](#)
- [juridisch-administratieve beroepen](#)
- [logistiek](#)
- [marketing communicatie en evenementen](#)
- [ondernemer horeca bakkerij](#)
- [pedagogisch werker](#)
- [secretariële beroepen](#)
- [travel en leisure](#)
- [MBO-verpleegkundige](#)
- [verzorgende IG](#)

Blok 3: Vernieuwingsideeën per vaardigheid, inclusief concrete uitgewerkte voorbeelden, beschikbaar via openbare online bronnen

I) Receptief

a) Lezen/literatuur/kennis van land en volk

1) Lezen is leuk!

Lezen is leuk – in je moedertaal, maar ook als je een vreemde taal leert. En dat geldt met name voor (jeugd)literair lezen. Wie als kind de avonturen van *Ot en Sien* op de lagere school voorgeschoteld kreeg, herkent ze ook na zoveel jaren ogenblikkelijk. De boekjes uit het begin van de 20ste eeuw waren van meet af aan een doorslaand succes. De eerste oplage was al snel uitverkocht en er verschenen steeds grotere nieuwe drukken. Dat bleef zo tot ver na de Tweede Wereldoorlog. De verhaaltjes speelden later zelfs een rol in het tv-programma *Sesamstraat*. Vergelijkbaar veel invloed kreeg vanaf 1952 Annie M.G. Schmidt met haar *Jip en Janneke*, geïllustreerd door Fien Westendorp. Sommige van die verhaaltjes vertonen nogal wat gelijkenissen met *Ot en Sien*. En ook hier geldt: wie *Jip en Janneke* als kind eenmaal heeft leren kennen, vergeet ze nooit weer.

Oftewel: kinder- en jeugdliteratuur kunnen - indien goed gekozen - veel impact hebben en nadrukkelijk bijdragen aan een fijne leeromgeving, mede de basis van leersucces. Daar kan ook in het vreemde talen onderwijs aandacht aan worden besteed, op beginners- en gevorderdenniveau. Motto daarbij: jong geleerd is oud gedaan. Een voorbeeld dat al heel vroeg toepasbaar is, is het *groepsgedicht*: leerlingen creëren zelf een stukje fictie, in spelvorm. Dat gaat zo:

Een klas wordt verdeeld in groepen van ongeveer 6 leerlingen. Elke groep krijgt van de docent een woord toegefluisterd dat de anderen niet mogen horen / zien (bijvoorbeeld: vakantie, liefde, zomer enz.). Elk lid van de groep schrijft een zin op een smalle strook papier die met het woord te maken heeft. Het woord in kwestie mag, maar hoeft er niet in te zitten. Elke groep krijgt dan de 6 stroken met de zinnen van een andere groep met de taak om ze zo op tafel te leggen, dat een samenhangende boodschap wordt gevormd. Daarbij mag de interpunctie worden aangepast, 1 strook mag worden weggegooid en desgewenst mag 1 nieuwe zin worden toegevoegd. Het eindresultaat wordt door elke groep op het bord geschreven met als titel het veronderstelde woord. Gegarandeerd veel plezier en bijna altijd is er minstens één groep die er iets heel ontroerends, opvallends of cabaret-achtigs van maakt. Het spel kan zoals gezegd al in een vroege leerfase worden gespeeld en leerlingen raken er zo aan gewend dat literaire, zelfs poëtische activiteit te zien of te horen is!!

Interessant zijn de ideeën die door Ewout van der Knaap, Doris Abitzsch en anderen zijn ontwikkeld in het internationale leesproject *LeeLu* (<https://leelu.eu>). Het project draait om een experiment met vrij (jeugd)literair lezen in de les. In de kern gaat het er om leerlingen de rust te gunnen om tijdens de lessen vreemde taal een boek in die taal te lezen, waarbij vrij gekozen kan worden uit een door de school aangereikt boekenpakket. Een interessante proef die gekoppeld was aan allerlei nascholingsacties voor de deelnemers. Op de website van het project is hierover veel informatie te vinden.

In oktober 2020 tenslotte promoveerde leergangauteur en lerarenopleidster Duits Elisabeth Lehrner-te Lindert op een prachtig Duitstalig proefschrift over de inzet van literaire teksten bij het schoolvak Duits, met name in de onderbouw: *Fremdsprachliches Lesen mit literarischen Texten - Zur Entwicklung von Leseverstehen und literarischer Kompetenz im DaF-Unterricht der niederländischen Sekundarstufe I*.

Het promotieonderzoek telt meerdere deelstudies, bijvoorbeeld een heel interessante schriftelijke, anonieme online enquête over de inzet van literaire teksten bij het vak Duits in de onderbouw havo/vwo. De uitkomsten zijn - helaas - weinig verrassend. Literair materiaal wordt niet veel ingezet.

De leergang staat centraal en voor andere zaken zou te weinig tijd zijn.

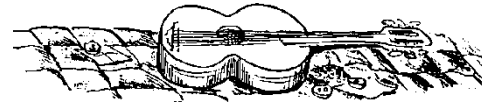

Authentieke jeugdboeken spelen een ondergeschikte rol in de onderbouwlessen Duits. Meer dan twee derde van de respondenten leest in het eerste leerjaar geen jeugdboek met de leerlingen. In het tweede leerjaar leest slechts de helft van de respondenten een jeugdboek in de klas. Dit betekent dat leerlingen die na het tweede leerjaar (derde klas) Duits laten vallen, nooit met een Duits authentiek jeugdboek in aanraking zijn gekomen. Uit de enquête blijkt wel dat de aanpak en voorkeuren per school en leraar sterk uiteenlopen. En tevens dat de leergang oppermachtig is: van de 219 respondenten werkten er slechts twee *niet* met een leergang van een educatieve uitgeverij.

Veel eerder al is de fraaie bundel *Grammatikbogen* (1994; gedidactiseerd en rechtstreeks kopieerbaar literair materiaal) verschenen. Dit is een vervolg op de eerder in 1990 uitgebrachte fictiebundel in werkbladvorm *Lesebogen* (beide: Kees van Eunen e.a., Langenscheidt München). Uit dezelfde hoek kwam *Lesen, na und?* (Langenscheidt 1987), een absolute longseller. Het materiaal werd en wordt wereldwijd gebruikt maar is in Nederland grotendeels onbekend gebleven. Daarom hier een voorbeeld uit de laatstgenoemde titel (*Lesen, na und!* p. 66-70): *Die Frau mit der Gitarre*. Men ziet: het materiaal is nog geen spatje verouderd. Maak er dus gebruik van!

Die Frau mit der Gitarre

von Vera Ferra-Mikura

Zuerst sah er nur ihre Beine durch das Gebüsch. Sie trug gelbe Netzstrümpfe, und von den Schuhen herauf wanden sich schwarze Lackbänder um ihre Fersen. Er wusste sofort, dass es eine besondere Frau war.

Der Junge ließ das Kugelspiel liegen und kroch auf den Betonweg hinaus. Die Frau spielte auf einer Gitarre und sang, dem Wind den Rücken zugekehrt, und der Wind warf rötliche Haarsträhnen über ihr Gesicht. Sie war nicht eine jener Frauen, die Blaudruckschürzen und Hemden zwischen den Bäumen aufhängen oder mit großen, geflochtenen Taschen vom Markt heimkamen. Sie war anders, sie war wie die Luft um das Zirkuszelt draußen vor der Stadt. Aus ein paar Fenstern fielen in Papier gewickelte Geldstücke. Die Frau blickte den Jungen an und lächelte. Und der Junge sammelte die Geldstücke ein und legte sie zu den Füßen der Frau in einer Reihe nieder.

Dann bemerkte er den Mann im grauen Leinenanzug. Der Mann lehnte an der Teppichstange, die Hände in den Taschen, die Beine lässig gekreuzt. Vor dem Mann prallte nun eine Münze auf, sie sprang und drehte sich und rollte wackelnd den Weg entlang. Der Mann nickte zu einem Fenster empor, aber er lief der Münze nicht nach. Er verließ sich wohl immer darauf, dass Kinder das Geld aufhoben und zu der Frau hintrugen.

Er gehört zu ihr, dachte der Junge. Zugleich empfand er heftige Abneigung gegen den grauen Mann. Stumm begleitete er die beiden durch drei Höfe, und überall geschah das gleiche. Die Frau spielte Gitarre und sang. Der Mann lehnte immer in der Nähe. Einmal rauchte er eine Zigarette und hielt sie auch der Frau an die Lippen. Die Frau sog den Rauch ein und blies ihn durch die Nase aus. Sie hatte einen rot geschminkten, traurigen Mund.

Der Mann und die Frau sagten kein Wort zu dem Jungen, sie sagten ihm auch nicht, dass sie nun aufhören wollten und ihn nicht mehr brauchten. Den dritten Hof verließen sie rascher als die anderen Höfe, fast überstürzt. Seite an Seite gingen sie die Straße hinunter. Der Junge trottete unruhig und verwirrt hinter ihnen nach. Die beiden beachteten ihn nicht. Sie schauten kein einziges Mal zurück, sie hatten ihn vielleicht schon vergessen. An einer Ecke blieb der Junge stehen. Er drehte ein Stück Papier zwischen den Fingern. Das letzte, was er von der Frau sah, war ein Aufglänzen ihres rötlichen Haars, als sie einen Sonnenstreifen durchquerte.

Das Papier zwischen seinen Fingern war eine kleine, harte Kugel geworden. Nun beschloss er umzukehren, er fühlte plötzlich die Grenze, die ihm gesetzt war. Und er machte kehrt und ging langsam, die Papierkugel zwischen den Fingern drehend, auf den Spielplatz zurück.

1) Welche Eigenschaft passt zu wem?

	<i>der Junge</i>	<i>die Frau mit der Gitarre</i>	<i>der Mann</i>
freundlich			
unfreundlich			
lieb			
jung			
alt			
dumm			
schlau			
hässlich			
schön			
böse			
gefühllos			
fröhlich			
traurig			
kalthertzig			

tapfer			
feige			
faul			
fleißig			
verliebt			
voller Hass			
hart			
verwundert			
verführerisch			
mysteriös			

2) Die Geschichte wird vom Standpunkt des Jungen, eines Kindes also, her erzählt. Zuerst sieht er z.B. die Beine der Frau mit der Gitarre. Erwachsene würden vermutlich ganz andere Dinge sehen. Füllt mal folgende Tabelle aus - gebraucht dabei ruhig eure Phantasie:

Was der Junge von der Frau mit der Gitarre sieht:	Was ein Erwachsener von ihr sehen würde:
1. <i>ihre</i>	1.
2.	2.
3.	3.

3) Die Frau mit der Gitarre und ihr Begleiter verschwinden am Ende, der Junge geht zurück. Was könnten die beiden sich erzählen?

Schreibt den Dialog.

Frau mit der Gitarre: Begleiter:

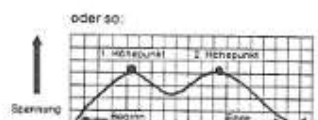
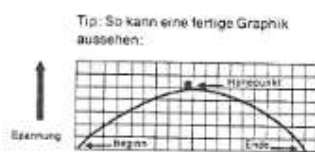
4) Füllt folgende Graphik aus; wenn sie fertig ist, habt ihr die ganze Geschichte im „Vogelflug“!

Diese Linie weiterzeichnen, dazu aufschreiben, was geschieht und wo.

↑ Spannung

Ort	Spielplatz	Betonweg	dort ...		
was geschieht	Der Junge sieht die Frau	•			

Beginn der Geschichte Ende der Geschichte

Veel tips en ideeën rond de inzet van met name jeugdliteratuur in het vreemde talen onderwijs zijn te vinden in het aanbod van een nascholingsinstelling als *E-WISE* (<https://www.e-wise.nl/>). Arjan Krijgsman en Kees van Eunen hebben hier de cursus *Fictie zonder frictie – leesbevordering bij de mvt* verzorgd (<https://www.e-wise.nl/leraarvo/course/1860/met-fictie-minder-frictie-leesbevordering-bij-de-mvt>). Elke cursus wordt afgesloten met een certificaat, altijd handig.

2) 56 bijzonder bruikbare opdrachten bij het werken met fictie

Bij het werken met fictie openen zich allerlei mogelijkheden voor bijzondere opdrachten rond de receptieve vaardigheden. Hieronder een serie mogelijke opdrachten voor het lezen en verwerken van fictie op elk denkbaar niveau. Het betreft een lijst van mogelijkheden die uit de schoolse realiteit is voortgekomen. Deze lijst is in verschillende variaties eerder al her en der opgedoken. Hier een uitgebreide versie - in het Duits - waarin de verschillende opdrachtmogelijkheden gerangschikt zijn naar type (inhaltverarbeitend - analyserend - creatief). Het idee erachter: leerlingen mogen zelf passende opdrachten uitkiezen, bijvoorbeeld per boek uit elke rubriek 2, met als bijkomende (fraudebestrijdende en *AI*-bestendige) voorwaarde dat bij elke volgende titel steeds andere opdrachten uitgezocht moeten worden. Voertaal: Duits.

Ongetwijfeld komt U opdrachten tegen die U schitterend vindt, maar ook opdrachten die U maar helemaal niets vindt. U kunt zelf bepalen wat U in het laatste geval doet: zelf het aanbod aanpassen (wat overigens ook best uitbreiden kan betekenen!), of de leerlingen de keuze laten.

Inhaltverarbeitende Aufgaben

1. Entwirf den Grundriss eines wichtigen Raumes im gelesenen Buch.
2. Mache aus einem Teil der Geschichte eine Zeitungsnachricht.
3. Wie realistisch ist der Plot des Buches? Was ist realitätsnah darin, was nicht? Gib auch Argumente.
4. Schreibe zu einem Fragment des gelesenen Buches ein Filmdrehbuch, mit deutlichen Hinweisen für den Kameramann. Entscheide auch, welche berühmten Akteure/Aktrizen die Hauptrollen spielen sollen.
5. Stelle dir vor, eure Klasse macht einen Film zum gelesenen Buch. Wer aus eurer Schule soll welche Rolle spielen? Achte auch auf Äußeres und Charakter.
6. Beschreibe das Äußere einiger wichtiger Personen, ausschließlich anhand von Textzitaten. Zeichne anschließend zwei von ihnen.
7. Suche 10 Bilder, die zum Buch passen. Gib Argumente für deine Wahl.
8. Suche 10 Redewendungen oder Sprichwörter, die mit dem Buch zu tun haben. Entscheide jeweils, für welche Person sie gelten sollten.
Beispiel: Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.
Dies sollte sich XXX [= Person aus dem Buch] zu Herzen nehmen, denn
.....
9. Schreibe ein Teil-Tagebuch für eine Person nach Wahl.
10. Beschreibe in maximal 100 Wörtern, was du aus der Geschichte über das betreffende Land und seine Kultur gelernt hast.
11. Ergänze alle nachstehenden Aussagen:
 - Durch dieses Buch ...
 - wünsche ich, dass
 - beschließe ich, dass
 - frage ich mich, ob
 - sehe ich ein, dass
 - glaube ich, dass
 - fühle ich, dass
 - hoffe ich, dass
12. Entwirf einen Test zum Buch, bestehend aus minimal 10 Aufgaben. Produziere auch einen Antwortschlüssel.

13. Wähle eine Person aus dem Buch mit heldenhaften Zügen. Nenne und erläutere die heldenhaften Eigenschaften.
14. Nenne die fünf wichtigsten Personen des Buches, und gib an, was jede von ihnen im Lauf der Geschichte gelernt oder gerade nicht gelernt hat.
15. Ändere den Ort der Handlung im Buch. Gib an, wie dieser Eingriff den Handlungsablauf und das Schicksal der Personen beeinflussen würde.

Analysierende Aufgaben

1. Erkläre, wie die Spannung im Buch aufgebaut wird.
2. Stelle dir vor, du bist der Autor/die Autorin. Welcher Teil der Geschichte hat dir beim Schreiben des Buches den meisten Spaß bereitet. Warum?
3. Lasse zwei Hauptpersonen eine Korrespondenz miteinander anfangen: minimal 3 Briefe!
4. Schreibe einen Teil der Geschichte so um, dass eine andere Erzählperspektive entsteht. (z.B. "er" --> "ich")
5. Suche sachliche Hintergrundinformationen zum Thema des Buches. Erörtere den Unterschied zwischen der sachlichen Info und dem erzählerischen Material. (*fiction* <---> *nonfiction*)
6. Vergleiche das Buch mit seiner Filmfassung.
7. Vergleiche zwei Bücher, die ein ähnliches Thema behandeln.
8. Welche 5 Fragen möchtest du dem Autor stellen, wenn du mit ihm sprechen könntest?
9. Wenn du dem Autor einen Preis geben könntest, wofür würdest du ihm diesen Preis geben? [Realismus - Spannung - Humor - Emotionen - politische Ladung - ...]
10. Entwirf eine Zeitleiste zu den wichtigsten Ereignissen im Buch. Sorge dafür, dass die Zeitleiste graphisch zur Geschichte passt. Füge eventuell Illustrationen und kleine Textzitate hinzu.

Kreative Aufgaben

1. Nimm auf Band oder Handy ein Interview auf mit einer der Personen aus dem gelesenen Buch. Macht das Interview zu zweit. Einer ist ein Reporter von, der andere die interviewte Person.
2. Schreibe eine kurze Erzählung mit dem gleichen Thema wie das gelesene Buch.
3. Mache eine Serie von 5 Zeichnungen, die die 5 wichtigsten Ereignisse im gelesenen Buch zeigen. Schreibe zu jeder Zeichnung eine Unterschrift, die auch von jemand, der dein Buch nicht kennt, verstanden werden kann.
4. Stell dir vor, du sollst eine Touristenführung machen durch den Ort/die Stadt, worin sich ein Teil der/die Geschichte des Buches abspielt.
Mache ein Tonband, worauf du die Wohnungen/Häuser wichtiger Gestalten bzw. für die Handlung wichtige Orte beschreibst. Auch passende Hintergrundgeräusche sollten hörbar sein.
5. Entwirf einen neuen Buchumschlag, so dass ein potentieller Käufer deutliche Information bekommt über die Atmosphäre des Buches.
Für den Innenumschlag schreibst du einen kurzen anpreisenden Text.
6. Entwirf eine Reklame-Aktion, um den Verkauf des Buches hochzujagen. Benutze folgende Medien:
 - Poster;
 - Aufkleber;
 - Zeitungsanzeige;
 - Podcast;
 - Rundfunk- und/oder Fernsehwerbung.
7. Schreibe einen Teil der Geschichte so um, dass er in einer total anderen Kultur spielt.
8. Denke dir 5 alternative Titel aus. Begründe deine Ideen.
9. Suche 1 oder mehr Gedichte, die zum Inhalt des gelesenen Buches passen. Klebe sie in den Lesebericht ein, und gib Argumente für deine Wahl.
10. Schreibe ein Gedicht anlässlich des gelesenen Buches.
11. Mache aus einem Fragment eine Mini-Bildergeschichte. Begründe deine Wahl.
12. Schreibe ein Fragment in einem anderen Stil um. Zum Beispiel: *romantisch, ironisch, trivial, ...*
13. Schreibe einen anderen Schluss.
14. Schreibe einen Artikel für eine populäre Zeitung (Beispiel: *Bild am Sonntag*):
Ich war einen Tag Gast bei XXX (Name einer Hauptperson ausfüllen).
15. Wenn der Autor im vorigen Jahrhundert gelebt hätte, was hätte er dann mit Sicherheit anders geschrieben?

16. Mache eine Collage, worin die wichtigsten Personen und Ereignisse aus dem Buch vorkommen. Benutze dabei Bilder und Wörter, die du aus Zeitschriften ausgeschnitten hast.
17. Schreibe einen Leserbrief, worin du dich heftig aufregst über das Buch oder über das Handeln einer Hauptperson darin.
18. Personen in Büchern reagieren oft anders als du es tun würdest. Besprich ausführlich, wo im Buch du, wenn du die Person gewesen wärest, anders gehandelt hättest - und wie bzw. warum.
19. Suche Kunstreproduktionen zum Buch. Begründe deine Wahl.
20. Beschreibe ein Film- und/oder Fernsehprogramm, worin jemand auftauchte, der einer Hauptperson sehr ähnlich sah.
21. Suche einen Popsong, der sich auf eine der Hauptpersonen beziehen könnte. Erläutere deine Wahl.
22. Schreibe 5 Sätze über das Buch nach folgendem Muster:
Ist es nicht, dass?
23. Schreibe etwas, das im Buch hätte passieren können, aber nicht passiert ist. Erkläre dann, ob das das Ende verändert hätte oder nicht. Wenn ja - wie? Wenn nein - warum nicht?
24. Male oder bastle 3 Gegenstände, die wichtig waren im Buch. Befestige jeweils ein Kärtchen daran, worauf steht, warum der betreffende Gegenstand wichtig war.
25. Bereite eine Party vor, die du den Personen des Buches anbieten möchtest:
 - Produziere eine attraktive Einladung, die keine Person aus dem Buch ablehnen kann.
 - Stelle dir einige (min. 5) Personen vor, und bedenke, was für Kleidung sie tragen werden.
 - Lege die anzubietenden Speisen und Getränke fest.
 - Überlege, welche Gesellschaftsspiele du mit deinen Gästen spielen könntest und warum.
 - Bedenke von 3 Personen, wie sie sich auf der Party wohl benehmen werden.
26. Schreibe einen Bewerbungsbrief an einen Arbeitgeber in deiner Umgebung, so wie du denkst, dass eine Hauptperson es tun könnte. Wähle einen Job, der deiner Meinung nach zur betreffenden Person passt, bzw. die er/sie gerne haben möchte. Schreibe als Anhang auch den üblichen - kurzen - Lebenslauf.
27. Du bist Staatsanwalt und führst einen Prozess gegen eine der Hauptpersonen. Entscheide, was er/sie getan haben könnte, und welche Strafe du dafür forderst. Benutze dabei Fakten aus dem Buch.
28. Mache einen Steckbrief zum Verbrechen aus Aufgabe 27 - Posterformat.
29. Mache aus Aufgabe 27 ein Rollenspiel - mit anderen Schülern aus der Klasse, die das Buch auch kennen.
30. Für Computerfreaks: mache eine multimediale Präsentation zum gelesenen Buch. Dabei auch Bild und Ton verarbeiten.
31. Jemand hat mal gesagt: Ein gutes Buch sollte geschrieben sein von jemand, den man sich als Freund wünschen könnte und den man immer zu Rate ziehen könnte. Stelle dir vor, der Autor des von dir gelesenen Buches ist ein Freund von dir. Schreibe ein (Telefon-) Gespräch zwischen euch beiden, worin ihr über das Buch und eventuell auch noch andere Sachen redet.

Bronnen: Moer 1984/6, 3643; Literatuur en persoonlijke ontwikkeling (Mulder en Wijfels); Where the Heart is (Mulder); NCTE Teaching Ideas (Francis Staatsen); Literatuur in het studiehuis (Mulder). Bewerkt en aangevuld c.q. ingekort.

3) Fictie lezen voor de lol – warm aanbevolen!

Literatuur en jeugdliteratuur – het zou een verplicht nummer moeten zijn in ons vreemdetalenonderwijs. Oftewel: fictie vanaf de start? Maar natuurlijk! En niet alleen omdat het moet ... immers: lezen is leuk – in je moedertaal, maar ook als je een vreemde taal leert. Kijk maar eens naar dit tekstje. De ouderen onder ons herkennen het ongetwijfeld uit hun lagere school (zo heette dat toen) tijd:

'Ot, Ot!'

*Ot hoort niet, dat zijn Moe hem roept.
 'Ot, waar ben je?'
 Moe kijkt door het raam. Ze ziet Ot niet.
 Moe kijkt in de gang. Daar is hij ook al niet.
 'Ot, Ot! Waar zit je dan toch, vent?' 'Hier Moe!'
 'Waar is dat? In den tuin?'
 'Ja, Moe!'*

Wie als kind de avonturen van Ot en Sien voorgeschoteld kreeg, herkent ook na zoveel jaren ogenblikkelijk de bron van ons stukje tekst: Nog bij moeder, vier deeltjes voor het moedertaalonderwijs van Hindericus Scheepstra (die ze schreef) en Jan Ligthart (die adviezen gaf) met heel veel illustraties van Cornelis Jetses. De in 1904/1905 verschenen boekjes waren van meet af aan een doorslaand succes. De eerste oplage was al snel uitverkocht en er verschenen steeds grotere nieuwe drukken. Dat bleef zo tot ver na de Tweede Wereldoorlog. De verhaaltjes speelden later zelfs een rol in het tv-programma Sesamstraat. Vergelijkbaar veel invloed kreeg vanaf 1952 Annie M.G. Schmidt met haar Jip en Janneke, geïllustreerd door Fien Westendorp. Sommige van die verhaaltjes vertonen nogal wat gelijkenissen met Ot en Sien. En ook hier geldt: wie Jip en Janneke als kind eenmaal heeft leren kennen, vergeet ze nooit weer. Op Wikipedia vind je heel veel informatie over de hier genoemde bronnen. Trouwens ook over de literatuur in de verschillende vreemde talen, in het Nederlands en in de brontaal.

In november 2022 was de Duitse jeugdboekenauteur Oliver Uschmann in Nederland in het kader van het langjarige project "Lesereisen" van het Nederlandse Goethe-Institut. Elk jaar wordt een bekende jeugdboekenauteur uitgenodigd om uit zijn/haar werk te lezen op

Nederlandse scholen. Uschmann schrijft samen met z'n vrouw Sylvia Witt uiterst leesbare verhalen. Dit keer ging het om het boek "Meer geht nicht", over een groepje klasgenoten die alles uit de kast halen om één van hen kennis te laten maken met de zee. Een heel avontuur: ze gaan stiekem op pad, worden beroofd, overnachten in een bos, en beleven van alles – inclusief een eerste liefde. Uschmann trad op 9 november op in het Montessori Lyceum Amsterdam, met groot succes. In een grote tweede klas die bijzonder geïnteresseerd was, het boek en bijbehorende opdrachten voorbereid had en op het eind de ene na de andere vraag op de schrijver afvuurde, en dat na slechts 1 jaar Duits. Kerstin Lorenz, hun lerares, had aan het zelf ontwikkelde didactische pakket nog een bijzonder leuke opdracht toegevoegd: de leerlingen moesten objecten meebrengen die een rol speelden in het boek en daarmee een kleine tentoonstelling organiseren voor de schrijver. Simpel en bijzonder enthousiasmerend.

Het leuke is dat voor al deze 'Lesereisen' door Kerstin Lorenz en Kees van Eunen lespakketten zijn ontwikkeld die op een speciale site van het Goethe-Institut te downloaden zijn, veelal inclusief de tekstfragmenten waar mee wordt gewerkt. Heel handig voor de collega's Duits dus. Je vindt ze op www.goethe.de/jugendliteratur.

Motto bij dit alles: jong geleerd is oud gedaan. Een voorbeeld dat al heel vroeg toepasbaar is, ook bij mvt, is het groepsgedicht: leerlingen creëren zelf een stukje fictie, in spelvorm:

Een klas wordt verdeeld in groepen van ongeveer 6 leerlingen. Elke groep krijgt van de docent een woord (in de betreffende mvt) toegefluisterd dat de anderen niet mogen horen / zien (bijvoorbeeld: vakantie, liefde, zomer enz.). Elk groepslid schrijft een zin op een smalle strook papier die met het woord te maken heeft. Het woord in kwestie mag, maar hoeft er niet in te zitten. Elke groep krijgt dan de 6 stroken met de zinnen van een andere groep met de taak om ze zo op tafel te leggen, dat een samenhangende boodschap wordt gevormd. Daarbij mag de interpunctie worden aangepast, 1 strook mag worden weggegooid en desgewenst mag 1 nieuwe zin worden toegevoegd. Het eindresultaat wordt door elke groep gepresenteerd met als titel het veronderstelde woord. Gegarandeerd veel plezier en bijna altijd is er minstens één groep die er iets heel ontroerends, opvallends of cabaret-achtigs van maakt. Moraal: literaire, zelfs poëtische activiteit is leuk!!

Interessant zijn de ideeën die door Ewout van der Knaap, Doris Abitzsch en anderen zijn ontwikkeld in het leesproject LeeLu (<https://leelu.eu>). Het project draaide om een experiment met vrij (jeugd)literair lezen in de les. In de kern gaat het er om leerlingen de rust te gunnen om tijdens de lessen vreemde taal een boek in die taal te lezen, waarbij vrij gekozen kan worden uit een door de school aangereikt boekenpakket. Een interessante proef die gekoppeld was aan allerlei nascholingsacties voor de deelnemers. Op de website van het project is hierover veel informatie te vinden. Het Goethe-Institut Nederland biedt boekenkoffers te leen aan: www.goethe.de/angeboteschulen. Ideaal voor wie aan een experiment vrij lezen denkt!

4) Non-fictie

Waar het nonfictie betreft: waarom zou je niet naast materiaal dat je centraal aanreikt leerlingen ook niet een verzamelklus kunnen geven zoals bijv. een tijd terug op de VMBO-t-poot van de NSG (Nijmeegse Scholengemeenschap Groenewoud) te Nijmegen met veel succes gedaan werd:

Bij de start van het examenjaar krijgen de leerlingen o.a. de opdracht dat ze – als deel van het aan te leggen leesdossier over 6 aangegeven onderwerpen tekstmateriaal moeten zoeken, lezen en geordend bundelen (sport, toerisme, cultuur, school en studie, dagelijks leven en natuur). Dit wordt opgesplitst in twee delen:

1e deel met 3 onderwerpen inleveren in januari, 2e deel met 3 onderwerpen in maart.

Als de leerling niet zeker weet, of een tekst is toegestaan, kan hij/zij deze vooraf aan de docent voorleggen.

Tevens krijgt hij/zij aangegeven, waar geschikt tekstmateriaal vandaan gehaald kan worden en welke kranten en tijdschriften zeker niet gebruikt mogen worden. (internet-teksten zijn bv. per onderwerp gelimiteerd).

Tijdens de les krijgt de leerling de tijd om delen samen te voegen, (1e deel blijft namelijk na inlevering op school) en inhoudsopgave, voorblad, bronvermelding etc. toe te voegen.

In een gesprek loopt de docent het opgeleverde materiaal langs. Het gaat dan bijv. om vragen als:

- waarom heb je dit artikel opgenomen?
- wat vond je er het leuke, emotionele, spannende er in?
- etc.

Het gesprek heeft mede de functie na te trekken of het inderdaad om eigen werk van de leerling gaat.

Niveau van het tekstmateriaal, verzorging, inhoudsopgave, bronvermelding, pagina-nummering etc. spelen naast het kunnen verdedigen van de zelf gekozen selectie een rol bij de uiteindelijke (cijfer-)waardering.

Het idee is simpel maar doeltreffend en kan ook op lagere of hogere niveaus worden toegepast. Het draagt sterk bij aan het zo belangrijke kilometers maken en is in zoverre docentvriendelijk dat het niet al teveel extra tijd kost – mits de instructie en voorwaarden helder zijn.

5) Kant en klaar voorbeeldmateriaal

a) Deutsch macht Spaß

De website van de werkgroep Deutsch macht Spaß bevat talrijke interessante lesunits, voor alle vaardigheden, ook lezen dus, op verschillende niveau's. Kijk daarom vooral regelmatig op www.deutschmachtspass.nl.

Je vindt daar bijvoorbeeld een leuke en zeer informatieve unit op B1-niveau over Duitslands bekendste jeugdtijdschrift: [65 Jahre BRAVO](#).

De werkgroep Duits heeft verschillende leden die enthousiaste motorrijders zijn. Het is dus niet meer dan logisch dat de groep uiteindelijk ook een serie lessen over dit onderwerp heeft geproduceerd: het motorproject [Brumm Brumm Brumm](#). Erg leuk, en niet alleen voor jongens, integendeel!

- ERK
 - A1 (12)
 - A2 (14)
 - B1 (22)
 - B2 (27)
 - C1 (12)
 - C2 (0)
- Fertigkeiten
 - Gespräche führen (7)
 - Hören (52)
 - Lesen (67)
 - Schreiben (40)
 - Sehen (23)
 - Sprechen (34)
- GER
 - Interaktion (0)
 - Mediation (0)
 - Produktiv (39)
 - Rezeptiv (59)
- Deutschsprachige Länder
 - Deutschland (57)
 - Deutschsprachige Regionen (0)
 - Die Schweiz (12)
 - Österreich (20)
- Themen
 - Ausflüge (5)
 - Broschüre (6)
 - Deutsch macht Spass Spiel (11)
 - Film (10)

« Vorige 1 2 3 Volgende »

Op B2-niveau vind je o.a. fraaie panklare units over *Beethoven, Goethe & Winckelmann, Heine, Die Goldenen Jahre in Berlin, Kafka* etc.

UNTERRICHTSMATERIALIEN ZU AUSGEWÄHLTEN JUGENDBÜCHERN

Heißt Lorenz
FRANK REIFENBERG

Was geht ab?
OLIVER USCHMANN

Wie viele Lorenz hat das eBook?
WERNER FÄRBER

1 girl, was eingestuft
CORNELIA FRANZ

Wunder, Ja, Nein, Natürlich
LENA HACH

Gute Nacht, Zuhörappchen
HEIDI HASENMÜLLER

Rechts
THOMAS KLUPP

April 1914
THORSTEN NESCH

Wie viel ist dieses Schenkerbuch wert?
MANJA PRÄKELS

Lorenz Allen
NATALYA SAVINA

Was, Oskar und die Totenauflöser
ANDREAS STEINHÖFEL

Das Licht der Flammen und unsere Geschichte
DORIAN STEINHOFF

Was ist das? Ich habe die Welt
MANFRED THEISEN

Tapferlich
STEFANIE DE VELASCO

Om het materiaal te vinden is er een zoekfunctie op de site. Of je klikt simpelweg op *Unterrichtsmaterial*, klikt vervolgens links op de gewenste zoekopties en hup - daar gaat 'ie.

b) Gedidactiseerde jeugdliteratuur

Op de website van het Goethe-Institut Nederlande vind je bijzonder fraai materiaal (o.a. van Kerstin Lorenz/Kees van Eunen, zie hierboven de rubriek **Fictie lezen voor de lol – warm aanbevolen!**) rond de optredens van Duitse jeugdboekenauteurs op Nederlandse scholen. Rond elke auteur is lesmateriaal en verdere achtergrondinformatie ontwikkeld. Dit alles vind je op www.goethe.de/jugendliteratur.

Auteurs als Werner Färber, Thomas Klupp, Manja Präkels, Natalya Savina, Dorian Steinhoff en Stefanie de Velasco zijn qua niveau zeker geschikt voor de bovenbouw H/V. Gewoon op de naam klikken en je komt bij lespakketten, die een goed beeld van de betreffende romans geven en bovendien bruikbaar zijn ook zonder het boek er naast te moeten hebben. Erg handig en een mooie aanvulling op de literaire canon. Vraag niet hoe het kan maar profiteer ervan!

c) Literaire vertaalwedstrijd

Jaarlijks organiseert de Deutsche Internationale Schule Den Haag een literaire vertaalwedstijd waarin bovenbouwleerlingen een tekst van een moderne auteur (afwisselend Duits, Oostenrijks of Zwitsers) moeten vertalen en een bijpassende creatieve opdracht moeten bewerken. Onderdeel van het materiaal rond deze jaarlijkse literaire vertaalwedstrijd is een didactisch pakket rondom het boek

waaruit de betreffende vertaalopdracht is gekozen. Net als bij de gedidactiseerde jeugdliteratuur kun je met dit pakket uit de voeten zonder het boek er noodzakelijkerwijs bij te moeten hebben.

Op de website van de Deutsche Schule vind je meer hierover en wel hier: [33. Deutsch – Niederländischer Übersetzungs – und Literaturwettbewerb](https://www.deutsche-schule.nl/33-deutsch-niederlandischer-ubersetzung-und-literaturwettbewerb). Let wel: het gaat bij de auteurs bepaald niet om de kleinere grootheden, integendeel. Op [Literaturwettbewerb Liste-1993-bis-jetzt.pdf](https://www.deutsche-schule.nl/literaturwettbewerb-liste-1993-bis-2024.pdf) vind je een handig overzicht van alle 32 literatoren t/m 2024! In de wedstrijd van 2025 staat de Zwitsers-Roemeense schrijfster **Dana Grigorcea** centraal met haar in 2024 verschenen roman *Das Gewicht eines Vogels beim Fliegen*. Op de site van Deutsch macht Spaß staat een didactisering van het boek: <https://www.deutschmachtspass.nl/33-deutsch-niederlandischer-ubersetzung-und-literaturwettbewerb-mit-dana-grigorcea/>.

d) Geschiedenis van de Duitse literatuur – warm aanbevolen!

Geschiedenis van de Duitse literatuur is een multimediale literatuurgeschiedenis: website, boek, PDF-licentie en eBook! Ooit begonnen als service op de destijds voor het vak Duits meest bekeken website www.duits.de kent het project alweer vele jaren een eigen website: www.duitseliteratuur.nl/. Heel bijzonder in deze tijd van internetcommercie: alle informatie op de site is compleet, uiterst betrouwbaar en geheel gratis beschikbaar.

Vrijwel iedereen die de site gebruikt - docenten Duits, hun leerlingen, lerarenopleid(st)ers Duits van zowel hogescholen als universiteiten - is bijzonder blij met het project, dat met duidelijk plezier en veel vakkennis en uithoudingsvermogen opgezet is, en steeds verder aangevuld en bijgehouden wordt door het driemanschap Paul Goossen, Erwin de Vries en Jos Kleemans. Ook leerlingen die zich voorbereiden op het Staatsexamen gebruiken de website met groot genoegen en effect: het project helpt ze zeer bij de voorbereiding op het literatuurgedeelte van hun examen.

Als je kijkt naar wat er online zoal aan bruikbaar is voor het literatuuronderwijs Engels, Frans en Duits - een soort vergelijkend warenonderzoek zogezegd - dan steekt het materiaal voor Duits er met kop en schouders boven uit: omvangrijk, erg goed geschreven en attractief voor de doelgroep leerlingen, fraai geïllustreerd. Je proeft op alle fronten de praktijkervaring van de makers. Kortom: zeer van harte aanbevolen.

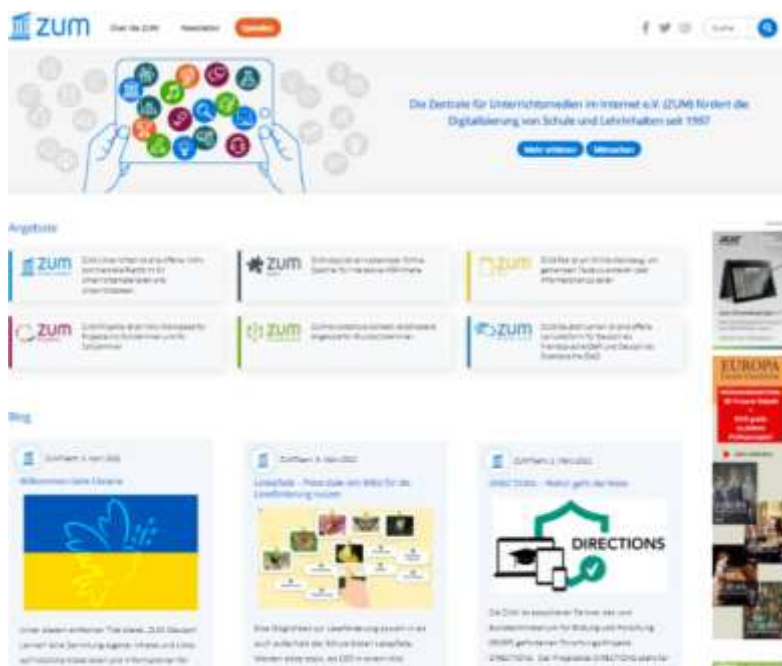
e) DIA (Duitsland Instituut Amsterdam)

Het DIA biedt op <https://duitslandinstituut.nl/lesmateriaal> tal van mooie lesmaterialen, als regel panklaar. Op [Literatuur voor de Duitse les - Duitsland Instituut](#) vind je mooie literaire leesideeën in de vorm van een verzameling van catalogi met geschikte en voor een deel verrassende Duitse teksten. Het DIA deed onderzoek naar lezen in de Duitse les en hoopt met deze verzameling de docent te helpen bij het vinden van diverse soorten literatuur voor in de klas. Maak er gebruik van!

f) Is het online gras bij de burens groener?

Het antwoord op deze vraag is simpel: natuurlijk niet! Maar het loont zeker om af en toe eens goed over de schutting van ons kikkerlandje te kijken. Zeker ook online. Je vindt dan soms toch heel bijzondere juweeltjes. Allereerst werpen we de online blik eens over onze oostgrens.

Daar is bijvoorbeeld al heel lang een interessante vrijwilligerswerkgroep actief bestaande uit docenten die vanaf het eerste begin hun materialen en ideeën rondom ICT in hun onderwijs gratis ter

beschikking stelden en stellen van geïnteresseerde collega's onder de naam ZUM. Waarbij ze tot de dag van vandaag, al ruim meer dan een kwart eeuw, de commercie buiten de deur hebben weten te houden. Qua idealen dus vergelijkbaar met de intussen niet meer actieve *Digitale School* bij ons, waarvan enkele vaklokalen overigens nog steeds kranig het digitale hoofd boven water houden, zoals www.duits.de. Ook kun je hier denken aan het

oorspronkelijk Belgische maar ook in Nederland volop actieve *KlasCement* (www.klascement.net).

De volledige naam van de Duitse werkgroep is *Zentrale für Unterrichtsmaterialien im Internet e.V.*, afgekort dus ZUM. Het gevarieerde aanbod van deze ZUM heeft haar tot een vaste waarde in het

Duitse onderwijslandschap gemaakt. Of het nu gaat om ZUM-Apps, ZUM-Pad, ZUM-Unterrichten of ZUM-Grundschulernportal - ZUM heeft zich de afgelopen 25 jaar getransformeerd van een downloadplatform naar een participatieplatform. Veel van het aanbod kan direct in de klas worden gebruikt. Iedereen kan de openbare pagina's op ZUM.de gebruiken en als geregistreerde gebruiker deelnemen. ZUM is voor 100% een beweging bottom-up die leeft van de inzet van de deelnemende docenten en andere belangstellenden en die zichzelf organiseert en financiert zonder staats- of commerciële steun. Doordat de kern van ZUM leerkrachten zijn, die elke dag lesgeven, hoopt men een gebruiksvriendelijk en praktijkproof internetpakket te kunnen bieden, uitgaande van het idee van *Open Educational Resources* (OER): gratis les- en leermateriaal maken en dat op het internet publiceren zodat anderen het gratis kunnen gebruiken en verder bewerken. De ZUM telt 290 leden (stand maart 2022) en telt een groot aantal andere gebruikers die aan de ZUM bijdragen, bijvoorbeeld met hun eigen auteurspagina's of via diverse bijdragen in de wiki's op ZUM.de. De coördinatie van nieuwe projecten, ledenvergaderingen en reclame op de ZUM-pagina's wordt gedaan door het bestuur. Een video, die werd gemaakt op de ledenvergadering van de ZUM in 2012, geeft een goed beeld van de organisatie: <https://youtu.be/u-eJYyz29fM>.

ZUM-Unterrichten bevat allerlei lesmateriaal voor heel veel vakken en geeft een beetje weer hoe men destijds begonnen is: kant- en klaar downloadbaar materiaal. Ook de talen zijn hier aanwezig. Even naar beneden scrollen en je ziet ze.

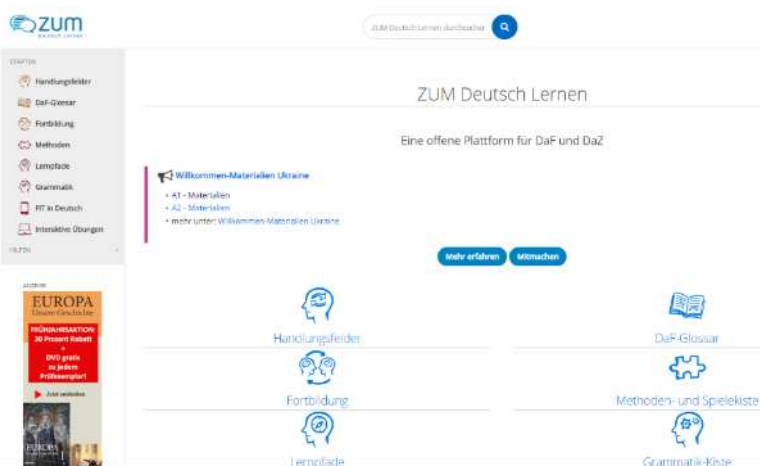
Bij *ZUM-Apps* vind je nieuwere opdrachten, wederom voor allerlei vakken, die zowel op laptops als mobieltjes werken. Loop ze maar eens langs, je vindt vast iets van je gading. Je vind er bijvoorbeeld best leuke en ook bij ons bruikbare (want ééntalige) interactieve opdrachten, vaak op basis van YouTube-filmpjes voor Engels, Frans en Duits.

ZUM-Pad biedt de mogelijkheid samen in de ZUM-cloud aan een document te werken, vergelijkbaar met mogelijkheden zoals we die kennen van bijvoorbeeld Dropbox en dergelijke. Niets bijzonders, wel heel handig en natuurlijk gratis.

ZUM-Projekte draait om het opzetten van en/of werken met een wiki, gericht op leerlingen. Er zijn talrijke uitbreidingen die speciaal aan de behoeften van scholen zijn aangepast. Het pakket wordt onderhouden door docenten met wiki-ervaring. Wat je maakt, is voor iedereen te zien. Je kunt anderen inspireren, geïnspireerd worden en inhoud delen. Heel geslaagd zijn de kant-en-klare voorbeelden uit een aantal scholen. Zo vind je er van de Herta-Lebenstein-Realschule in Stadtlohn (bij Winterswijk) voor Engels een eenvoudige unit rond New York, simpel en doeltreffend. Voor Duits vind je er voorbeelden over thema's als sprookjes en balladen. Je zult misschien hier en daar iets moeten aanpassen maar de meeste voorbeelden zijn heel bruikbaar. In een zoekvak kun je zoektermen opgeven waarmee je uitkomt bij wiki's van allerlei scholen. Let op: de zoektermen in het Duits opgeven!

In *ZUM-Grundschule* kom je bij een uitvoerig aanbod voor leerlingen tot 10 jaar. Voor collega's Duits: heel wat van de bijdragen kun je gebruiken voor leerlingen in de onderbouw. Maak ook gebruik van het kinderlexicon *Klexikon*. Het lexicon telt 12 afdelingen, de 'Wissensgebiete' (<https://klexikon.zum.de/wiki/Kategorie:Wissensgebiete>). Da's een handige plek om het zoeken te starten. Laat leerlingen bijvoorbeeld eens 3 lemma's opzoeken die ze (enigszins) interessant vinden en daar een korte presentatie over maken, in het Duits natuurlijk.

ZUM Deutsch lernen tenslotte biedt een ongelooflijke hoeveelheid interactief lesmateriaal met audio en video. Het is jammer voor de collega's van andere talen: deze onderwijskundige lekkernijen zijn alleen beschikbaar voor Duits als vreemde (DaF) c.q. tweede taal (DaZ). Het pakket biedt met name veel materiaal dat al vroeg in de onderbouw inzetbaar is en een ongetwijfeld geslaagde afwisseling biedt.

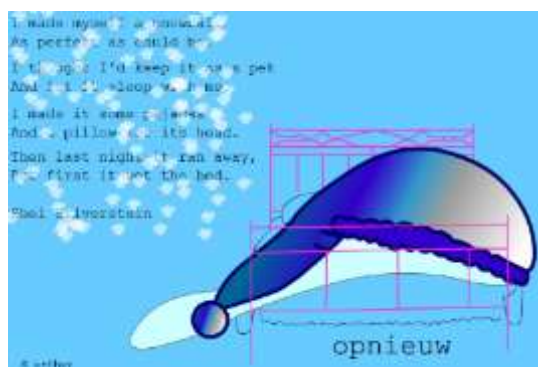
h) Poëzie

1) Poëzie in beweging – een supersite, ook voor Duits

Poëzie niet leuk? Natuurlijk wel! Het bewijs: de fraaie website www.poezie-in-beweging.nl, waar leerlingen (en hun docenten) veel bekende en onbekende Duitse, Engelse en Franse gedichten als heel bijzondere, vaak verrassende animatie gepresenteerd krijgen. Ook zijn er tal van opdrachten rondom gedichten te vinden, bijvoorbeeld om een gedicht te herconstrueren, een literaire quiz etc. Erg de moeite waard, speciaal ook voor zelfstandige opdrachten.

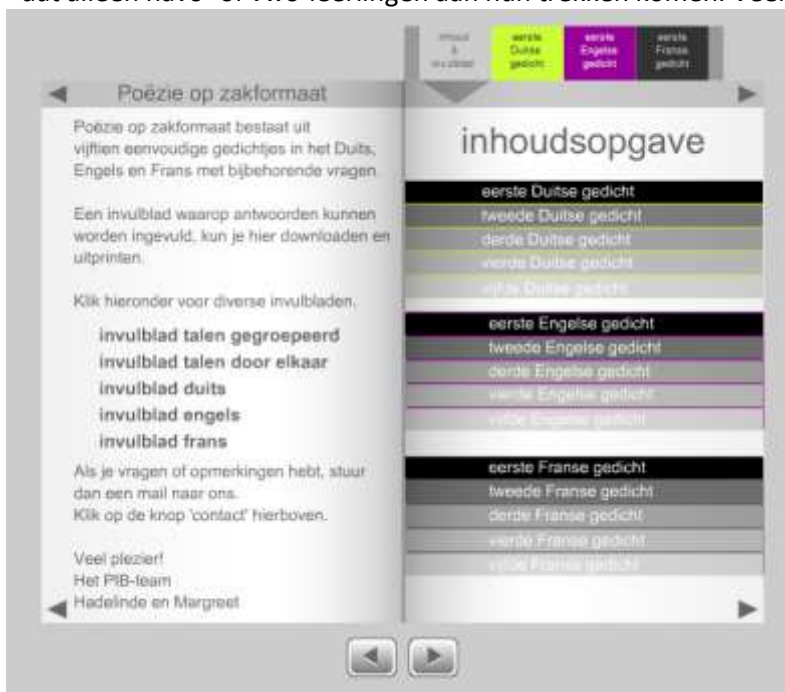
Poëzie in beweging is intussen bijna een kwart eeuw in de lucht en telt momenteel zo'n kleine 700 (!) subpagina's. Allemaal poëzie, kant en klaar voor gebruik in de lessen Duits, Engels en Frans – vraag niet hoe het kan, maar profiteer ervan!

De site heeft z'n naam te danken aan de vele geanimeerde gedichten onder de knop *Gedicht in beweging*. Het gedicht *Snowball* van Shel Silverstein bijvoorbeeld klik je deel voor deel bij elkaar. Na de laatste klik gaat het sneeuwen. Heel leuk voor bijvoorbeeld het smartboard.

Zowel in deze als in de andere rubrieken staan Duitse, Engelse en Franse gedichten door elkaar, en wel in deze- puur alfabetische - volgorde.

De gedichten bij [Gedichten en opdrachten](#) zijn voorzien van uitgebreide opdrachten die steun geven bij tekstbegrip maar vooral bedoeld zijn om de leerling plezier in het lezen van poëzie bij te brengen. In elke rubriek (*dromen – morgen – oorlog & vrede – muziek interactief – poëzie in zakformaat – dieren – muziek – humor*) staan heel geslaagde ideeën. Klik maar eens willekeurig rond. En denk niet dat alleen havo- of vwo-leerlingen aan hun trekken komen. Veel materiaal is heel breed inzetbaar.

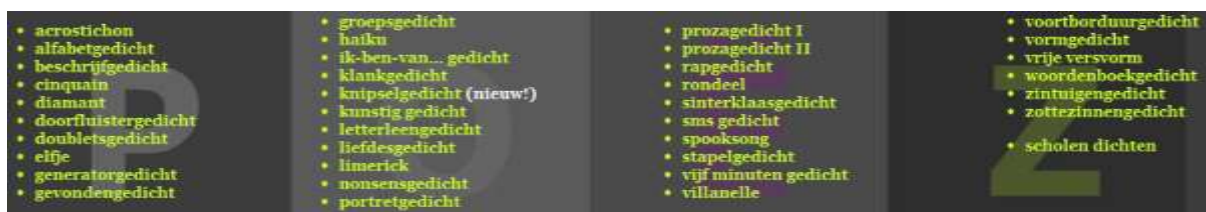

Poëzie op zakformaat, een bladerboekje met 5 Duitse, Engelse en Franse gedichten, is zelfs speciaal voor vmbo-leerlingen ontwikkeld.

In het [Archief](#) vind je een rijke selectie aan bruikbare gedichten. Dit materiaal is thematisch geordend. Je kunt daar zelf opdrachten bij maken, of je leerlingen er een keuze uit laten maken in het kader van de persoonlijke smaakontwikkeling.

Bij [Maak een eigen gedicht](#) kunnen leerlingen

inspiratie opdoen voor het schrijven van een gedicht. Dat doen ze meestal in het Nederlands, maar het kan ook heel goed in een vreemde taal, met behulp van handige stappenplannen, bij meer dan 30 dichtvormen. De eigen gedichten kunnen opgestuurd worden. Het *Poëzie-in-beweging*-team plaatst ze dan. Om van te smullen!

Als voorbeeld volgt hier zo'n stappenplan, en wel - omdat het zo'n leuke term is - voor een "zottezinnengedicht":

Een zotte-zinnen gedicht kun je op veel manieren maken. Hieronder een stappenplan voor een 'beredeneerde onzinnin'.

- *Bedenk een onzinnige gewoonte die iemand zou kunnen hebben. Als je niets kunt bedenken zou je er een kunnen kiezen uit de onderstaande lijst:*
 - *Beginzinnen ter inspiratie:*

Elke ochtend smeet ik boter aan de kat
's Morgens is altijd mijn hoofdkussen blauw
Ik slaap soms in de groentenla

Elk voorjaar bijt ik de kinderen van de burenen

Op zondag lik ik altijd aan de muren

- *Maak daarvan een interessante beginzin.*
- *Zorg dat die zin in de 'ik vorm' staat.*
- *Zorg dat er een tijdsbepaling in voorkomt, b.v. altijd, nooit, vaak, dagelijks, regelmatig, ieder voorjaar, enz.*
- *Voorbeeld: Ik zit dagelijks in de koelkast*
- *Bedenk vervolgens zeven verrassende redenen waarom je zo iets zou kunnen doen waarbij je zorgt dat elke zin begint met "Omdat".*
- *Voorbeeld: Omdat ik mijn hoofd koel wil houden*
- *Schrijf die zeven zinnen onder elkaar.*
- *Zet tot slot daaronder weer dezelfde zin waarmee je begon, maar nu begin je met "Daarom ..."*
- *Als voorbeeld :*

Ik zit dagelijks in de koelkast

Omdat mijn hoofd anders oververhit wordt

Omdat ik wil weten of het lampje echt uitgaat

Omdat ik voetstappen wil maken in de boter

Omdat dat de enige plaats is waar ze me niet zoeken

Omdat ik zo lekker in het vriesvak kan skaten

Omdat ik 'boe' wil roepen als mijn zusje de melk pakt

Daarom zit ik dagelijks in de koelkast.

- *Klaar is je zotte-zinnen gedicht.*

Hier het zottezinnengedicht van de 16-jarige Laurens Bekker (havo-4, Develsteincollege, Zwijndrecht):

Doldwaze Fiets

*Ik fiets altijd achteruit naar school
Omdat ik anders te laat kom
Omdat dan iedereen zo vrolijk kijkt
Omdat m'n achterlicht het niet doet
Omdat m'n bel elke keer hetzelfde liedje fluit
Omdat m'n ketting aan de fiets vast zit
Omdat m'n rem niet op kan stoppen
Omdat rode lichten roder zijn dan witte
Daarom fiets ik altijd achteruit naar school*

De *lesideeën* zijn heel handig. Ze omvatten zelfs complete poëzieprojecten Duits, Engels en Frans –

alweer: kant en klaar en uitgeprobeerd in de dagelijkse lespraktijk! Ook hieruit kunt u onderdelen isoleren. De *quiz* bijvoorbeeld is heel leuk om klassikaal te doen.

2) Poetron (<http://www.poetron-zone.de/>)

Lol met poëzie? Dat geldt zeker ook voor het Duitse *Poetron*: hier vinden je leerlingen o.a. een fraaie serie lyrische speelmogelijkheden op basis van woorden en begrippen die ze zelf van tevoren intikken:

- Verschillende 'gedichtgeneratoren' waarmee ze hun eigen (nonsens)gedichten kunnen creëren;
- Een 'sloganizer' die reclamespreuken creëert;
- Etc.

Bijzonder aardig is de *gedichtenquiz* die in de rubriek 'gedichtgeneratoren' is verwerkt: men krijgt hier steeds een gedicht voorgeschoteld met de vraag of het een 'echt' gedicht is of een eerder door de toevalsgenerator geproduceerde tekst. Succes verzekerd!

h) *Musea online - schatkamers ook voor Duits*

Vaak denken talendocenten niet aan grote musea als materiaalbron voor hun onderwijs. Dat is jammer, zeker nu er online steeds meer te vinden is waar je mee kunt werken zonder er naar toe te moeten. Wat je overigens zeker niet moet laten, een live bezoek is altijd de moeite waard en wordt op schoolreizen vaak ook georganiseerd.

De collega's Duits komen daarbij niets te kort. **LeMO - Lebendiges Museum Online**

(<https://www.dhm.de/lemo/>, online sinds 1998) is een prachtige, volledig gratis te gebruiken website voor iedereen die geïnteresseerd is in de Duitse geschiedenis. LeMO is een samenwerkingsproject van de Stiftung Deutsches Historisches Museum, de Stiftung Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland en het Duitse Bundesarchiv. Het is het grootste Duitstalige geschiedenisportaal met bijna drie miljoen bezoekers per jaar. LeMO wordt voortdurend bijgewerkt en verder ontwikkeld. In eigen woorden: "Voorwerpen, teksten, media, hedendaagse getuigenissen en documenten nodigen uit om te ontdekken, te onderzoeken en te informeren. LeMO is gericht op een brede doelgroep".

Op LeMo vind je onder meer chronologische hoofdstukken (*Zeitstrahl*), thematische pakketten (*Themen*), ooggetuigenverslagen (*Zeitzeugen*), informatie over historische voorwerpen, historische audio- en video-opnamen, enz. De zeer nuttige zoekfunctie van LeMO maakt het gemakkelijk om toegang te krijgen tot al deze materialen.

Wanneer je naar de website van LeMO gaat, kom je onmiddellijk terecht in de "Zeitstrahl", een interactieve tijdlijn van 1815 tot vandaag. Er zijn gemakkelijk te lezen overzichtshoofdstukken voor elk van de perioden. In de rubriek "Themen" is de eerste unit al beschikbaar: "Democratie en Dictatuur"

(<https://www.hdg.de/lemo/themen/demokratie-und-diktatur/wie-funktioniert-das-nebeneinander.html>). Het gaat hier om vragen als: "Hoe vrij ben ik?", "Wat is democratie?", "Hoe wordt men een democraat?", "Hoe functioneert het naast elkaar bestaan van democratie en dictatuur?" Er zijn vaak spelletjes als introductie.

De rubriek "Bestand" is zeer nuttig (zie illustratie): zeer snelle toegang tot een brede waaier van materialen. Klik op de gewenste categorie en je kunt aan de slag!

De rubriek "Lernen", ten slotte, is rechtstreeks bestemd voor leerkrachten:

<https://www.hdg.de/lemo/lernen/hdg/einfuehrung.html>. Hier vind je tips en ideeën over hoe je LeMO in de klas kunt gebruiken. Of hoe je een museumbezoek met leerlingen aan het Haus der Geschichte in Bonn (op Nederlandse scholen heel populair, terecht!) of aan andere LeMO-partners kunt voorbereiden. LeMO zegt hierover: "Voor je lessen biedt LeMO Learning extra bronnen: visueel aantrekkelijke, vaak driedimensionale objecten die spannende verhalen vertellen. Door de koppeling met ander LeMO-aanbod, zoals ooggetuigenverslagen of historische video's, ontstaan multiperspectivische en methodologisch diverse benaderingen die je in uw lessen kunt integreren." En dat kan natuurlijk heel goed bij zowel Duits als geschiedenis. Voor online gebruik in de klas geeft LeMO concrete tips en suggesties over hoe met een voorwerp te werken. Voor een klassebezoek aan het Haus der Geschichte in Bonn worden ook concrete "scenario's voor gebruik in de respectieve permanente tentoonstellingen" voorgesteld, zeer nuttig als voorbereiding. Conclusie: een erg goed aanbod dat je niet mag missen!

b) Luisteren/Luisterkijken

1) Hörverstehen: ein Mini-Übungsformenkatalog

Aus der riesigen Palette an Hörverstehens-Übungsformen hier als Service eine stichwortartige Übersicht möglicher Höraktivitäten, zu fast jeder nur denkbaren Tonquelle - darunter natürlich auch Lieder. Die Liste ist gestaffelt: zuerst werden Hör-Ideen für Anfänger präsentiert, anschließend für Fortgeschrittene. Wer die Liste ergänzen möchte, sei dazu herzlichst eingeladen. Bitte nach Möglichkeit an den Autor weiterschicken (E-Mail: keesvaneunen@gmail.com).

A Höraktivitäten in der Anfangsphase

- 1 Zu Beginn einer Stunde: 1 Minute lang Radio oder Band hören lassen, zur Gewöhnung an Klang, Satzmelodie, Aussprache
- 2 Fragment Deutsch zwischen Fragmenten aus anderen Sprachen erkennen
- 3 Internationalismen in einem deutschen Hörbrei erkennen
- 4 Deutsche Eigennamen erkennen; z.B.: Finger hoch, wenn man einen Jungennamen hört, etc.
- 5 Finger hoch, wenn man aus dem Hörtext etwas zu einem bestimmten Thema heraushört - z.B. Essen & Trinken (Bier, Brot, Croissant, Tee, Kaffee, etc.); anschließend Wörter sammeln
- 6 Auf Landkarte Länder markieren (malen oder so), die in z.B. einem Wetterbericht genannt werden
- 7 Auf Stadtplan Berlin eine Busrundfahrt an Denkmälern vorbei verfolgen & Route markieren (Denkmäler und Straßennamen stehen auf der Karte vorgegeben)
- 8 Hörst du eine Frage oder eine Mitteilung? Bringe entsprechende Satzzeichen an beim Hören und Mitlesen
- 9 Schlangentext hören: Text 'reparieren'
- 10 Hörst du eine Bestätigung oder eine Verneinung?
- 11 Hörst du Einzahl oder Mehrzahl?
- 12 Hörst du -s- oder -z-?
- 13 Unterstreiche alle Stellen im gedruckten Text, wo du -sj- hörst
- 14 Lies mit und stelle fest, wo das Band stoppt
- 15 Stellenweise nachsprechen, eventuell im Chor
- 16 Lehrer sagt ein Wort und zeigt ein Bild: stimmen Wort und Bild überein oder nicht?
- 17 Wörter und/oder Sätze und/oder Bilder in Reihenfolge des Gehörten bringen
- 18 Textsorte (Hörtext) erkennen: Telefongespräch, Interview, Nachrichten, Wetterbericht, Werbung, Ansage, Programmankündigung; bei Hörsehen einfacher, da auch Sehstrategien aktiviert werden
- 19 Ton erkennen: formell/informell, froh/böse, entspannt/verängstigt, etc. - evtl. Stimmungs-Entwicklungskurve malen lassen (Zwischenstopps einfügen und Schüler jeweils entscheiden lassen)
- 20 ...

B Höraktivitäten in der Aufbauphase

- 21 Bilder und Hörtextfragmente koppeln
- 22 Titel wählen zu Hörtextfragmenten
- 23 Wettersymbole auf Wetterkarte einzeichnen, gemäß Wettervorhersage

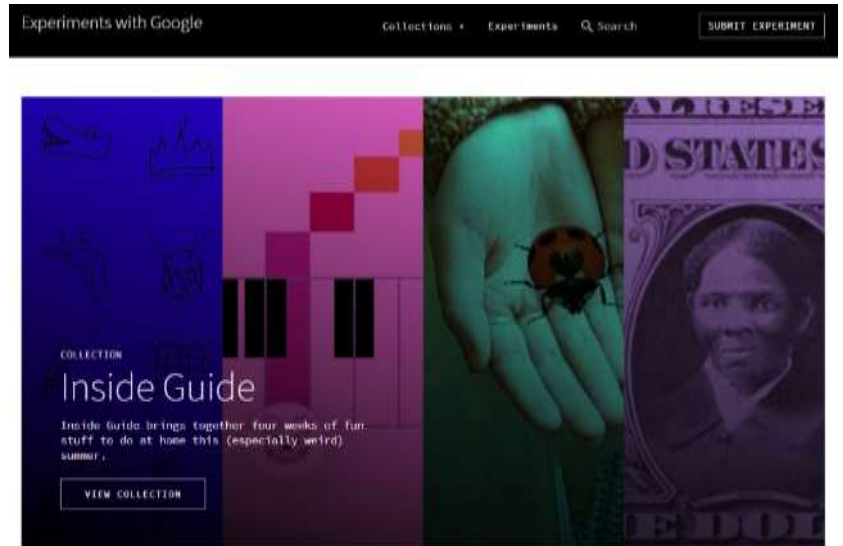

- 24 Bilder ordnen gemäß Gehörtem
- 25 Fußballergebnisse, Lotto-/Totozahlen ankreuzen/ausfüllen; Top-50-Hits ankreuzen etc.
- 26 Ton & Tier verbinden
- 27 Herausgehörte Wörter & Begriffe aufschreiben
- 28 Frequente Wörter aufschreiben
- 29 Wichtige Begriffe aufschreiben
- 30 Suchaufgaben formulieren: Welche Farben werden genannt, etc.
- 31 Paralleltext in der Muttersprache: wird auf deutsch das Gleiche gesagt?
- 32 Zusammenfassung in Einzelsätzen geben: nach welchem Satz wurde das Band gestoppt?
- 33 Verirrten Satz oder unlogische Stelle im Hörtext suchen
- 34 Bekannte Story (evtl. Märchen) hören: was weicht ab von der Norm?
- 35 Die gleiche Botschaft 3 x erzählt: Ton/Unterschiede feststellen (neutral - traurig - sensationell)
- 36 Band stoppen, Ende vorhersagen
- 37 Situation zu einem 'vagen' Dialog produzieren
- 38 Dialog/Story zu einer Bilderreihe ausdenken und mit Hörtext vergleichen
- 39 Aus Wortpaaren jeweils passende Wörter wählen
- 40 Aus Satzpaaren jeweils passende Sätze wählen
- 41 Gehörte Aufträge durchführen: Stehe auf, gehe nach links, dreh dich um, suche eine Kreide, schreibe einen horizontalen Strich, etc.
- 42 Male, was du beschrieben hörst
- 43 Programmankündigung vergleichen mit Info in TV-Heft: was stimmt nicht überein?
- 44 Elemente, die gehört werden, ankreuzen
- 45 Alles, was mit einer Umschreibung übereinstimmt, ankreuzen
- 46 Person raten auf Basis einer Personenbeschreibung
- 47 Wörter raten auf der Basis einer gesprochenen Umschreibung (Signalement)
- 48 Tabellen ausfüllen: z.B. in einem Gespräch mehrerer Personen ordnen, wer positiv oder negativ ist, etc.
- 49 Sätze ordnen
- 50 R/F-Fragen
- 51 MC-Aufgaben
- 52 Welcher Satz enthält die beste Zusammenfassung?
- 53 Offene Fragen während/nach Hörphase
- 54 Gespräch führen mit Lehrer/fortgeschrittenerem Schüler/Native speaker
- 55 Warming up über Lesen, Klassengespräch etc.
- 56 Eine Zusammenfassung schreiben (nach dem Hören)
- 57 Interviewfragen vorher auf ihre wahrscheinliche Beantwortung hin überprüfen; Vermutungen anschließend am Hörtext checken
- 58 Rollenspiel auf Basis des Gehörten
- 59 Stellung nehmen zum Gehörten
- 60 ...

C *Sonstiges*

- 61 Zielsprache = Arbeitssprache, wann/wo immer es geht
- 62 Mimik bewusst einsetzen
- 63 Selbstgesprochenes unterstützen mit Kritzeleien an der Wandtafel
- 64 Schon bekannte Hörtexte mal wiederholen: Wisst ihr noch? (Chanson-Effekt, Bewusstwerdung über Fortschritt seitdem etc.)

- 65 Auch ab und zu etwas hören lassen über dem aktuellen Niveau der Schüler (soweit kommt ihr noch ...)
- 66 Bild UND Ton verwenden bei der Präsentation neuer Lehrwerkstexte. Lehrwerk geschlossen halten
- 67 Dialoge nachsprechen lassen mit geschlossenem Lehrwerk
- 68 Von Anfang an auch 'Lustiges' hören lassen (Lied etc.)
- 69 Lieber positiv als negativ vorgehen: 'Was hast du *wohl* verstanden?' ist besser als 'Was hast du *nicht* verstanden?'
- 70 ...

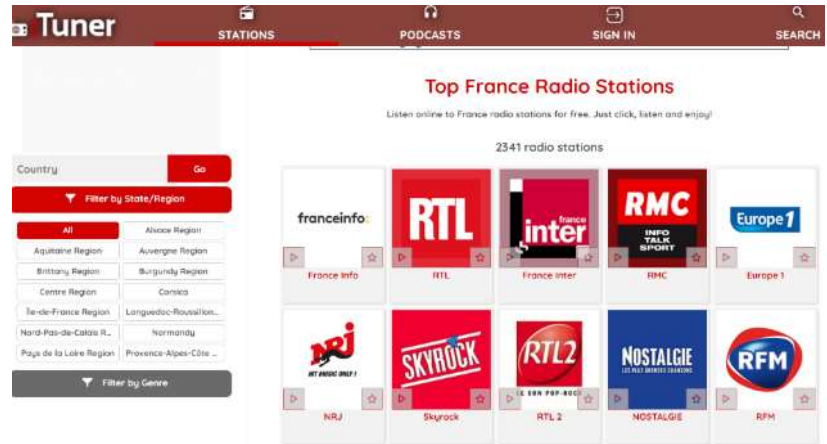
2) Internetradio etc. - Lekker experimenteren met Google

Google blijft een bron van verrassingen. Zeker als je er wat dieper in duikt. Heel bijzonder is bijvoorbeeld een Google-onderdeel waarin al sinds 2009 programmeurs duizenden experimenten hebben uitgevoerd met Chrome, Android, AI, Web VR, AR en meer. Op <https://experiments.withgoogle.com/> worden allerlei projecten getoond, samen met nuttige hulpmiddelen en bronnen, om te verkennen, te gebruiken en zo mogelijk zelf inspiratie op te doen, om eens iets te verzinnen. Elke week worden nieuwe experimenten toegevoegd. Een aantal van deze projecten is bijzonder bruikbaar voor onderwijsdoeleinden, ook voor talenonderwijs. Intussen is het Google-experimentenstokje overgenomen door <https://labs.google/>.

Kijk bijvoorbeeld eens naar het project *Radio Garden*, al jaren te vinden op <https://experiments.withgoogle.com/radio-garden>. Gewoon klikken op *Launch Experiment*, even wachten en de wereldbol draait, wordt groter, zoomt automatisch in op de plek waar je je bevindt en laat het programma van een lokale zender daar horen. Met de muis kun je vervolgens al slepend en klikkend moeiteloos de hele wereld over en alle maar denkbare radiozenders tot leven laten komen. Radio Garden is gevestigd in Amsterdam. Het team is - in eigen woorden - dagelijks hard aan het werk om de tuin te onderhouden. Zaden planten voor de toekomst en het onkruid op afstand houden. In 2018 lanceerden ze mobiele apps voor zowel iOS als Android platformen. In 2019 werd de mogelijkheid geopend voor gebruikers om te zoeken naar hun favoriete stations en plaatsen. Begin 2020 is Radio Garden van de grond af herbouwd. als een mobiele eerste ervaring en legt de basis voor toekomstige ontwikkelingen. Echt fantastisch.

Natuurlijk zijn er allerlei andere bronnen voor internetradio, maar die zijn toch minder fantasierijk. Bijvoorbeeld www.mytuner-radio.com, waarmee je ook zenders over de hele wereld kunt beluisteren. Eveneens heel makkelijk te bedienen. Vul een landnaam in, klik en huppeke – daar verschijnen de zenders. Je kunt ook filteren op genres.

De vraag is natuurlijk wat je er als docent(e) mee kunt. Voor de hand ligt om leerlingen, bij voorkeur in tweetallen of zo, een bepaald gebied te laten kiezen waar jouw vreemde taal gesproken wordt en daar een tijdje drie of vier zenders te laten volgen waarover ze een

presentatie moeten maken. Eventueel uit te breiden met het volgen van een krant in de doeltaal, uit dezelfde regio. Een handige

bron daarvoor is bijvoorbeeld Kiosko (<http://en.kiosko.net/>). Je vindt daar links naar kranten over de hele wereld. Gewoon een land kiezen, klikken op de gewenste krant en je komt op de betreffende website. De werktal van Kiosko is Engels en daar kunnen je leerlingen moeiteloos mee uit de voeten. Bij veel kranten is de voorpagina gratis toegankelijk, bij lokale kranten vaak nog meer. Terwijl op de betreffende websites veelal het laatste nieuws te vinden is. Laat leerlingen uit de mix van kranten en radiozenders bijvoorbeeld vaststellen wat belangrijke thema's in het gekozen gebied zijn. De mogelijkheden zijn legio.

Heel makkelijk te bedienen is het **Phonostar**-internetradioprogramma. Het richt zich puur op internetradio en podcasts. Je vindt het programma op www.phonostar.de. Na installatie kun je kiezen uit tal van zenders en podcasts, terwijl aan de actualiteit gebonden rubrieken speciale programmabronnen samenbrengen (bijvoorbeeld rond de Olympische Spelen etc.).

Programma's of delen daarvan kunnen moeiteloos worden opgenomen in mp3-formaat –

voordeel: relatief kleine bestanden die op heel veel apparaten afspeelbaar zijn. En **Phonostar** biedt ook 'n app aan voor gebruik op smartphone of tablet.

De mogelijkheden in en buiten de les lijken evident: de actualiteit wordt relatief moeiteloos inzetbaar. Maar ook kun je denken aan portfolio-georiënteerde kijk-

en/of luisteropdrachten waarbij leerlingen een bepaalde zender een tijdje moeten volgen en in hun portfolio documenteren.

Kortom – maak gebruik van mogelijkheden als deze. En schaam je er niet voor je door leerlingen te laten bijstaan als je zelf niet zo handig bent met al die moderne techniek.

Veel succes!

3) Nieuwsprogramma's en hun mogelijkheden

Het is niet altijd even makkelijk om luistervaardigheid met de leerlingen te oefenen – zeker voor talen waarmee de leerlingen buiten de les niet zo vaak in aanraking komen. Op de lage niveaus zijn de korte stukjes die de methodes aanbieden natuurlijk voldoende en op de hogere niveaus in de bovenbouw is het mogelijk om series of andere tv-programma's met de leerlingen te bekijken. Voor de niveaus die ertussen liggen, is er echter weinig materiaal. Leerlingen op niveau B1 kunnen meestal niet zomaar een tv-programma zonder ondertiteling zien, maar tegelijkertijd worden ingesproken dialogies over het weekend vaak als weinig uitdagend ervaren. Ook sluiten dergelijke stukjes nauwelijks bij de actualiteit aan.

Een mooie manier om de actualiteit regelmatig het leslokaal binnen te halen, zijn nieuwsuitzendingen in de vreemde taal. Bijvoorbeeld de *Tagesschau in 100 Sekunden* ([Videos: tagesschau in 100 Sekunden | tagesschau.de](https://www.tagesschau.de)). Aangezien deze programma's voor native speakers worden gemaakt en juist bedoeld zijn om veel informatie in weinig tijd aan te bieden, is het spreektempo hoog (soms zelfs hoger dan bij een gewone nieuwsuitzending) en de inhoudelijke informatie vrij complex. Daardoor zijn deze programma's in bijzondere mate geschikt voor de hogere niveaus. Dit betekent niet dat zij ook op lagere niveaus kunnen worden ingezet. In dat geval is het echter aan de docent om de uitzending didactisch te verrijken zodat de leerlingen voldoende handvatten hebben om de complexe informatie te verwerken. Een gevolg daarvan is dat nieuwsprogramma's nog verhoudingsgewijs weinig in de les worden ingezet. Het komt vaker voor dat docenten aan hun leerlingen vragen om thuis een keer naar het nieuws in de vreemde taal te kijken, maar de vraag is, wat leerlingen van de uitzending begrijpen – het programma is dan immers langer (meestal tussen de 15 en 20 minuten) en er is geen docent die vragen kan beantwoorden of de leerlingen bij het begrip van moeilijke woorden kan helpen.

Het mooie van de actualiteit van een nieuwsprogramma is dat leerlingen geconfronteerd worden met onderwerpen die zij ook op tv of internet in hun eigen taal voorbij horen komen. Veel (voornamelijk internationale) onderwerpen zullen daarom al bekend klinken, wat het begrip

vergemakkelijkt. Tegelijkertijd kan de actualiteit ook een struikelblok voor het begrip vormen. Denk bijvoorbeeld aan ingewikkelde politieke onderwerpen (begrotingen, belastingen, verkiezingen) of regionale onderwerpen waarvan de leerlingen nauwelijks voorkennis hebben (stakingen, economische problemen). Dit biedt wel de eenmalige gelegenheid om veel achtergrondkennis over het betreffende land te verkrijgen, maar zorgt er ook voor, dat leerlingen veel woorden moeten verwerken die zij nog nooit hebben gehoord en ook niet snel uit de context kunnen raden.

Voor de vreemde talen biedt het internet een handige oplossing: nieuwssites die speciaal zijn gemaakt voor mensen die de doeltaal nog niet volledig beheersen. Op deze manier vinden leerlingen niet alleen nieuwsmateriaal dat eenvoudiger geformuleerd en langzamer wordt gesproken, zij krijgen vaak ook nog andere handreikingen (zoals woordenlijsten, oefeningen etc.) die zij als aanvullend materiaal kunnen gebruiken. Daardoor zijn deze sites niet alleen handig voor de les zelf maar zij zijn ook bij uitstek geschikt voor huiswerk of het zelfstandig werken van leerlingen (denk ook aan differentiatie voor leerlingen die extra materiaal nodig hebben).

Voor het Duits is er de site *Langsam gesprochene Nachrichten* van de Duitse radiozender Deutsche Welle (<https://learngerman.dw.com/de/langsam-gesprochene-nachrichten/s-60040332>). Op de site kun je elke dag het nieuws als langzaam gesproken versie beluisteren en het daarna nog een keer als normaal gesproken versie downloaden. Ook biedt de site de tekst van het nieuws aan, zodat de leerling mee kan lezen tijdens het luisteren. Er is ook een alfabetische lijst met Nachrichtenvokabular, waar alle belangrijke begrippen worden uitgelegd.

4) YouTube - de peper & zout om het vak op smaak te brengen

“Daar gaan we weer” zou je denken bij een artikel in *De Gelderlander* van 13-1-2018: **Noemen jullie eens één Duits boek! Uhhh ... Mein Kampf?** Het artikel beschrijft de resultaten van het belevingsonderzoek Duits van het Duitsland-Instituut Amsterdam, dat de dag ervoor in Almere gepresenteerd werd en zelfs een teletekst-pagina haalde. Natuurlijk – de journalist was op zoek naar een sappige titel voor het stukje dat verder correct de gegevens van het onderzoek weergaf. Voor de liefhebbers – het complete onderzoek staat op <https://duitslandinstituut.nl/belevingsonderzoek-2017>.

Een interessante conclusie in het onderzoek is – naast heel veel andere al even spannende vaststellingen – “dat leerlingen weinig weten over het buurland. De helft kan geen Duitstalige schrijver noemen. Als bekendste boek komt Hitlers “Mein Kampf” uit de bus. Het DIA wil daarom meer aandacht voor literatuur in het moderne vreemdetalenonderwijs. De cultuur in Duitstalige gebieden komt op deze manier dichterbij. Dat motiveert de lezers de taal te leren, en uiteindelijk misschien Duitse taal en cultuur te studeren. Dat is hard nodig, omdat steeds minder studenten voor Duits kiezen en er een aanzienlijk tekort is aan docenten Duits.”

Vermoedelijk (denkt schrijver dezes) zal iets vergelijkbaars gelden voor de andere vreemde talen. Voor docenten is hier dan ook een mooie rol weggelegd: met doeltreffende (jeugd)literaire keuzes het nodige peper en zout toevoegen aan hun vak. De bijna 2800 leerlingen die voor het belevingsonderzoek Duits geïnterviewd werden, zijn het daar behoorlijk over eens.

Voor docenten Duits is dat helemaal niet zo moeilijk, met dank aan het Goethe-Institut. Kijk maar eens op www.goethe.de/jugendliteratur waar in blok a (*lezen/literatuur*) al aandacht daaraan werd geschonken.

Op *YouTube* vind je heel bijzondere literaire producties die goed inzetbaar zijn in literatuuronderwijs. Alweer een paar jaar verschijnen er – soms bijna wekelijks – Playmobil-versies van beroemde literaire werken uit de wereldliteratuur, in het Duits (*Sommers*

Weltliteratur to go, zie: <https://www.youtube.com/user/mwstubes>) of Engels (*Sommer's World Literature to go*, zie: <https://www.youtube.com/channel/UCbagsbpXwIh06P1QMhrf44A>). In veelal minder dan 10 minuten worden hier bekende literaire werken met behulp van Playmobil-poppetjes samengevat. Voor wie in één keer een totaaloverzicht wil hebben – ga naar <http://mwsommer.de/language/de/> voor de honderden (daaronder heel veel Duitstalige) producties. Je kunt je abonneren op het videokanaal *Sommer's World Literature to go* respectievelijk *Weltliteratur to go*. Vanuit het Engels kun je steeds omschakelen naar de Duitse versie en omgekeerd.

Een paar voorbeelden voor Duits:

Teveel om op te noemen. En gelukkig veel auteurs die ook voor leerlingen interessant zijn, bijvoorbeeld van Goethe en Schiller via Theodor Storm (jawel: *Der Schimmelreiter*), Kurt Tucholsky en Bertolt Brecht t/m Wolfgang Herrndorf met *Tschick*.

Ook hier zijn superkorte producties te vinden. Een erg leuk voorbeeld is Thomas Mann's *Der Zauberberg* in minder dan twee minuten.

Omdat het wereldliteratuur betreft, is er eigenlijk voor elk wat wils, t/m de *Odysee* van Homerus.

Het materiaal is goed te koppelen aan literaire lessenseries, bijvoorbeeld als samenvatting, met een opdracht om vast te stellen of die een beetje klopt. Het spreektempo is wel hoog. Maar dat mag de Playmobil-pret niet drukken.

Al met al: YouTube blijft een vat vol verrassingen. Voor de tekenfilm liefhebbers zij afsluitend nog verwezen naar enkele kanalen voor jongere kinderen, waar heel wat voor de mvt-les te halen valt:

Veel kijkplezier gewenst!

5) Deutsch macht mit Liedern Spaß

a) Einleitung

"Hier habe ich einen tollen Text, ein Gedicht!" sagt ein(e) begeisterte(r) Deutschlehrer(in).

"Bah!", reageren die Schüler(innen), "Gedichte - das ist etwas für Mädchen oder kleine Kinder!"

Erkennen Sie die Situation? Wahrscheinlich! Und doch - so schwer ist es nicht, Interesse für lyrische Texte zu wecken, wenn nämlich die Lyrik in Musik verpackt ist. Ein gut gewähltes Lied kommt immer an.

Zwei Dinge sind dabei wichtig: Spaß am Phänomen Lied *und* aktive Lyrikproduktion. Beides kombiniert liefert eine motivational gesehen unschlagbare Mischung. Wie sich in der Praxis immer wieder gezeigt hat: *hands on* und Volldampf loslegen, Liedtexte entwerfen, Musik auswählen, singen - ein Unterrichtsmodell, das man ohne viel Probleme für die eigenen Schüler adaptieren kann. Motto: Deutsch macht Spaß! Ein wichtiges Motto, wenn man bedenkt wie stark die Vorbehalte mancher Jugendlichen gegen die Schule und die damit zusammenhängenden Pflichten sind: "*Nicht für die Schule lernen wir, sondern für die Katz!*"

Ein bitterböses Wort, das Äußerungen von Schülern zufolge leider manchmal durchaus seriös zu nehmen ist.

Zugegeben - eine Fremdsprache erlernen *kann* nicht immer lustig, amüsant, kurzweilig, unterhaltsam sein - und *soll* das auch nicht: die Schule ist nun mal kein Zirkustheater, Lehrer sind nicht die Clowns vom Dienst (obwohl ..., manchmal ...). Und mit der Motivation klappt es naturgemäß auch nicht immer so, wie es die Pedagogiker in ihren Handbüchern darzustellen

pflügen: das deutsche Kasussystem wird schließlich wohl kaum je die Schüler in einen Zustand der Verzückerung versetzen.

Aber trotz alledem und irgendwie: Wer - auch als Lehrer - wagt, der gewinnt: Deutsch macht Spaß. Wichtigste Ingredienz: die Schülerphantasie. Wer diese anzusprechen und zu aktivieren weiß, erreicht mit Sicherheit eine Verschiebung im oben zitierten Schülerwort: "*Nicht für die Schule lernen wir, sondern für den Spaß!*"

Wie gesagt: Songprojekte können für diese Aspektverschiebung ein höchst wirksamer Hebel sein, u.a. unter folgenden Gesichtspunkten:

sprachlich

- Schüler lernen Verständnislücken mit Hilfe des Kontextes überbrücken. Ihr fremdsprachliches Selbstvertrauen wächst, sie werden selbständiger und geben nicht gleich beim ersten unbekanntem Wort auf.

landeskundlich

- Die Pop- und Rockszene ist ein wichtiger, umfassender Bestandteil der kulturellen Kulisse der Zielsprache. Die Auseinandersetzung mit ihr ist immer zugleich eine Auseinandersetzung mit den eigenen Wurzeln, mit sich selber.
- Ihre landeskundliche Relevanz ist eindeutig. Sie kann z.B. zum Abbau von Vorurteilen beitragen, tut das meistens auch.
- Interkulturelles Lernen und Pop & Rock gehören untrennbar zusammen.

liedspezifisch

- Lieder Hören und Erarbeiten ist wesentlich eine 'innere' Aktivität - der Schüler gibt dem Material *seinen* Sinn, verbindet damit *seine* Emotionen - Spaß, Lust, Trauer.
- Lieder bieten die Möglichkeit der *ästhetischen* Erfahrung und ihrer immer weiteren Entfaltung.
- Lieder verschaffen dem Schüler im buchstäblichen Sinne des Wortes die Möglichkeit zu *spielen*, z.B. mit Interpretationen - bewusst und unbewusst.
- Eine gut abgestufte, altersgemäße Liedauswahl spricht die intellektuellen Potenzen der Schüler in ihren verschiedenen Bereichen an, vermittelt Lust am Lernen überhaupt, schärft das poetische Urteilsvermögen.
- Die vielfältigen Identifikationsmöglichkeiten, die sich bei der Liedrezeption mehr oder weniger von selber ergeben, beeinflussen die Schülermotivation hochgradig.

b) Unterrichtsvorschläge für Liederprojekte im fremdsprachlichen Deutschunterricht

Im folgenden listen wir eine Reihe variiertes Aufgaben auf. Lehrer sollten jeweils selber entscheiden, welche Anregungen sie aufgreifen und welche nicht. Kriterien dafür liegen auf der Hand: das fremdsprachliche Niveau der Schüler (Anfänger - Fortgeschrittene), ihr kultureller Hintergrund (Bekanntheit mit der westlichen Rock- und Popszene), räumliche Möglichkeiten, Vertrautheit mit Kleingruppenarbeit, Audiomöglichkeiten, usw.

I. OHNE Lieder hören zu lassen

1. Das große Liedtext-Spiel

Variierte Liedtexte (z.B. aus der deutschen Hitparade) sammeln und als Schülerarbeitsblatt kopieren.

In Gruppenarbeit sollen die Schüler zu dem ausgewählten Material einen Entwurf für ein Werbeposter machen. Dabei muss manches Problem entschieden werden: Reihenfolge, Bebilderung, Titel etc. M.a.W.: Schüler werden in die Rolle eines Musikverlegers gebracht. Eine Rolle, die sie erfahrungsgemäß gerne spielen.

Als Variation, vor 1 vorzuschalten:

2. Das große Liedtitelveränderungsspiel

Auf Arbeitsblatt oder Smartboard werden etwa 15 Liedtitel präsentiert (*nicht* die Texte, *nur* die Titel!). Mit den Titeln der einzelnen Lieder machen die Schüler DAS GROSSE LIEDTITEL-VERÄNDERUNGSSPIEL:

Aus den angebotenen Liedtiteln müssen sie möglichst viele neue Phantasie-Liedtitel machen. Dafür sollen Wörter aus den ursprünglichen Titeln genommen werden. Jedes Wort darf nur **einmal** verwendet werden. D.h.: Schüler sollen jedes Wort streichen, das sie verwendet haben. Wenn sie fertig sind, zählen sie, wieviel Wörter sie noch übrig haben. Die Gruppe, die die meisten Wörter durchgestrichen hat, hat gewonnen.

3. Fakultative (Haus)Aufgabe:

Die Schüler schauen sich ihre Titelideen noch einmal an und wählen den besten Titel aus. Es soll eine Zeichnung für ein eventuelles Werbeposter entworfen werden.

II. *MIT Liedern dabei auf Spotify*

Voraussetzung ist, dass der Lehrer eine Spotify-Songliste zur Verfügung hat. Auf jeden Fall sollte die Liste inhaltliche und musikalische Variation kennen.

Aufgabenmöglichkeiten für Schüler:

1.
 - a) Notiere, was du weißt über folgende Musikströme: **Rap, Rock, Techno, Punk.**
 - b) Du hörst jetzt einige Songfragmente. Zu welcher Musikrichtung gehören sie?
[Einige Fragmente hören lassen]
 - c) Hast du vielleicht gehört, wie die Titel sind?
2. Welchen Titel wollt ihr *ganz* hören? Warum?

Tipp: Sie können diese Idee auch von einer Schülergruppe vorbereiten und durchführen lassen.

III. *Wir schreiben unseren eigenen Song*

Lehrervorbereitung: ein online Popmusikblatt für Jugendliche in genug Exemplaren bereitlegen; eventuell einige fotokopierte Liedtext(fragment)e bereithalten, zum Zerschneiden durch die Schüler.

Unterrichtsablauf: ergibt sich aus dem Schülermaterial. Sozialform: Kleingruppenarbeit.

Schülermaterial:

WIR SCHREIBEN UNSEREN EIGENEN SONG - INSTRUKTION

In einer Musikzeitschrift gibt es verschiedene Textsorten: Artikel, Reklame, Interviews, Liedtexte etc.; für diese Aufgabe braucht ihr nur die Liedfragmente, die ihr in *Popfoto* finden könnt:

1. Sucht die Liedfragmente, die ihr gut findet, heraus.
2. Schneidet die gefundenen Fragmente in Stücke.
3. Puzzelt aus den Stücken ein neues Lied zusammen.

4. Präsentiert das Resultat. Möglichkeiten, euren neuen Liedtext zu präsentieren:
 - a) vorlesen
 - b) im Chor vortragen
 - c) kopieren für die ganze Klasse, und zusammen laut lesen
 - d) wie c, aber jetzt MIT Rhythmus - jemand aus eurer Gruppe trommelt z.B. in einem passenden Takt auf den Tisch, oder klatscht in die Hände, oder ...
 - e) für die ECHTEN FANS: alles mit Musik!
Sucht zu eurem Text eine passende Melodie (aus der Hitparade zum Beispiel), und singt euren Text.
 - f) Entwerft eine packende Reklame für euer neues Lied - es muß ja auch verkauft werden.

IV. Die Popmusik in unserem Land - Wir stellen vor!

[kleben - schneiden - schreiben - zeigen - vorspielen]

Lehrervorbereitung: keine materielle, nur Planung

Unterrichtsablauf: ergibt sich aus dem Schülermaterial. Sozialform: Kleingruppenarbeit.

INSTRUKTION

Sammelt alles, was ihr über die verschiedenen Rock-Musikrichtungen in eurem Land wisst.

Denkt dabei an: Musikart, Aussehen der Musiker, ihre Popularität, Instrumente, Konzerte, CDs usw.

Bearbeitet in Vierergruppen eine der Aufgaben.

Wählt eine der folgenden Möglichkeiten:

- a) Wir machen eine Rock-Ausstellung (Collagen etc.).
- b) Wir machen eine eigene Zeitschrift und stellen die Musik bei uns vor (minimal 2, maximal 6 Seiten; Bilder nicht vergessen!).
- c) Wir stellen eine Gruppe aus unserem Land vor (Hintergrundinformation, Liedtexte, Kasette und/oder Video).
- d) a + b + c

Eine weitere Aufgabenmöglichkeit:

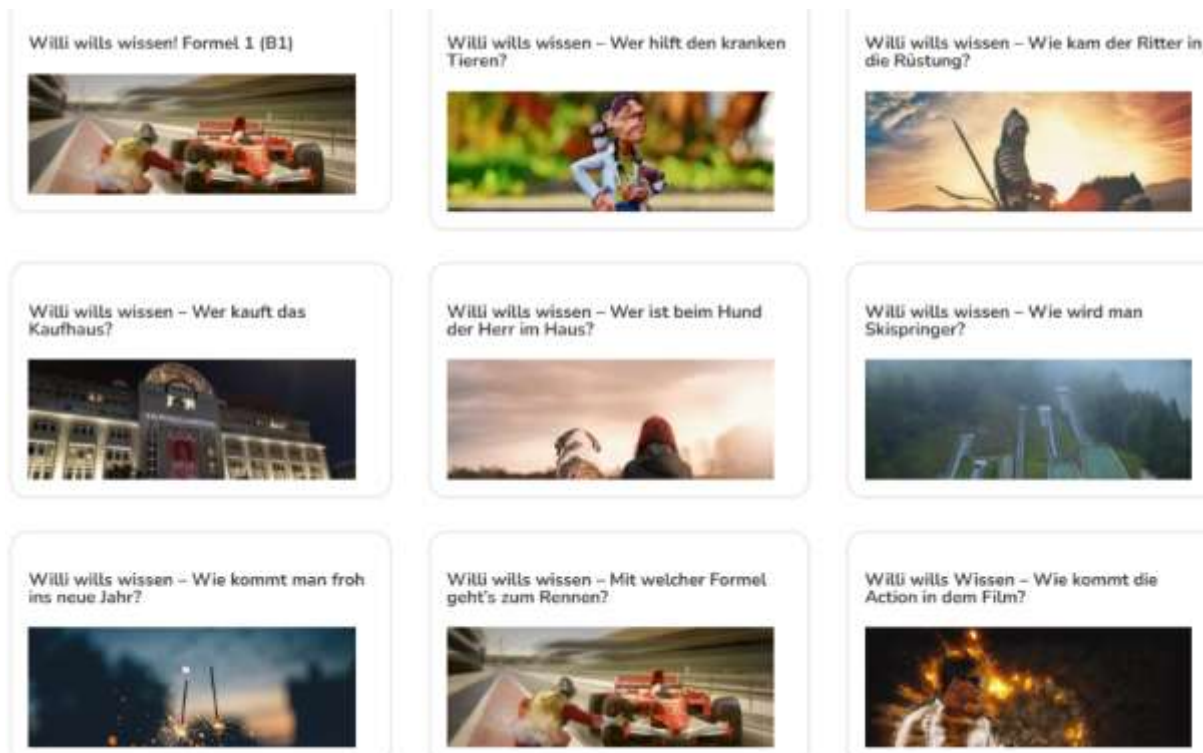
V. PLAYBACK - auf deutsch!

In Gruppen- oder Einzelarbeit. Man fordert die Schüler auf, sich irgendeinen Hit zum Playback auszusuchen und eventuell einzuüben. Ein Schüler, der 'Showmaster', kündigt die jeweiligen Nummern und Artisten an. 3 Schüler sind Jurymitglieder: sie bewerten das Gezeigte. Das Ganze findet live statt.

6) Kant en klaar voorbeeldmateriaal

a) DmS-projecten: de serie *Willi wills wissen*

Inleiding

'Willi wills wissen' is een populair Duits jongerenprogramma dat de kijkers op een speelse manier informeert over zaken die hen aangaan en/of interesseren.

De bovenstaande 9 programma's zijn eerder in Nederland door Teleac/NOT uitgezonden om de kijk-/luistervaardigheid van de leerlingen te ondersteunen. De werkgroep Deutsch macht Spaß heeft in de laatste jaren al dit materiaal geactualiseerd, alles naar voertaal Duits omgezet en waar nodig nieuwe opdrachten toegevoegd. Alle programma's zijn vrij beschikbaar op YouTube, incl. desgewenst Duitstalige ondertiteling. De exacte bronnen staan in het te downloaden lesmateriaal c.q. in de bijbehorende lerarenhandleidingen. Alles is te vinden op <https://www.deutschmachtspass.nl/?s=Willi+>. De gebruikers krijgen hiermee de beschikking over boeiend authentiek materiaal. Omdat het geheel kant en klaar is gedidactiseerd, kan men er direct en gemakkelijk mee aan de slag. De onderwerpen en inhoud liggen dicht bij de leef- en interessewereld van de leerlingen.

Hier een paar voorbeelden van titels en inhoud:

Wer kauft das Kaufhaus aus?

Willi is in het KaDeWe in Berlijn, het Kaufhaus Des Westens, het grootste warenhuis op het Europese vasteland. Voordat de klanten komen zijn de 2400 personeelsleden al vol in actie, al om 6 uur 's morgens. Willi maakt het mee in verschillende afdelingen en moet zelf ook helpen. Waarbij de delicatessenafdeling wel heel erg verlokkelijk is. Om 9 uur gaat de zaak open en moet alles klaar zijn.

Willi gaat ook z'n verkoopkunsten beproeven, en wel als kledingverkoper. Z'n coach is de bebaarde meneer Hille.

Winkeldiefstal komt ook in het KaDeWe voor, tot Willi's verbazing veel vaker dan hij dacht. Dus maakt hij kennis met wat men er allemaal tegen probeert te doen. Ondanks de winkeldieven zijn de kassa's ,s avonds behoorlijk gevuld. Hoe vol ze zijn krijgt Willi aan het slot van de film te zien.

Wer hilft den kranken Tieren?

Willi loopt een dagje mee met een dierenarts uit Augsburg. Omdat Augsburg ook een grote dierentuin heeft, zijn er geregeld spannende klussen te doen.

Dat blijkt al direct in het begin: een zebra moet na een hoefoperatie op controle komen. Daarvoor moet het beest met behulp van een blaaspijp worden verdoofd. Spannend wordt het ook bij het spreekuur in de dierenkliniek: naast bijvoorbeeld een gewone huiseend moet hier ook een fikse wurgslang worden behandeld, een python.

Willi's gastheer is ook actief als veearts: op een boerderij wordt een drachtige koe gecontroleerd. Willi mag aan het nog ongebooren kalfje voelen. Het zal nog even duren voor het komt, maar alles lijkt goed. De laatste patient, een levensgroot paard, heeft kiespijn. Maar een kies trekken bij een paard is heel wat ingrijpender dan bij een mens. Willi beleeft de noodzakelijke operatie volop mee.

Doelstellingen van het pakket

Uiteraard is de eerste doelstelling van het pakket de ondersteuning en verdere ontwikkeling van de luister- en kijkvaardigheid. Omdat onderzoek heeft uitgewezen dat een uitgebreide verwerking van wat leerlingen gehoord en gezien hebben tot een bewustere luisterhouding kan leiden en daardoor de luistervaardigheid ten goede komt, komen rond de aangeboden documentaires ook de lees-, spreek-, en schrijfvaardigheid aan de orde. Daarnaast beogen we met deze opzet vorm te geven aan het inzicht, dat het geïntegreerd werken rond alle vier vaardigheden het taalleerproces sterk ondersteunt. Wat niet betekent dat de didactiseringen steeds hetzelfde stramien hebben. Integendeel: ze vertonen grote onderlinge verschillen, wat de variatie voor de leerlingen groter maakt en hun motivatie ten goede komt.

Opzet van het materiaal

Het materiaal is steeds zo opgezet dat er zowel één, als ook twee lessen mee kan worden gewerkt. Als men er voor kiest om er één uur mee bezig te zijn, zal men over het algemeen na een inleidende opdracht de film kunnen tonen, waarna de antwoorden samen met de leerlingen kunnen worden bekeken. Wanneer men langer met het materiaal bezig wil zijn, kan men in het tweede uur aan de gang met verschillende activiteiten, zoals kleine games, een quiz, schrijfoopdrachten en internetopgaven.

De vier vaardigheden

Luister- en kijkvaardigheid

Bij het kijken en luisteren krijgen de leerlingen steeds een goede ondersteuning door het beeld: beeld en geluid zijn synchroon. De vragen die hier worden gesteld, volgen de film op de voet en zijn bewust niet te moeilijk gemaakt. Daardoor krijgen de leerlingen het gevoel dat de – authentieke - Duitse film best goed te volgen is.

Om de aandacht niet te sterk van het luisteren af te leiden worden er geen open vragen gesteld. Die zouden van de leerlingen vaak te veel vergen. Er is hier gekozen voor mc-opdrachten of voor bijvoorbeeld klopt/klopt niet-opdrachten.

Tip: Elke film bestaat uit 3 blokken met daartussenin steeds een korte samenvatting. Daar kan de film goed gestopt worden om leerlingen even tijd te gunnen. De samenvatting geeft ze bovendien de mogelijkheid snel te checken of hun antwoorden kloppen. Eventueel kunt u de film

na elke samenvatting even stoppen om leerlingen de kans te geven de volgende serie vragen alvast door te lezen. Dat maakt het luisteren/kijken efficiënter.

Leesvaardigheid

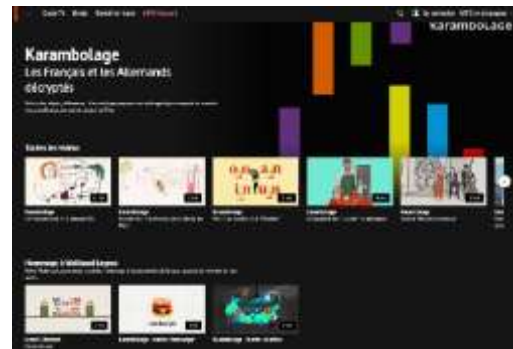
Regelmatig wordt bij de opdrachten een (korte) leestekst aangeboden, deels ook als advance organizer, een talige en tegelijk inhoudelijke voorbereiding op het filmmateriaal. Die heeft steeds direct met de inhoud van de film te maken. Bij de opdrachten wordt enkele malen een koppeling gelegd tussen de inhoud van de film en de leestekst.

Tip: Wat de advance organizer betreft: het loont de moeite vooraf wat bladermateriaal rond het thema van de films te verzamelen voor gebruik in de klas - een paar Bravo's bijvoorbeeld (zeker bij aflevering 2 die over het tijdschrift gaat).

Spreekvaardigheid, schrijfvaardigheid et cetera

De opdrachten voor het tweede uur (extra) hebben de bedoeling om de leerlingen op een plezierige manier met het thema aan het werk te laten gaan. Daardoor wordt het over het algemeen mogelijk om nog wat dieper op de thema's van de film in te gaan.

b) Karambolage – korte en smakelijke items van arte
TV“Karambolage” is een televisieserie van de Frans-Duitse tv-zender **arte** die op zondagavond om 18:55 uur wordt uitgezonden in Duitsland en om 20.35 uur in Frankrijk. Elke aflevering is ongeveer 12 minuten lang en wordt meestal opgedeeld in drie of vier segmenten. De titel is de Duitse versie van het Franse leenwoord *carambolage*, dat "carambole" of "botsing"

betekent. De serie Karambolage wil de verschillen, overeenkomsten en overlappings van de Franse en Duitse cultuur verkennen aan de hand van anekdotes, huishoudelijke voorwerpen die in het ene land veel voorkomen, maar in het andere land vrijwel onbekend zijn, en korte, veelal heel grappige bijdragen van etymologen, historici en dergelijke. De anekdotes gaan vaak vergezeld van eenvoudige, gestileerde animaties. De laatste jaren hebben de makers van de serie zich ook gestort op ervaringen van leden van de grotere immigrantenpopulaties in beide landen: de Turken in Duitsland en de West- en Noord-Afrikanen in Frankrijk. Aan het einde van elke aflevering kunnen de kijkers deelnemen aan een soort raadselspel, waarbij een dertig seconden durende video-opname van een openbare plaats wordt getoond. De deelnemers moeten dan bepalen of de opname in Duitsland of Frankrijk is gemaakt aan de hand van een belangrijk detail, zoals verkeersborden of bedrijven die uniek zijn voor dat land. Wie het land kan bepalen en het belangrijkste detail kan noemen, kan de oplossing per briefkaart naar arte sturen of indienen via de website van de zender. Uit de juiste oplossingen worden willekeurig tien winnaars getrokken die een kleine prijs ontvangen. Op <https://www.arte.tv/de/videos/RC-014034/karambolage/> vind je, als je even naar beneden scrolt, een hele serie van deze raad-filmpjes. Ook leuk voor het smartboard, lijkt me.

Op de site van arte vind je een prachtig overzicht van de serie, naar keuze in het Frans (<https://www.arte.tv/fr/videos/RC-014034/karambolage/>) of Duits (<https://www.arte.tv/de/videos/RC-014034/karambolage/>):

De programma's van arte zijn sowieso al zeer de moeite waard en worden gelukkig door veel kabel-tv-aanbieders aangeboden. Maar Karambolage is echt bijzonder leuk en uitstekend geschikt voor gebruik in het onderwijs. Natuurlijk ook omdat de afleveringen lekker kort zijn en veelal ook op YouTube terug te vinden zijn, vaak ook in losse onderdelen die ieder voor zich

zelfstandig bekeken kunnen worden. Je kunt ze logischerwijs naar keuze in het Frans of in het Duits (laten) zien. Een paar voorbeelden:

Allereerst een leuke animatiefilm over de verspreiding van Duits in de wereld:

<https://www.youtube.com/watch?v=hEXYJJAxIvU>. Kort (ruim 4 minuten), krachtig en erg leuk voor in de klas op het smartboard of als zelfstandige opdracht; de opgave is alle genoemde getallen te noteren. En omdat het arte is, vind je op YouTube ook de pendant over Frans in de wereld: <https://www.youtube.com/watch?v=mQvn8Vw-vAE>. Beide programma's kun je desgewenst ook in respectievelijk het Frans en het Duits bekijken. Ook wel grappig, denk ik.

Een hele leuke is ook bijvoorbeeld het filmpje over 'Les Boches' – spotnamen voor Duitsers, die in ruim 3 minuten de revue passeren. Reactie van een kijker: *un collègue allemand (souabe et plein d'humour) dans mon ex boîte m'avais demandé quels noms je connaissais pour les Allemands. Ayant été élevé par un grand père ancien de Verdun, j'avais un bon répertoire : "Boches, Chleuhs, frisés, Fritz, Fridolins, Casques-à-boulons..." et vous lui dis-je, vous nous appelez comment? le collègue fronce les sourcils : "nous en Allemagne on a de bonnes manières, on ne se moque pas des Français et des handicapés!"* 😊 Dit alles vind je hier:

<https://www.youtube.com/watch?v=kKdQypIld1w&list=RDCMUCh5JF-qt2ZXg8acejc15Xw&index=3>. Overigens zoals de meeste Karambolage-filmpjes ook in het Duits te zien: https://www.youtube.com/watch?v=x_Io2nxjd8s.

De gekste dingen komen aan de orde. Zo bijvoorbeeld het bekendste Franse woord: *merde*. In minder dan 5 minuten leer je er alles over op

<https://www.youtube.com/watch?v=iChatbX7tgk&list=RDCMUCh5JF-qt2ZXg8acejc15Xw&index=17>.

Leuk zijn ook de filmpjes met culturele vergelijkingen. Bijvoorbeeld over de verschillen tussen het Franse en Duitse Roodkapje. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=MutnoYUxbMU>. Of over het Franse woord *loustic* dat niet toevallig erg veel lijkt op het Duitse woord *lustig*, zie: <https://www.youtube.com/watch?v=pd5D6eP-AI&list=RDCMUCsygZtQSpI6Jf6JA3XWvsdg&index=4>.

Kortom: ga op zoek, Typ gewoon als zoekbegrip *Karambolage* op YouTube in, eventueel aangevuld met *français* of *deutsch* en je bent uren zoet. Dat kun je overigens ook best door leerlingen laten doen: geef ze bijvoorbeeld gewoon de opdracht iets in de serie uit te kiezen wat ze interessant vinden voor hun klas, er een korte inleiding – zo mogelijk in de doeltaal - bij te verzinnen en het geheel dan op het smartboard te presenteren.

Overigens is de arte-pret daarmee nog lang niet op. De arte-website kan in zes talen functioneren, daaronder naast Frans en Duits ook Engels, Spaans, Pools en Italiaans. Als regel is het filmmateriaal, fantastische documentaires, Frans of Engels gesproken, maar heel handig voorzien van ondertitels in de gekozen taal. Dat werkt prima en daarmee heb je toegang tot een heel bijzonder pakket documentaires: heel actuele (bijvoorbeeld over de oorlog in de Oekraïne, de dood van de Engelse koningin Elizabeth, etc.), historische en cultuurgeoriënteerde. Veel kijkplezier gewenst!

II) Productief

Spreken/Schrijven:

a) Duits spreken is LEUK: tips & trucs

1) Grappen & grollen met tekeningen

Tekeningen en cartoons bieden een keur aan mogelijkheden, speciaal als vreemdtalige tonglosmaker, bij leerlingen wel te verstaan. Op een smartboard kun je daar heel goed mee uit de voeten. Gemeenschappelijk kenmerk van haast alle toe te passen trucs is, dat ze werken volgens het aloude, altijd weer doeltreffende principe "*Ik weet, ik weet, wat jij niet weet*". Dat principe is de basis van een hele serie afdek-trucjes, die leerlingen nieuwsgierig maken naar wat er op het afgedekte deel van een tekening te zien is. Een nieuwsgierigheid, die vervolgens met wat handigheid door de docent uitgebuit kan worden voor b.v. spreekvaardigheidstraining. Waarbij natuurlijk veel dingen eerst in het Nederlands komen. De enige remedie daartegen is de uitspraken van de leerlingen steeds weer op te pakken en - in het Duits - te herhalen.

Afdek-trucjes zijn b.v.:

- 'n tekst of tekening afdekken en van boven naar onderen laten zien, eventueel regel voor regel (is heel handig bij b.v. het nakijken van oefeningen);
- een cartoon in stukken opdelen, die op sheet kopiëren en de sheets vervolgens in een aantal korte stapjes op elkaar leggen;
- een tekening met 'n groot vel papier afdekken; in het papier zit 'n gaatje, waardoor 'n fragment van de tekening te zien is; de leerlingen geven aanwijzingen als *nach oben* - *nach unten* - *nach links* - *nach rechts* - *Stop* etc. en proberen al doende te raden, wat er te zien is;
- een tekening afdekken volgens 't principe van de adventskalender; luikje na luikje wordt geopend en daarmee ontstaat 'n verhaal - dat de leerlingen graag vertellen, nieuwsgierig als ze zijn naar het volgende stukje van de puzzel;
- een mini-strip beeld voor beeld langslopen en daarbij steeds laten vaststellen wat er te zien is en laten voorspellen, wat er op het volgende plaatje te zien zal zijn.

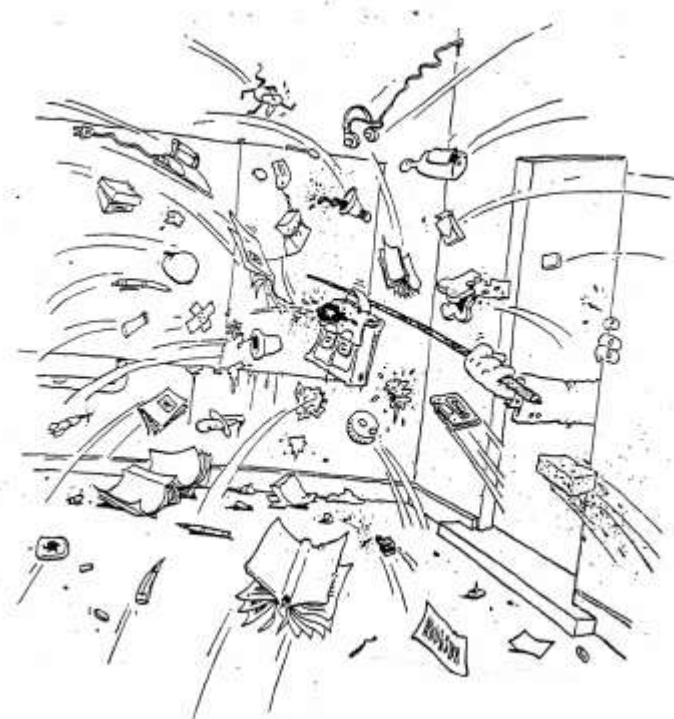
Wie wil & durft, kan technieken als hier beschreven eventueel zelfs koppelen aan geluidsmateriaal en zodoende tot heel onverwachte en - blijkens de ervaringen, door leerlingen hogelijk gewaardeerde - audiovisuele verrassingen komen als b.v. een compleet schimmenspel of een hoorspel met tekeningen. Natuurlijk - het ontwerpen en maken van dergelijk materiaal is zeer tijdrovend. Wel kan men het eenmaal gemaakte blijven gebruiken: elk jaar zijn er weer andere, nieuwe leerlingen, die e.e.a. nog niet kennen. De motivatie die men er mee opwekt, is groot en werkt lang na. En dat maakt het de moeite waard om zoiets te ondernemen. Immers: *Deutsch macht Spaß*.

Een voorbeeld: **Ein Klassenzimmer**

De tekening op de volgende pagina is bijzonder geschikt om de gaatjes- of adventskalendertruc (zie boven) op los te laten. Je kunt er op verschillende niveaus mee werken: met gevorderden heel vrij, met relatieve beginners voorzichtig doserend, bijv. met een oefening als de onderstaande als talig hulpmiddel:

a) Was alles ist auf der Zeichnung zu sehen? Unterstreiche, was zu sehen ist:

- 1) die Maus
- 2) das Buch
- 3) der Kopfhörer (=)
- 4) das Heft (=)
- 5) der Apfel
- 6) der Schwamm (= spons)
- 7) die Flasche
- 8) das Butterbrot mit Käse
- 9) die Cassette
- 10) das Bügeleisen (=)
- 11) der Dart-Pfeil
- 12) der Bleistift (=)
- 13) das Radiergummi (=)
- 14) der Reißnagel (=)
- 15) der Anzeigestock (=)
- 16) das Messer
- 17) die Pflanze
- 18) das Pflaster
- 19) der Kugelschreiber (=)
- 20) die Wandtafel (=)
- 21) die Tasche
- 22) das Blatt Papier
- 23) d.....
- 24) d.....
- 25) d.....

Er valt natuurlijk heel wat te speculeren. Dat kan eveneens heel vrij gebeuren maar ook heel gestuurd.

- a) Wer steht draußen? Kreuze an:
0 ein Schüler	0 der Direktor
0 ein Lehrer	0 ...

Warum denkst du das? Erzähle das den Anderen.

- b) Stelle dir vor, du bist der Lehrer und das ist deine Klasse.
Was machst du? Gehst du in die Klasse oder lieber nach Hause? Warum?
- c) Abends kommt der Lehrer nach Hause. Seine Frau fragt: "Und – wie war es heute in der Schule, Schatz?"

Was antwortet der Lehrer?

b) Schrijftoetsing anders

De schrijfvaardigheid MVT is een bijzonder geval. De snelle ontwikkelingen op computergebied leiden er toe dat er steeds meer AI-gestuurd geschreven wordt, ook in de vreemde talen incl. Duits.

Toch kun je best heel bruikbare schrijfofdrachten op examenniveau oppikken bij bijvoorbeeld het staatsexamen. Zie daarvoor met name ook pagina 7 in deze brochure.

Handig zijn ook bijvoorbeeld de proeftoetsen die op <https://duitsmbo.nl> in de rubriek examens staan. Je kunt er heel aardige ideeën opdoen. Zo staat er een model-schrijftoets in, die er in de oervorm zo uitzag:

TEIL 1

Arbeitszeit: circa 15 Minuten

Ihre Firma besteht seit 20 Jahren. Das wird gefeiert! Alle Mitarbeiter sind eingeladen. Die Mitarbeiterin des Chefs, Frau Meier, hat auch Sie eingeladen. Antworten Sie Frau Meier per E-Mail:

- Bedanken Sie sich und schreiben Sie, dass Sie kommen.
- Sagen Sie, mit wem Sie kommen.
- Erklären Sie, welche besonderen Wünsche Sie für das Essen haben

Schreiben Sie circa 50 Wörter.

Schreiben Sie etwas zu allen drei Punkten. Vergessen Sie nicht die Anrede und den Gruß am Schluss.

TEIL 2

Arbeitszeit: 25 Minuten

Sie waren beruflich drei Tage in München. Ein Kollege hatte Ihnen das Hotel *Drei Könige* empfohlen. Im Internet fanden Sie für dieses Hotel viele positive Bewertungen. Sie selber haben aber nicht nur gute Erfahrungen mit dem Hotel gemacht.

Schreiben Sie bitte eine Bewertung in Ihren Blog.

- Zimmer und Service
- Essen und Trinken
- Lage und Umgebung

Schreiben Sie circa 100 Wörter.

Schreiben Sie etwas zu allen drei Themen.

Begründen Sie Ihre positiven oder negativen Meinungen.

Beoordeeld worden deze adaptieve toetsen via een beoordelingsformulier dat door twee docenten onafhankelijk van elkaar moet worden ingevuld waarna de resultaten gemiddeld worden.

Het aantal punten levert een ERK-score op tussen A1 en B1. En die score kan desgewenst met een adapter die ook op de website staat worden omgezet naar een cijfer. Het systeem werkt prima en de toetsen zijn gecertificeerd door Certiforce en het Goethe-Institut. De

leerlingcertificaten dragen dan ook het logo van zowel de Stichting Duits in de Beroepscontext als van het Goethe-Institut. Hier het scoringsformulier:

BEWERTUNGSKRITERIEN SCHREIBEN

INHALTLICHE ANGEMESSENHEIT	B1	A2	A1
ERFÜLLUNG DER AUFGABE	Alle 3 Inhaltspunkte sind ausreichend realisiert.	2 Inhaltspunkte angemessen realisiert, Kooperation des Lesers erforderlich.	1 Inhaltspunkt angemessen realisiert.
		Oder 3 Inhaltspunkte teilweise realisiert.	Oder 2 Inhaltspunkte teilweise realisiert.
	Textsorte stilistisch angemessen umgesetzt.	Textsorte stilistisch teilweise angemessen umgesetzt.	Textsorte stilistisch nicht mehr angemessen umgesetzt.
SPRACHLICHE ANGEMESSENHEIT	B1	A2	A1
KOHÄRENZ	Kann eine Reihe kurzer und einfacher Einzelelemente zu einer linearen, zusammenhängenden Äußerung verbinden.	Kann Wortgruppen durch einfache Konnektoren wie 'und', 'aber' und 'weil' verknüpfen.	Kann Wörter oder Wortgruppen durch sehr einfache Konnektoren wie 'und' oder 'dann' verbinden.
KORREKTHEIT	Im Allgemeinen gute Beherrschung der grammatischen Strukturen trotz deutlicher Einflüsse der Muttersprache. Zwar kommen Fehler vor, aber es bleibt klar , was ausgedrückt werden soll.	Kann einige einfache Strukturen korrekt verwenden, macht aber noch systematisch elementare Fehler , hat z.B. die Tendenz, Zeitformen zu vermischen oder zu vergessen.	Zeigt nur eine begrenzte Beherrschung einiger wenig einfacher grammatischer Strukturen und Satzmuster in einem auswendig gelernten Repertoire.
	Rechtschreibung, Zeichensetzung und Gestaltung sind präzise genug , sodass man sie meistens verstehen kann.		Kann vertraute Wörter und kurze Redewendungen abschreiben .
WORTSCHATZ	Verfügt über genügend sprachliche Mittel , um zurechtzukommen; der Wortschatz reicht aus, um sich, wenn auch manchmal zögernd und mit Hilfe von Umschreibungen, über Themen wie Arbeit, Reisen und aktuelle Ereignisse äußern zu können.	Verwendet elementare Satzstrukturen mit memorierten Wendungen , kurzen Wortgruppen und Redeformeln, um damit in einfachen Situationen begrenzte Informationen auszutauschen.	Hat ein sehr begrenztes Repertoire an Wörtern und Wendungen, die sich auf Informationen zur Person und einzelne konkrete Situationen beziehen.
	Zeigt eine gute Beherrschung des Grundwortschatzes, macht aber noch elementare Fehler , wenn es darum geht, komplexere Sachverhalte auszudrücken oder wenig vertraute Themen und Situationen.	Beherrscht einen begrenzten Wortschatz in Zusammenhang mit konkreten Bedürfnissen.	Beherrscht einzelne Wörter und kurze Sätze in Zusammenhang mit konkreten Bedürfnissen.

Null Punkte werden vergeben, wenn

- die Texte den inhaltlichen Auftrag nicht erfüllen,
- die Texte als Ganzes unverständlich sind.

III) *Grammatica* hoort er ook bij, maar hoe, wat en hoe houd je het leuk?

Grammatica kan altijd

Grammatica hoort er bij in ons mooie vak. Je kunt leerlingen daar vanaf het begin ook aan laten wennen. Bijvoorbeeld met een opdracht als deze waarmee de 4e naamval ge oefend wordt.

Aufgabe 1

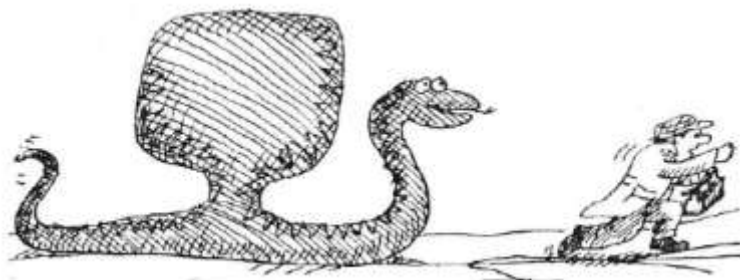
Was passiert hier? Wer ist der Mann? Was macht er? Werkzeug?

Aufgabe 2

Wie gefährlich ist Cricta? Was wird wohl weiter passieren?

Aufgabe 3

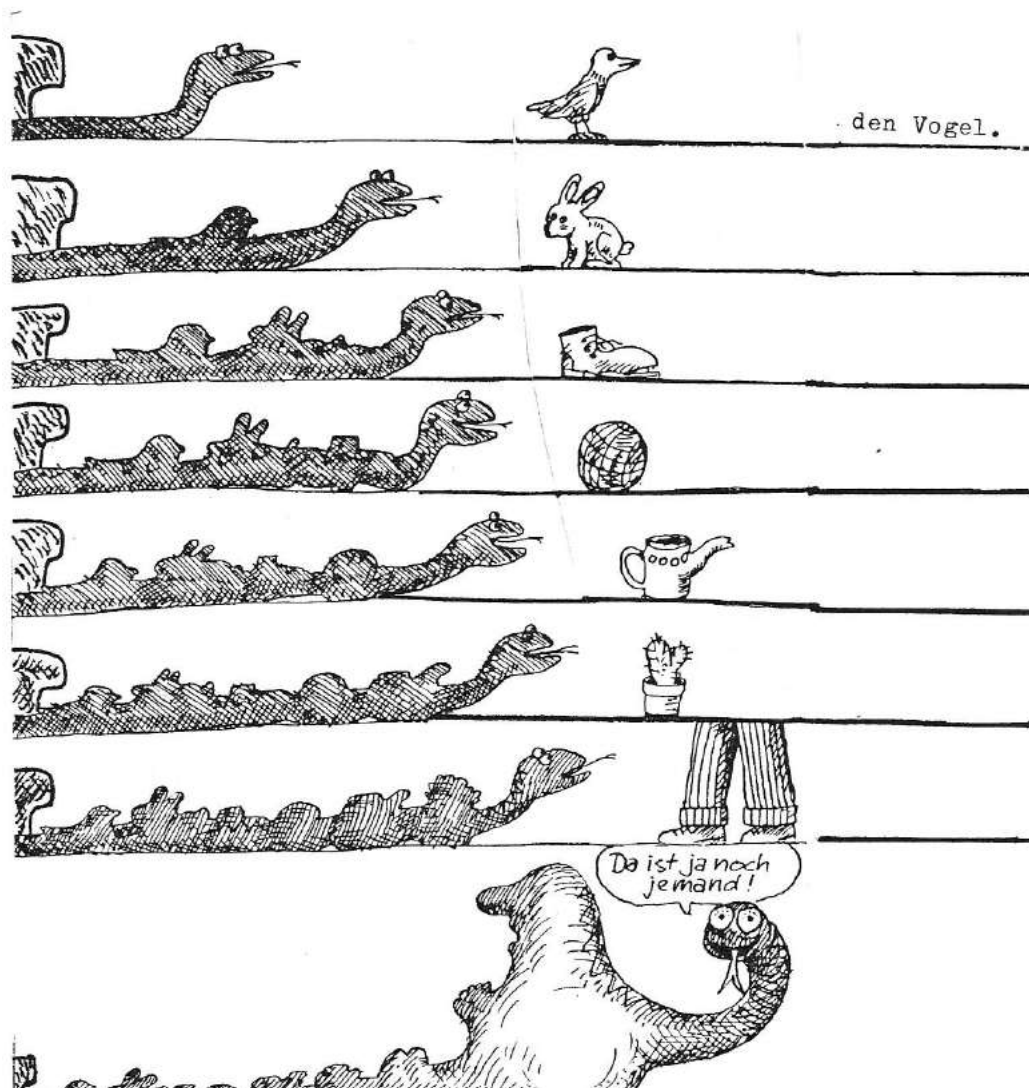

Das war zu erwarten oder? Und wie geht es weiter, vermutest du?

Aufgabe 4

Cricia bleibt hungrig. Erzähle an Hand der Bilder:

Die Schlange frisst

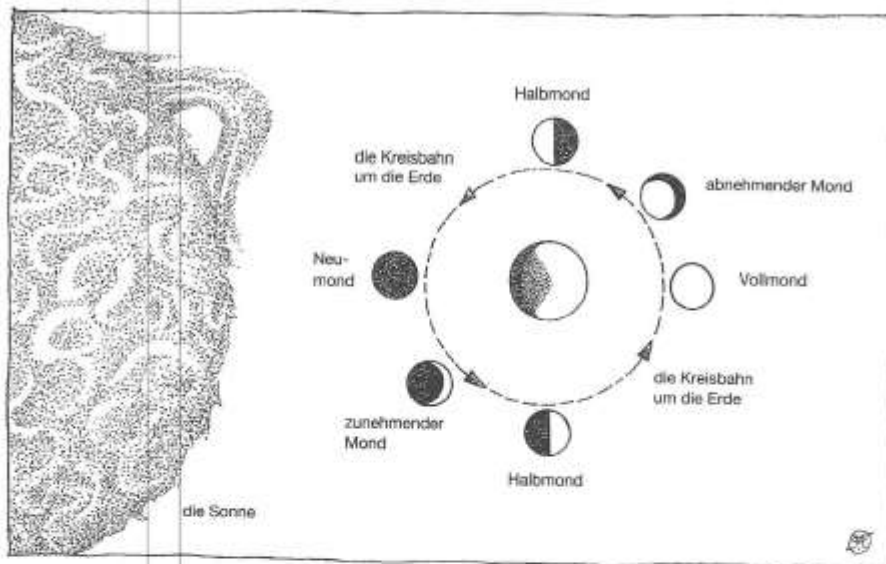

Inderdaad - een grammatica-oefening. En toch leuk!

Ooit is bij Langenscheidt München een bundel verhalen verschenen waarin naast inhoudelijke opdrachten ook grammatica wordt getraind, gekoppeld aan het betreffende verhaal, *Grammatikbogen* (München 1994) genaamd. Dat leverde mooie discussies op tussen de vakdidactici en docenten die het materiaal ontwikkeld hadden en een professor Duitse literatuur die vond dat je zo iets niet mocht doen met een literaire tekst. De leerlingen vonden het prachtig en hebben de betreffende professor een brief geschreven dat 'ie helemaal ongelijk had. Maar oordeel zelf aan de hand van *Der Hutmacher und der Mond!*

Stufe 2

Der alte Hutmacher und der Mond

Svende Merian

Der alte Hutmacher und der Mond

Für Vera und Svende-Kristina

Es war einmal ein alter Hutmacher, der saß eines Abends auf der Bank vor seinem Häuschen und streckte die Füße weit von sich.

Vor sich auf dem Tisch hatte er ein Glas mit rotem Wein stehen, aus dem tat er ab und an einen kräftigen Zug. Sonst tat er eigentlich nicht viel, – ja, genaugenommen tat er sonst eigentlich gar nichts, außer, daß er seine Augen umherwandern ließ und zusah, wie der Mond über dem Wald aufging.

die Krempe: *Hutrand*
verwegen: *kühn; frech*
die Tannenwipfel (Pl.): *Tannenkronen*

10 Es war ein schöner großer runder weißgelber Vollmond, der leuchtete ganz hell, so daß der Wein in seinem Glas noch einmal so rot funkelte wie vordem. Dem Alten gefiel das, und so prostete er dem Mond übermütig zu und nahm einen Schluck auf sein Wohl.

15 Da sprach ihn der Mond plötzlich ganz freundlich an und wünschte ihm einen guten Abend. Der Alte wunderte sich nicht wenig, denn er hatte nicht gewußt, daß der Mond reden kann. Und so antwortete er erst ein wenig zögernd, aber nach und nach kamen sie ins Gespräch, und schließlich sagte der Mond, daß er doch gerne einmal einen hübschen blauen Hut hätte, mit einer breiten, verwegenen Krempe, denn er wollte der Sonne gerne den Hof machen. Und weil er so ohne Hut gar nicht wie ein Herr aussähe, ließe die Sonne immer

20 rund um die Erde vor ihm weg. „Ja, wenn ich einen Hut hätte, leuchtend blau und mit einer breiten, verwegenen Krempe, da würde sie schon sehen, was ich für ein Kerl bin“, schmunzelte der Mond und rückte sich über den Tannenwipfeln ein wenig gerade. Und

25 dann fragte der Hutmacher, ob er ihm wohl nicht einen solchen Hut machen könne. Geld hätte er zwar keins, aber er würde ihm auch immer ganz besonders hell scheinen, wenn er abends draußen säße.

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Der Hutmacher lief eilig ins Haus und holte sein Maßband.
 „Ich mache Dir den schönsten blauen Hut, den man je gesehen hat“, sagte er, kletterte aufs Dach und nahm Maß.
 Gleich am nächsten Morgen fing er an, einen schönen Hut aus leuchtend blauefarbtem Stroh zu machen, denn es war Sommer, und der Mond sollte doch nicht schwitzen unter dem Hut.
 Nach einer Woche saß der Hutmacher wieder auf der Bank vor seinem Häuschen, aber diesmal hatte er nicht nur sein Schöppchen Wein vor sich auf dem Tisch stehen, sondern daneben lag stolz und mit verwegener Krempe der blaue Hut.

Als der Mond über dem Wald aufging, kletterte der Hutmacher wieder aufs Dach, und nachdem sie sich mit vielen freundlichen Worten begrüßt hatten, setzte er dem Mond den schönen blauen Hut auf.
 Aber, o weh, der Hut war eindeutig zu groß, fiel ihm ganz schief ins Genick, und wenn er ihn vorzog, so hatte er ihn plötzlich auf der Nase sitzen, oder er rutschte von einem Ohr zum anderen.
 Das war dem Hutmacher außerordentlich peinlich, denn so etwas war ihm all die Jahre über noch nie passiert, daß er falsch Maß genommen hätte, und daß etwa ein Hut nicht gepaßt hätte. Er entschuldigte sich vielmals, nahm erneut Maß, und versprach, dem Mond in einer Woche einen Hut zu liefern, der ihm passen würde wie angegossen.

eindeutig: deutlich
 das Genick: Nacken
 außerordentlich: sehr

Was erfährst du über den Hutmacher und den Mond?

a) ist alt		
b) sitzt abends auf der Bank		
c) trinkt Wein		
d) leuchtet ganz hell		
e) ist freundlich		
f) möchte einen blauen Hut		
g) will der Sonne gern den Hof machen		
h) hat leider kein Geld		
i) holt sein Maßband		
j) klettert aufs Dach und nimmt Maß		
k) entschuldigt sich vielmals		

Der Hut paßt nicht. Was ist wohl passiert?

- a) Am ersten Abend hat der Hutmacher falsch Maß genommen. Er hatte zu viel Wein getrunken.
- b) Am ersten Abend ist Vollmond, der Hutmacher nimmt Maß und der Mond ist voll und rund. Eine Woche später aber ist Halbmond, der Mond hat abgenommen und der Hut ist viel zu groß.
- c) Im Sommer schwitzt der Mond und nimmt dadurch ab. Darum ist der Hut zu groß.
- d) ...

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Jetzt kommt ein Gespräch zwischen dem alten Hutmacher und dem Mond, so wie es hätte stattfinden können. Aber leider fehlen einige Verbformen. Wähle das passende Verb aus der Reihe und schreibe die richtige Form. Bei Zweifeln kann dir der Text weiterhelfen:

fallen – laufen – machen (3x) – passen – passieren – scheinen –
schmecken – sein – setzen – tun – versprechen (2x) – wünschen

(Am ersten Abend:)

- ☺ Hallo, lieber Hutmacher. Ich ☺ wünsche dir einen guten Abend!
- ☺ ... Äh, ... guten Abend, ... äh, lieber Mond. Du kannst ja sprechen. Merkwürdig ...
- ☺ Natürlich kann ich sprechen. Und wie ☺ dir der Rotwein?
- ☺ Der Rotwein? Ganz gut, danke.
- ☺ Ach, lieber Hutmacher. Darf ich dich was fragen? Ich hätte gern, so gern einen hübschen, blauen Hut. Und mit so einem Hut ☺ ich dann der Sonne den Hof. Jetzt ohne Hut sehe ich gar nicht wie ein Herr aus, und so ☺ die Sonne immer rund um die Erde vor mir weg. Kannst du mir nicht so einen Hut ☺ , da wird die Sonne schon sehen, was für ein Kerl ich bin! Bitte, lieber Hutmacher.
- ☺ Aber natürlich, kein Problem!
- ☺ Ich habe leider kein Geld, aber ich ☺ dir, ich ☺ dir immer ganz besonders hell, wenn du abends draußen sitzt.
- ☺ Lieber Mond, ich ☺ dir den schönsten Hut!

(Nach einer Woche)

- ☺ So, der Hut ist fertig. Ist er nicht schön? Ich klettere schnell aufs Dach und ☺ ihn dir auf. Bitte.
- ☺ ... O weh, der Hut ☺ mir viel zu groß, er ☺ mir ganz schief ins Genick, ach, er ☺ mir nicht!
- ☺ Oh, Entschuldigung, lieber Mond, es ☺ mir wirklich leid. Ich habe bestimmt falsch Maß genommen. Aber das ☺ mir nicht noch einmal. Das ☺ ich dir. Ehrenwort!

Gespannt, wie die Geschichte weitergeht? Los!

Als er nun nach einer Woche mit dem neuen, kleineren Hut vor seinem Hause saß, da wartete er und wartete, aber der Mond kam nicht.
65 Er wird ausgegangen sein und heut abend keine Zeit für mich haben, dachte der Hutmacher, aber nach und nach ärgerte er sich doch, daß der Mond ihn einfach so versetzt hatte und blieb am nächsten Abend im
70 Hause. Er war aber doch neugierig, und guckte einmal vorsichtig hinter der Gardine hervor. Da sah er, wie der Mond endlich ganz klein und dünn, als schmales Sichelchen über dem Waldrand erschien.

„Guck an, er hat ein schlechtes Gewissen wegen
75 gestern abend“, dachte der Hutmacher. Aber wenn es ihm leid tut, daß er mich gestern abend vergeblich hat warten lassen, dann will ich ihm nicht länger böse sein.“

Also ging er mit dem Hut nach draußen, und als er auf
80 dem Dach stand und dem Mond den neuen Hut aufsetzte, da war er wieder zu groß und rutschte ihm über die Ohren.

versetzen: warten lassen

Der alte Hutmacher und der Mond

21

„Aller guten Dinge sind drei“, sagte der Hutmacher, „einmal versuch ich’s noch“, nahm wieder Maß und machte nun ein ganz kleines Hütchen. Aber damit es diesmal nun ganz besonders gut werden sollte, nahm er sich zwei Wochen Zeit dafür.

Nach vierzehn Tagen saß der Hutmacher mit diesem kleinen blauen Hütchen wieder vor seinem Haus, da stieg über den Baumwipfeln voll und rund der Mond auf und leuchtete hell über das ganze Dorf. Der Hutmacher kletterte wieder auf das Dach und setzte dem Mond das blaue Hütchen auf. Aber dieses Mal war das Hütchen nun viel zu klein, saß ein wenig verloren auf dem großen runden Kopf des Mondes und hatte keinen rechten Halt dort oben. Ja, es sah ein bißchen so aus, wie diese kleinen Karnevalshütchen, die ihr

vielleicht kennt, – um es einmal ganz ehrlich zu sagen: es sah ein bißchen albern aus.

Ganz verzweifelt stieg der Hutmacher wieder vom Dach herunter. Am nächsten Morgen saß er trübsinnig auf der Bank vor seinem Hause, mochte nichts essen und nichts trinken, und schon gar nicht mochte er arbeiten, und überlegte sich statt dessen, ob er nicht seinen Beruf aufgeben sollte. Ein Hutmacher, der dreimal falsch Maß nimmt!

Wie sollten die Leute bei dem noch einen Hut bestellen?

albern; komisch; dumm

Suche im Text und fülle aus:

Wann?	Wie sieht der Mond aus? Was macht er?	Welche Mondphase ist gerade?	Wie fühlt sich der Hutmacher?
a) (Zeile 1/2) eines Abends	(Zeile 10/11) schön, groß leuchtet ganz hell	Vollmond	
b) (Zeile 43)	(Zeile 48)		
c) (Zeile 63)	(Zeile 65)		
d) (Zeile 69)	(Zeile 72/73)		
e) (Zeile 88)	(Zeile 89–91)		

- f) Wie lange dauert also die Geschichte bis jetzt?
 einen Tag eine Woche vier Wochen ...

Was meinst du? Wie geht die Geschichte weiter?

Der Hutmacher ...

- a) verläßt eilig sein Häuschen und sein Land und zieht an den Nordpol. Er kommt nie wieder.
- b) entschuldigt sich beim Mond, kauft sich einen teuren Computer und programmiert damit Maß und Gewicht für einen tollen Hut.
- c) verkauft sein Geschäft und stirbt ganz einsam.
- d) ist böse, weil die Sonne laut lacht. Er klettert morgens aufs Dach, nimmt schnell Maß und verbindet der Sonne die Augen. Da lachen der Mond und der Hutmacher und werden Freunde fürs Leben.
- e) hat das alles nur geträumt. Er wacht plötzlich auf und geht an seine Arbeit.
- f) ...

Der alte Hutmacher und der Mond

21

8.

Er saß also vor seinem Hause und seufzte, da kam um die Mittagszeit ein kleines Mädchen die Dorfstraße entlang. Es war die kleine Veronika, die kam gerade aus der Schule.

„Warum bist du denn so traurig, wo die liebe Sonne doch so schön scheint?“, fragte sie den Alten, als sie ihn so zusammengesunken vor seinem Häuschen sitzen sah. „Ach“, antwortete er, „ich bin ein schlechter Hutmacher und muß meinen Beruf aufgeben. Der Mond hatte einen blauen Hut bei mir in Auftrag gegeben, und ich habe dreimal falsch Maß genommen. Nie paßte der Hut. Das darf einem Hutmacher nicht passieren.“

„Aber der Mond, der wird doch immer dicker und dünner, der nimmt doch zu und wieder ab, und manchmal ist Vollmond und manchmal ist Halbmond. Und manchmal kommt er gar nicht, dann ist Neumond.“

stricken:

die Stirn:

die Stricknadel:

„Geil, da schaust!“

„Da staunst du, was!“

Da schlug sich der Hutmacher mit der Hand vor die Stirn und rief: „Ja so was! Daß ich daran nicht gedacht habe! – Aber, dann kann ich ihm ja gar keinen Hut machen. Wie schade!“

„Doch“, sagte die kleine Veronika, „du mußt ihm eine weiche Mütze stricken, unten mit einem Band, daß man sie weit und eng zubinden kann, je nachdem, wie dick er gerade ist.“

Der Hutmacher ist gleich losgelaufen und hat Wolle gekauft und noch am selben Abend angefangen zu stricken.

Er setzte sich vors Haus, und als der Mond aufging, da klapperte er mit den Stricknadeln und sagte: „Geil, da schaust! Du hätst mir ja auch sagen können, daß du immer dicker und dünner wirst. Ich stricke dir jetzt eine Mütze, die man weiter und enger ziehen kann. Sieh!“, und er hielt dem Mond die Stricknadeln mit der angefangenen Mütze entgegen.

„Ja“, sagte der Mond, „Hauptsache sie ist hübsch blau.“

9.

Der Mond hat das Gespräch zwischen Veronika und dem Hutmacher gehört. Aber leider war die Verbindung Erde – Mond nicht so gut: einige Wörter im Text fehlen. Zum Glück sind es alles Personalpronomen im Dativ. Hilfst du dem Mond und füllst die richtigen Pronomen aus?

mir – dir – ihm

Warum bist du so traurig, lieber Hutmacher. Geht es nicht gut?

Ach, Veronika, es geht ganz schlecht. Weißt du, ich bin ein schlechter Hutmacher, ich möchte meinen Beruf aufgeben. Der Mond hat mich gebeten,

einen blauen Hut zu machen, und dreimal habe ich falsch Maß genommen.

Nie paßte der Hut. Das darf nie mehr passieren. Also, ich höre auf. Es tut leid.

Aber, lieber Hutmacher, du weißt doch, der Mond wird immer dicker und dünner, also warum machst du keine weiche Mütze, eine Mütze mit einem Band. So kann der Mond sie weit und eng machen, je nachdem wie dick er gerade ist.

Natürlich! Bin ich blöd, daß ich daran nicht gedacht habe! Ich gehe gleich los, kaufe Wolle und stricke einen tolle Mütze. Die wird passen, jedesmal.

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Und so endet die Geschichte ...

Nach einer Woche war die Mütze fertig, und die konnte der Mond nun jeden Tag tragen.
Nur, – die Sonne, die läuft weiterhin vor ihm weg.
Aber ob das an der Mütze liegt, das wissen wir nicht.

Der alte Hutmacher und der Mond von Sverre Merian, aus: Der große Zwerg, Ein Luchterhand-Geschichtenbuch für Kinder, Luchterhand, 1996. Mit freundlicher Genehmigung von Sverre Merian.

a) Wie endet die Geschichte?

- a) gut
- b) schlecht
- c) komisch
- d) blöd
- e) schön
- f) traurig
- g) poetisch
- h) ...

b) Wie findest du die Geschichte?

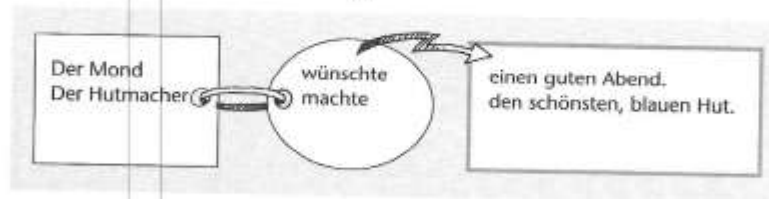
Weißt du noch?

G

INFO

Ein Satz ist wie ein Orchester

II.

Das Verb ist der Dirigent:
es dirigiert den Satz
und die Satzteile – und braucht
gute Musiker als Mitspieler:

Das Subjekt
spielt die Hauptrolle
im Satz:
wer?
was?

Das Akkusativobjekt
spielt eine wichtige Nebenrolle
im Satz:
wen?
was?

INFO

G

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Wer? Was? Wen?

der Mond ein/der Hutmacher	die Füße kein Geld sein Beruf sein Maßband die/eine Mütze das blaue Hütchen	(weit von sich) strecken haben (auf)geben holen stricken (auf)setzen
-------------------------------	--	---

- 1) *Der Mond*
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____
- 5) _____
- 6) _____

die Füße

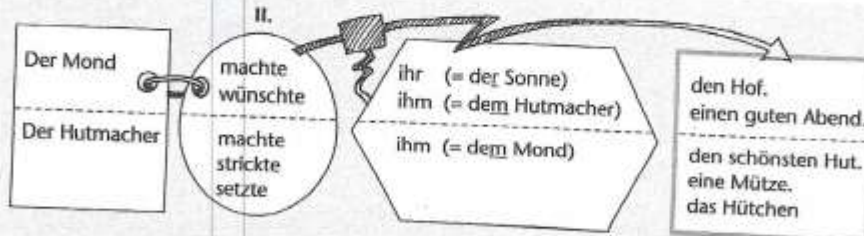
weit von sich.

G

INFO

Neben dem Subjekt und dem Akkusativobjekt gibt es noch andere Mitspieler im Satz:

Subjekt

Dativobjekt
wem?

Akkusativobjekt

INFO

G

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Wer? Was? Wem? Wen?

ein/der Hutmacher (die) Veronika ein/das Mädchen (ein)/der Mond (eine)/die Sonne	eine/die Mütze ein/der Hut ein/der Abend ein/der Hof ein/das Hütchen ein/das Glas etwas nichts	liefern machen wünschen stricken (auf)setzen versprechen geben sagen
--	---	---

1) *Der Hutmacher* *gab* *dem Mond* *einen Hut.*

2) _____

3) _____

4) _____

5) _____

G

INFO

Vergleiche folgende Sätze:

Der Hut	fiel	ihm (= dem Mond)	ganz schief ins Genick. wie angegossen. über die Ohren. ganz zögernd. nicht länger böse. peinlich. leid. nie. besonders hell scheinen.
Der Hutmacher	paßte		
Das	rutschte	ihm (= dem Hutmacher)	
Der Mond	antwortete		
	war		
	tat		
	passierte		
	würde		

wen? was?

Du siehst: das kann man in diesen Sätzen nicht fragen.
Das gilt auch für Sätze wie:

Lieber Hutmacher, ich danke Dir, ich gratuliere Dir: du hast mir sehr geholfen! Die Mütze paßt mir einfach wunderbar!

Der alte Hutmacher und der Mond

21

17.

So froh ist der Mond, daß er der Sonne einen Brief schreibt. Ergänze!
Bei Zweifel können dir der Text und die Info-Blöcke 14 und 16 weiterhelfen.

Liebe, allerliebste Sonne,

ich schreibe D dies Brief voller Freude. So lange schon will ich
 D d Hof machen. Aber Du willst m Dein Liebe nicht
 geben, läufst immer vor mir weg. Du schämst Dich wohl ...? Weil ich blaß aussehe und
 kein Hut habe? Das ist von jetzt an anders. D Hutmacher hat m
 ein tolle, blaue Mütze gemacht. D paßt m genau und sitzt
 m wie angegossen! Also, liebe Sonne, was meinst D , können wir uns
 vielleicht heute abend treffen? Wenn Du untergehst und ich aufgehe ... Schreib m
 schnell wieder! Ich schenke D mein ganzes Herz.

Dein Mond

18.

Hier ist eine Seite aus Veronikas Tagebuch:

11.11.

Gestern traf ich den alten Hutmacher. Er sah so traurig aus; es war deutlich, daß es ihm nicht gut ging. Ich fragte ihn, was los sei. Er sagte, es gehe ihm schlecht. „Der Mond hat mich gebeten, daß ich ihm einen Hut mache. Das habe ich getan. Aber der Hut hat ihm nicht gepaßt. Mein Beruf? Ich muß ihn aufgeben, mir bleibt nichts anderes übrig. Meine Hüte – ich kann sie alle wegwerfen! Alle Leute werden mich auslachen – na, siehst du, auch du

lachst mich aus wegen dieser Geschichte ...“

Nun das stimmt, ich habe ihn richtig ausgelacht. Aber dann habe ich ihm auch erzählt, warum: weil er nicht an die Mondphasen gedacht hat. Unsere Geographielehrerin hat sie uns vorige Woche gerade erklärt. Der Hutmacher war dann richtig glücklich und hat mir gesagt: „Hoffentlich lehrt sie euch noch mehr tolle Sachen!“ Und dann hat er mir einen schönen roten Hut gemacht.

Der alte Hutmacher und der Mond

21

Versuch es mal mit folgenden Sätzen:

- 1) Der Hutmacher sagte: „Ich mache dir **einen Hut**.“
Ich mache ihn dir.
- 2) Er setzte dem Mond **den Hut** auf.
- 3) Die Geographielehrerin hat **uns die Mondphasen** erklärt.
- 4) Der Hutmacher sagte: „Ich stricke dir jetzt **eine Mütze**.“
- 5) Er hielt dem Mond **die Stricknadeln** entgegen.
- 6) Er setzte **ihm die Mütze** auf.
- 7) Der Mond schrieb der Sonne **einen Brief**.
- 8) Er schrieb: „Ich schenke dir **mein Herz**.“

Svende Merian
wurde 1955 in Hamburg
geboren. Sie studierte
Geschichte, Germanistik und
Pädagogik. Sie unterrichtet
Kreatives Schreiben und
veröffentlicht Geschichten
und Romane für Kinder und
Erwachsene.

IV) KLV-georiënteerde projecten (veel nieuws uit de stal van DmS):

Op www.deutschmachtspass.nl vind je tal van KLV-georiënteerde projecten. We lichten er twee uit. Bijvoorbeeld een bijzonder fraai pakket rond het bruisende Berlijn in de jaren 20: *Berlin – Die Goldenen Zwanziger*. Het pakket gaat o.a. in op amusement etc. in de jaren twintig. Heel bijzonder hierin is het blokje rond de charleston en de daaraan gekoppelde wedstrijd voor leerlingen. Veel docenten Duits in België en Nederland hebben dit onderdeel al aan den lijve ondervonden - met als regel erg veel plezier. Hier het betreffende materiaal:

Charleston

Wahnsinnig beliebt war in den 20er Jahren der Charleston. Es war ein Tanz, wobei Frauen und Männer nicht mehr als Paar, sondern eher für sich tanzten.

1) *Seht euch folgende 2 Fragmente auf YouTube an.*

<https://www.youtube.com/watch?v=psch9N4PmO4>

https://www.youtube.com/watch?v=ZRsan_COiD0

Was fällt euch an diesen Tanzfilmfragmenten auf?

.....
.....
.....
.....

Dass der Charleston nicht so schwer zu erlernen ist, macht euch der Tanzlehrer Danny Morgenstern im folgenden Film deutlich.

https://www.youtube.com/watch?v=v7h4tN_tHT8

Arbeitet in Kleingruppen und übt anhand der Hinweise von Morgenstern den Charleston. Wenn ihr genug geübt habt, könnt ihr in Kleingruppen den anderen demonstrieren, was ihr schon könnt.

Man kann dabei z.B. folgende Musik benutzen:

<https://www.youtube.com/watch?v=uf8TXoM675U>

Charleston-Wettbewerb für SchülerInnen

Die TänzerInnen unter euch können sich an einem DmS-Charleston-Wettbewerb beteiligen!

Hier sind die Teilnahmebedingungen:

1. Studiert zu zweit oder in einer kleinen Gruppe einen Charleston ein (ungefähr **drei** Minuten Tanz!)
2. Sucht passende Charlestonmusik dazu.
3. Kleidet euch – wenn möglich- in Kleidung der 20er und 30er Jahre des 20. Jahrhunderts.
4. Macht eine Filmaufnahme eures Charlestons und schickt diese an DmS. (Mail-adresse: deutschmachtsp@gmail.com)
5. Alle Teilnehmer, die uns bis 31. Dezember 2028 eine Aufnahme schicken, bekommen bald nach Empfang ihres Beitrags eine Überraschung.
6. Jährlich wird ein schöner Hauptpreis verlost unter den Einsendern der besten Aufnahmen!

In het tweede deel van het pakket staat Berlijn als immigratie-oord centraal. Aan de orde komen bijvoorbeeld:

- 1) Einwanderung in Berlin – früher & heute
 - a) Die Hugenotten
 - b) Die Niederländer in Potsdam
 - c) Russen in Berlin
 - d) Afrika in Berlin
 - e) Juden in Berlin
 - f) Vietnamesen in Berlin

Te vinden is het geheel, gelardeerd met een aantal quizen, en inclusief een handleiding hier: <https://www.deutschmachtspass.nl/lesmateriaal/die-goldenen-zwanziger/>.

Een heel ander project is **Brumm Brumm Brumm**, ontworpen door een groepje motorfanaten in het Deutsch macht Spaß team. Het gaat over motoren en brommers en alles wat daar mee te maken heeft. Erg leuk voor leerlingen die in techniek geïnteresseerd zijn. Hiernaast de korte inhoudsopgave. Meer weten? Kijk dan hier:

<https://www.deutschmachtspass.nl/brumm-brumm-brumm/>. Ook hier is een handleiding voor docenten beschikbaar.

bron: <https://h0-klassiker.blogspot.com/2017/08/noch-mal-motorrader-diesmal-mit.html>

BRUMM BRUMM BRUMM

Die Arbeitsgruppe Deutsch macht Spaß zählt einige Mitglieder, die begeisterte Motorradfahrer*innen sind. Also liegt es auf der Hand, dass die Gruppe nun endlich auch mal eine Unterrichtsreihe zu diesem Thema produziert. Die liegt hier vor.

Die Themen sind:

I Affe auf Bike

II „Bau“ dein eigenes Motorrad

III Besondere Motorräder

IV Bike & Kunst

V Wiktionary: Humorarchiv/Motorradfahrerjargon

VI Lea Rieck - Sag dem Abenteuer, ich komme

VII Mopeds

V) Spelen is leren

1) *Homo ludens in de klas*

Een Nederlandse grapjas vroeg zich ooit af wat het dunste boek ter wereld is: '*Duitse humor door de eeuwen heen*'. Natuurlijk heeft de arme drommel totaal ongelijk. Immers: spelen met en in de vreemde taal is leuk. Het is een beetje als zingen met de klas: je moet even een drempel over maar het werkt (bijna) altijd en is leuk voor beide partijen, zowel leerlingen als docenten. En wie waagt, die wint, gegarandeerd!

Een spelvorm inzetten hoeft niet ingewikkeld te zijn. Een simpel voorbeeld als bewijs: Geef je leerlingen tien foto's van verschillende mensen (*geen* beroemdheden). Vervolgens laat je ze drie dingen raden en eventueel noteren: leeftijd/beroep/land van herkomst. Als regel doen ze fanatiek mee. Jij als docent beslist steeds wat goed is. Heel aardig is om al doende juist de stillere leerlingen te laten winnen! Dat kun je veilig doen: *jij* hebt immers de sleutel, *zij* niet.

Het gebruik van spelletjes en wedstrijdvormen helpt om lessen te verrijken en de motivatie van leerlingen te verbeteren. Wie speelt, leert - ongemerkt. Een heel mooie verzameling spelletjes – gemaakt voor Duits, maar grotendeels ook zeer bruikbaar voor elke andere vreemde taal – vind je hier: https://www.deutschmachtspass.nl/wp-content/uploads/2021/10/Spielbrochure_Wer-nicht-wagt-der-nicht-gewinnt.pdf. Kijken dus!

Meedoen aan wedstrijden hoort hier zeker ook thuis. Net als bij spelvormen in de les is het kunnen winnen een enorm krachtige motivatiefactor. Daarom hier een drietal taalwedstrijden.

Allereerst *Match2Work* (<https://projectmatch2work.nl/>) waar ik twee keer eerder over schreef omdat het in mijn ogen zo'n verfrissend project is. Leerlingen denken mee met bedrijven door zich te storten op een "casus" en maken zo de koppeling van theorie en praktijk.

In het kort nog even de procedure: bedrijven (of ideële organisaties) formuleren projecten die voor jongeren zinvol zijn, de "casussen". Docenten kiezen hieruit tijdens een matching-event wat zij attractief vinden voor hun leerlingen. Vervolgens worden voor elke gekozen casus kleine werkgroepjes geformeerd, meestal 4-6 leerlingen. Elk groepje neemt zelf contact op met de 'opdrachtgever'. De bedrijven komen éénmalig op school en de leerlingen komen naar het bedrijf. Zij krijgen dan een rondleiding en bespreken wat ze gaan doen. Na een aantal weken leveren ze hun eindproduct in; dat gebeurt in een feestelijke setting, op school, in aanwezigheid van al hun opdrachtgevers. Een jury kiest de meest geslaagde projecten uit en de slotbijeenkomst eindigt met een fraaie prijsuitreiking. Kijk vooral op de website van Match2Work als je dit iets lijkt voor jouw leerlingen. In 2024-'25 volgt er weer een nieuwe Match2Work-ronde waaraan je ook vanuit de vreemde talen kunt meedoen. Vier vmbo-t-leerlingen van het Vleutense Amadeuslyceum, Abel, Yavuz, Ali en Wiebe, hebben dit jaar onderzocht wat de behoefte aan Duits is in hun regio. Er kwam ongeveer hetzelfde uit als vorig schooljaar in Amsterdam:

Horeca: Aan de kust moet je wel Duits kunnen spreken maar in Utrecht niet.

Bedrijven: Duits is wel handig om te kunnen.

Leerlingen: Duits kunnen spreken is niet echt nodig.

Ouders: Duits kunnen is wel handig.

Docenten: Duits moet.

Het resultaat spoort helaas aardig met de teruggang van Duits in met name de randstad. Misschien een idee om vanuit Frans of Spaans ook eens zoiets te doen?

Een heel ander project is de **'schlimmste' klas van 2024**, georganiseerd door de werkgroep "Deutsch macht Spaß". In januari 2024 streden in een spannende online Kahoot-quiz (niveaus: A1/A2, A2 en B1/2) een kleine 30 schoolklassen uit het hele land tegen elkaar om een finaleplaats op vrijdag 1 maart 2024 tijdens het Nationaal Congres Duits in Noordwijkerhout! De leerlingen en hun docenten waren heel enthousiast en hebben alles gegeven. Na afloop van de online-quiz zijn alle uitslagen verzameld en bekeken. Per niveau

kwamen de 3 beste klassen naar de zinderende finale. De scholen moesten zelf het vervoer regelen, de Duitse ambassade zorgde voor 'goodie-bags' en een hapje en een drankje werden gesponsord door het sectiebestuur Duits van Levende Talen. Het was een echte klapper. Winnaars waren het Christelijk Gymnasium Beyers Naudé Leeuwarden, het Vathorst college Amersfoort, het Reynaertcollege Hulst, het gymnasium Haganum Den Haag, de International School Wassenaar (Rijnlands Lyceum), De Nieuwe Veste (locatie Hardenberg) en het Willem Lodewijk Gymnasium Groningen.

De komende jaren wordt het quizproject jaarlijks uitgevoerd, met steeds een centrale finale, net als nu.

En omdat drie keer scheepsrecht is als laatste nog een derde wedstrijd die al weer een flink aantal jaren door de Euregio Rijn-Waal wordt georganiseerd, dit jaar voor de 5de keer: de **Euregionale scholenwedstrijd**, in samenwerking met het Duitsland Instituut Amsterdam en civic GmbH. In totaal hebben ongeveer 250 Duitse en Nederlandse leerlingen zich ingeschreven voor de wedstrijd. Het thema dit jaar was "Democratie". Veel deelnemers hebben een fictieve politieke partij verzonnen compleet met posters, brochures, films etc. Daarbij was het de bedoeling om dat allemaal in de buurtaal te doen. De prijsuitreiking vond plaats op woensdag 24 april in Burgers Zoo in Arnhem met afsluitend een door de leerlingen zeer gewaardeerd D-NL snackbuffet en gelegenheid om de dierentuin te bekijken. Zie ook: [Euregionale scholenwedstrijd](https://www.euregio.org/scholenwedstrijd/) <https://www.euregio.org/scholenwedstrijd/>. En doe in 2025 mee met een klas!

Als toegift tenslotte dit:

In het kader van het door de Actiegroep Duits georganiseerde project **Lesidee van het jaar 2024** stemden tijdens het Nationaal Congres Duits in maart 2024 rond 150 docenten Duits uit het hele land op de daarvoor ingezonden lesideeën. Winnaar was **Floris Slot** van het Jac. P. Thijsse College in Castricum. Hij presenteerde een online stedentour door Berlijn (zie [https://machmit.nl/assets/upload/Lesidee-van-het-jaar/Lesidee%20Floris%20%20\(1\).pdf](https://machmit.nl/assets/upload/Lesidee-van-het-jaar/Lesidee%20Floris%20%20(1).pdf)) en ontving een leuke waardebon.

Mila Neumann en Fransje Rijken van het Koning Willem I College in Den Bosch presenteerden een PowerPoint over het internationale project [b@s videochallenge](https://videochallenge.online/), zie ook de projectwebsite <https://videochallenge.online/>, naar keuze in een Engelse of Duitse versie. En dit korte videoproject over Flixbus was echt iets heel bijzonders: een Duitse organisatie biedt leerlingen (ongeacht schooltype) jaarlijks de mogelijkheid een korte videoproductie te maken en in te zenden, naar keuze in het Duits of Engels, waarin ze een bekend of minder bekend bedrijf presenteren. Daarbij wordt veel hulp geboden. Motto van de opdracht: *4 questions | 4 minutes | 4 companies*. Op de website worden elk jaar vier bedrijven genoemd die mee willen doen. In 2024 waren dit de mogelijkheden voor de deelnemers:

Leerlingen gaan na aanmelding (in samenspraak met hun docent) als regel in groepjes (alleen mag ook) aan de slag en kiezen een

bedrijf uit (in 2024 mochten ze voor het eerst ook met een bedrijf naar eigen keuze in zee gaan, mits beursgenoteerd). Heel kort samengevat is de opdracht:

VEREISTEN: DE VIDEO MAG MAXIMAAL 4 MINUTEN DUREN EN MOET 4 VRAGEN BEANTWOORDEN EN EEN KRITISCHE BLIK WERPEN OP HET BETREFFENDE BEDRIJF:

- 1) *Wat doet het bedrijf?*
- 2) *Welke drie aspecten maken het succesvol?*
- 3) *Wat zijn drie risico's voor het bedrijf?*
- 4) *Welke drie aanbevelingen kunnen het succes van het bedrijf verzekeren of het bedrijf nog succesvoller maken?*

Zo'n videochallenge rondom een echt bedrijf past fantastisch in een projectweek. Op de website worden dan ook specifiek daarvoor heel veel ideeën meegeleverd,

voor zowel leerlingen, docenten en zelfs ouders. Overal met veel handige voorbeelden, documenten, die je kunt downloaden, agenda's, en opnametips. Alles naar keuze in het Duits of Engels. Fijn dus ook voor Nederlandse scholen. Verder zijn er flink wat geslaagde voorbeelden van ingezonden films te zien, als inspiratie. De inzendingen van het actuele jaar moeten uiterlijk in september klaar zijn en worden dan op de site geplaatst ter beoordeling van de kijkers. Erg leuk, je blijft kijken en mag een beoordeling geven die officieel meetelt.

In een gesprek begin mei 2024 met Fransje Rijken en Mila Neumann in Den Bosch ging het o.a. er over hoe ze op het idee zijn gekomen mee te doen, wat hun studenten gedaan hebben en wat ze er van vonden. Hier een korte samenvatting:

Hoe zijn jullie er mee in contact gekomen?

Anna Rosenbaum van het Goethe-Institut Amsterdam vertelde er op een MBO-inspiratiedag over. Leuk is dat de vrouw van de Duitse bondspresident Steinmeier de beschermvrouw is. De Boston Consulting Group (waar ooit Wopke Hoekstra werkte) schrijft de challenge jaarlijks uit.

Hoe hebben jullie de studenten erbij gesleept? En hoe vinden ze het?

Gewoon reclame maken. Als ze over de drempel zijn, vinden ze het erg leuk. En ze kunnen er mooie prijzen mee winnen: bijvoorbeeld een bezoek aan de Boston Consulting Group in München, de uitvinders van de *Boston Matrix*, het ding voor communicatiedeskundigen, of een week meelopen in het gekozen bedrijf.

Kunnen ook andere vakken dan Duits meedoen?

De site is tweetalig: Engels en Duits. Past dus in het VO bij Engels, economie etc. En in het MBO past deze challenge heel goed in het kader van allerlei beroepsopleidingen, bijvoorbeeld marketing en communicatie, handel, en toerisme. Bij het Koning Willem 1 College deden de studenten van International Business Studies mee op het eind van hun eerste jaar e-commerce en junior accountmanager, via het vak Duits. Maar de inzetmogelijkheden zijn legio, een beetje afhankelijk van de creativiteit van docenten. Het is een mooie kans om eens buiten de methode om les te geven. Denk bijvoorbeeld ook aan het profielwerkstuk en samenwerking met het MBO.

Zijn jullie tevreden over het project? En over de steun vanuit jullie school?

Jazeker. Heel leuk was dat de Duitse organisatie speciaal voor deelnemers uit het buitenland (voor ons dus eigenlijk) een 'Sonderpreis Fremdsprachen' in het leven heeft geroepen.

Hoe reageerden jullie studenten op de nominatie & uitslag?

Heel enthousiast, vanzelfsprekend! Ze moesten per groepje een logboek bijhouden waar ze 30 punten voor kregen die ze zelf onderling moesten verdelen. Dat ging heel goed, een echte opsteker voor alle betrokkenen. Ze krijgen ook gewoon een cijfer en een deelnamecertificaat, leuk voor op hun cv.

Waar moet je aan denken als je aan zoiets wilt gaan meedoen?

Bijvoorbeeld de groepjes niet te groot maken: maximaal 6 deelnemers. 4 of 5 gaat ook prima. En let op de privacyregels in de AVG: minderjarige leerlingen moeten toestemming hebben van hun ouders, want de filmpjes komen allemaal op YouTube te staan.

Gaan jullie door?

Vast en zeker, mogelijk zelfs in internationale deelnemersgroepjes: we werken namelijk samen met Tsjechische collega's en zij vinden het ook een interessant project. Dus wie weet

...

2) Spielen mit Deutsch macht Spaß

An Unterrichtsspielen im Fremdsprachen- und also auch DaF-Bereich kann man von ihrer Funktion her am besten zwei Arten unterscheiden: *Lernspiele* und *Kommunikationsspiele*. Bei der ersten Gruppe geht es wesentlich darum, bestimmte lexikalische oder grammatikalische Komponenten spielerisch einzuüben. Bei der zweiten werden kommunikative Muster trainiert und mehr oder weniger frei angewandt.

Typische Lernspiele bietet z.B. die schon uralte Sammlung "Lernen mit Spielen" von Richard Göbel (hrsg. von der Pädagogischen Arbeitsstelle des Deutschen Volkshochschulverbandes Frankfurt/Bonn). Hier figurieren z.B. Tipps für Kartenspiele, worin die Schüler(innen) in Paaren oder Kleingruppen möglichst schnell einen Satz Kärtchen in die richtige Kombination legen müssen. Wenn fertig, melden sie sich, und das Ergebnis wird überprüft. Anschließend bekommen sie einen zweiten Kärtchensatz usw. Die Gruppe, die die meisten Sätze innerhalb von z.B. 10 Minuten geschafft hat, ist der Sieger. Es kostet zwar etwas Vorbereitung (Kärtchen produzieren – übrigens lässt sich das auch von Schüler(inne)n machen, wenn man's ein bisschen schlau anpackt ...), aber das Ergebnis ist ein Materialsatz, der Jahre lang brauchbar bleibt. Schließlich sind die Klassen jedes Jahr neu und kennen Ihre Materialien noch nicht. Höchstens wissen sie, dass *Sie* so ein Typ sind, der gerne mal was Besonderes macht.

Typisch für Lernspiele ist, dass sie überschaubar sind: klare Ziele, die überprüfbar erreicht werden können. Viele Lernspiele sind von der Prozedur her auch gut lenkbar: kein wildes Durcheinander, das in die Frage mündet, wie die Klasse wieder ruhig zu kriegen. Es gibt in dieser Kategorie übrigens auch Spiele, die kaum materielle Vorbereitung kosten.

Beispiel 1: die ganze Klasse aufstehen lassen und gemeinsam laut bis 100 zählen, dabei aber jede 7 durch 'mmm' ersetzen. Wer einen Fehler macht, muss sich setzen. Ab höchstens 73 oder so bleiben nur die Starken übrig.

Beispiel 2: Wörter raten. Ein(e) Schüler(in) kommt vor die Klasse mit dem Rücken zur Wandtafel. Auf der Rückseite der Wandtafel hat man vorher Wörter geschrieben, die schon bekannt sind. Ein(e) andere(r) Schüler(in) muss die Wörter nacheinander auf Deutsch so lange umschreiben, bis der/die andere sie geraten hat. Paare, die die meisten Wörter innerhalb von 2 Minuten schaffen, gewinnen.

Kommunikative Spiele haben als Kernziel, Schüler(innen) in die Lage zu versetzen, in der Fremdsprache *handeln* zu müssen. Hier als Muster das ohne jede materielle Vorbereitung durchführbare Spiel *PARTY*.

Schritte:

- 1) auf ein halbes Blatt A-4 werden die Namen der Wochentage untereinander aufgeschrieben;
- 2) man leitet das Spiel ein, indem man kurz etwas sagt/fragt über Partys: Wer hat schon mal 'ne Party organisiert? Wann ist sowas schön? Je mehr Gäste je besser, am nächsten Abend todmüde etc.;
- 3) Schüler(innen) wählen pro Person einen Party-Tag und schreiben auf ihr Blatt hinter den gewählten Tag: 'Party';
- 4) hinter den nächsten Tag schreiben sie: 'früh ins Bett';

- 5) bleiben 5 Tage, an denen man Partys der anderen besuchen kann, und einen, für den man selber möglichst viele Gäste finden muss; das geht per mündliche Einladung AUF DEUTSCH ('hast du Samstag Zeit? Kommst du zu meiner Party?' usw. – bitte zuerst mit einigen Schüler(inne)n vormachen; Redemittel eventuell an der Wandtafel); wenn Niederländisch gesprochen wird, gilt die Einladung oder Zusage nicht;
- 6) möglichst viele Mitschüler(innen) zur eigenen Party einladen (erst die Nachbar(inne)n, dann aufstehen und möglichst viele andere!); man muss auf dem Blatt Papier für jeden Tag aufschreiben, zu wessen Party man geht (nur 1 Party pro Tag ist erlaubt!) bzw. wer zu einem selber zum Besuch kommt (Namen auf die Rückseite des Blatts schreiben lassen);
- 7) wenn die meisten Schüler(innen) die meisten anderen gehabt haben, STOPP schreien;
- 8) alles setzt sich und man checkt, wer die meisten Gäste hat; garantiert ist es jemand, der nicht am Wochenende feiert!

Versuchen Sie es mal. Das Spiel geht auf allen Niveaus Deutsch. Nebenvorteil: man lernt die Namen der Schüler flotter kennen.
Viel Spaß!

Auch komplexere Sachen wie die Organisation eines 'Sprachenbasars' (auch 'Sprachstadt' oder 'Sprachendorf' genannt) gehören hierhin: in einem Flur werden Räume eingerichtet als Restaurant, Postamt, Bäckerei usw. Die Schüler(innen) bekommen einen Satz kommunikative Aufgaben für jede Simulation und durchlaufen diese, so gut sie können. Ihre Leistungen werden beobachtet und bewertet (z.B. mit Hilfe von Student(inn)en und Kolleg(inn)en, die auch eventuell Nativerollen übernehmen könnten; Tipp: man kann hier auch Schüler(innen) einsetzen aus einer deutschen Partnerschule – 'Sprachstadt' ist dann Teil des Austauschprogramms!). Siehe auch den entsprechenden Artikel *Eine Cola und zwei Fanta* hiernach.

Hochinteressant – das letzte Beispiel – ist literarische Arbeit in Spielform: das Spiel 'Gruppendeicht'. Eine Klasse wird in Gruppen von etwa 6 Personen aufgeteilt. Jede Gruppe bekommt ein beliebiges Wort eingeflüstert, das die anderen nicht hören/sehen dürfen (z.B.: Schule – Ferien – Liebe etc.). Jedes Gruppenmitglied schreibt einen Satz auf einen schmalen Papierstreifen, der mit dem Wort zu tun hat. Das betreffende Wort darf, muss aber nicht darin vorkommen. Jede Gruppe bekommt anschließend die 6 Streifen einer anderen Gruppe mit der Aufgabe, diese so auf den Tisch zu legen, dass eine zusammenhängende Botschaft entsteht. Dabei darf Interpunktion angepasst werden, darf 1 Streifen weggeworfen werden, und darf eventuell 1 neuer Satz hinzugeschrieben werden. Das Endergebnis wird von jeder Gruppe an die Wandtafel geschrieben mit als Titel das vermutete Wort. Garantiert viel Spaß und fast immer mindestens eine Gruppe, die etwas sehr Rührendes, Nachdenkliches, Kabaretthaftes von sich gibt. Das Spiel kann bereits in einer frühen Lernphase gespielt werden und gewöhnt Schüler nebenbei daran, dass literarische, ja poetische Aktivität Spaß macht!

3) Eine Cola und zwei Fanta bitte! Sprachstadt Deutsch – ein Simulationsspiel

Einführung

Stellen Sie sich Ihre Schule mal vor, irgendwo in der Endphase der Abschlussprüfungen. 100 oder mehr Schüler laufen im x-ten Stock von Klassenzimmer zu Klassenzimmer, ein Heft in der Hand, worin ihre Leistungen festgelegt werden. Aber statt der üblichen Nervosität herrscht eine fröhliche Stimmung, es wird gelacht, und in einem Klassenzimmer, wo an der Tür ein Schild 'Restaurant' steht, sitzen einige Prüflinge, quatschen miteinander, tauschen Erfahrungen aus und trinken auf einer simulierten Terrasse Cola und Fanta. *Das soll 'ne Prüfung sein?* fragen Sie? Ja doch, das ist 'ne Prüfung, an einer niederländischen Realschule, organisiert von der Fachgruppe Deutsch.

In 'Sprachstadt Deutsch' (oder auch 'Französisch', 'Englisch' usw.) geht es darum, das Testen der Sprechfertigkeit lebhafter und vor allem realitätsnäher zu gestalten als sonst üblich ist. Die Idee wurde ursprünglich für den Französischunterricht entwickelt: 'Langueville' – Lehrerstudenten Französisch fuhren vor Jahren schon auf Anfrage mit einem alten VW-Bus in eine Schule, richteten dort eine Reihe von Klassenzimmern ein als Postamt, Bäckerei, Polizeiamt, Restaurant, Campingplatz usw., bezogen Position und spielten den Schülern gegenüber 'authentische(r) Franzose/-in'. Mit großem Erfolg.

Eine der damals im niederländischen Deutsch-als-Fremdsprache-Unterricht aktiven Fortbildungszentralen, das CPS, hat dann die Ideen zu einem kompletten Materialienpaket für die Deutschkolleg(inn)en um- und ausgebaut. Leider ist es dort nicht mehr zu haben. Im Rahmen der Kommerzialisierung der Lehrerfortbildung sind viele idealistisch angehauchte Aktivitäten zur Auflockerung des Unterrichts unmöglich (weil zu wenig gewinnträchtig) geworden – eine der vielen unterrichtspolitischen Stupiditäten, die alle zusammen am Ende dazu geführt haben, dass Lehrermangel zu einem politischen Kernthema in den Niederlanden geworden ist.

Umso erfreulicher ist, dass es trotz aller gutgemeinten Störversuche der Unterrichtspolitik immer noch Lehrer gibt, die nicht die Hände in den Schoß legen und weiterhin ihre Ideale zu verwirklichen versuchen. Das Phänomen 'Sprachstadt' taucht in solchen Fällen öfters auf.

Was ist 'Sprachstadt'?

Wie der Name schon sagt, ist 'Sprachstadt' eine fiktive, in der Schule (im x-ten Stock, in der Aula, in ...) situierten 'Stadt', in der Schüler mit mehreren lebensechten Sprechanschlüssen konfrontiert werden. Das können Übungssituationen sein, aber auch Einbettung in die jeweilige Abschlussprüfung ist denkbar und möglich und wird in den Niederlanden meistens auch wirklich praktiziert.

Alle Schüler(innen) (und auch die beteiligten Kolleg(inn)en, Student(inn)en, öfters auch Eltern, die in der betreffenden Fremdsprache gut klarkommen), bekommen ein Aufgabenheft, das sie durch 'Sprachstadt' führt. In einem 'Pass' werden die Ergebnisse pro Situation festgehalten: sie sind die Basis für die später zu errechnende Gesamtnote.

Pass Nr.:

Name	
Vorname	
Staatsangehörigkeit	
Geburtsdatum	
Geburtsort	
Geschlecht	☐ M ☐ W
Größe	
Haarfarbe	
Schule	
Klasse	
Abgegeben am	

Situationen/Ergebnisse

Nr	Umschreibung	Punkte (0 – 1 – 2)
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

schlecht = 0 Punkte

durchschnittlich = 1 Punkt

gut = 2 Punkte

Punkte insgesamt:	
Note:	

Für jede Situation werden die Materialien nach einem festen Modell entwickelt:
Situationsbeschreibung, Schülerkarte, Lehrerblatt, Antwortschlüssel. Beispiel **Kino**:

1 Kino

Leerlingenblad

Situatie:

Je bent in Sprachstadt en je wilt 's avonds naar de film.

Je gaat naar de kassa van de bioscoop. Vraag naar de aanvangstijden en vraag of er nog kaartjes zijn. Koop een kaartje.

- 1 Je groet.
- 2 Je vraagt hoe laat de voorstellingen beginnen en hoe laat ze ongeveer zijn afgelopen.
- 3 Kies een van de drie films op de affiche.
- 4 Je vraagt of er nog kaartjes zijn, want je hebt niet gereserveerd.
- 5 Je vraagt wat een kaartje kost?
- 6 Je geeft € 15,-.
- 7 Je krijgt geld terug en je bedankt.
- 8 Groet.

Die Aufgaben sind auf Niederländisch, logischerweise: wenn man sie auf Deutsch vorgeben würde, würde sprachlich zu wenig von den Schülern gefordert.

In jedem Klassenzimmer befindet sich ein Beurteiler – in der Regel ein Kollege, der aber nicht unbedingt dieselbe Fremdsprache unterrichtet. Die Beurteilung läuft nach einem Dreipunktesystem:

schlecht = 0 Punkte

durchschnittlich = 1 Punkt

gut = 2 Punkte

Sogar für relative Laien ist dieses System gut handhabbar, hat sich in der Praxis gezeigt. Trotzdem: Für die Beurteiler ist sicherheitshalber eine Übersicht der in etwa von den Schülern zu erwartenden Äußerungen verfügbar:

1 KINO

1 * Hallo/Guten Abend/Guten Tag/Tag/Morgen/Abend/...

2 * Wie spät fangen die Vorstellungen/die Filme an?

* Wie spät beginnen die Filme/die Vorstellungen?

* Wann fangen die Vorstellungen/die Filme an?

* Wann sind die Vorstellungen/die Filme?

* Wie lange dauern die Vorstellungen/die Filme?

* Wann sind die Vorstellungen/die Filme zu Ende?

* Wie spät sind die Vorstellungen/die Filme ungefähr zu
Ende?

3 * Gibt es noch Karten/Plätze für?

* Haben sie noch Karten/Plätze für?

* Ich habe nicht reserviert/bestellt.

4 * Was/Wieviel kostet es?

* Was/Wieviel kostet eine Karte?

* Was/Wieviel ist der Eintritt?

5 * Bitte.

* Bitte sehr!

6 * Danke.

* Danke schön.

* Vielen Dank.

7 * Tschüß.

* Tschüs.

* (Auf)Wiedersehen

Viel vorkommende Situationen sind:

- Kino
- Bei der Polizei
- Im Postamt
- Auf der Terrasse
- Auf der Straße
- Erste Hilfe
- Anrufen
- Kontakt mit Altersgenossen
- Kaufen
- Zelten
- Fremdenverkehrsamt.

Sie lassen sich leicht entwickeln und an die Gegebenheiten jeweiliger Lehrwerke anpassen usw.

Selbstverständlich gibt es zusätzlich Kollegen, Studenten und Eltern, die die jeweiligen 'Deutschen' spielen. Auch sie bekommen eine Karte, worauf ihre Rolle steht:

<u>Docent</u>	<u>Leerling</u>
1 Kino	
Docentenblad	
<i>Situatie:</i> U bent de baliemedewerker van de bioscoop in Sprachstadt. De leerling komt bij u met vragen over aanvangstijden en kosten. Speel uw rol.	
Guten Abend. Sie wünschen?	1 Je groet
Die ersten Vorstellungen fangen alle um sieben Uhr an und die zweiten um halb zehn. Die Vorstellungen dauern alle etwa zwei Stunden.	2 Je vraagt hoe laat de voorstellingen beginnen en hoe laat ze ongeveer zijn afgelopen.
Prima!	3 Kies een van de drie films
Ja, das ist überhaupt kein Problem.	4 Je vraagt of er nog kaartjes zijn, want je hebt niet gereserveerd.
€ 12,-	5 Vraag wat een kaartje kost.
Danke, und drei Euro zurück, bitte schön.	6 Je geeft € 15,-.
Tschüs.	7 Je krijgt geld terug en je bedankt.
	8 Groet.

In manchen Aufgaben spielt Geld eine Rolle. Jeder Schüler bekommt 50 Euro als Startgeld. Wenn er alle Aufgaben korrekt durchführt behält er am Ende 15 Euro übrig ... die er – obwohl es sich selbstverständlich um fotokopiertes, sichtlich nicht echtes (wichtig, weil sonst Geld kopieren strafbar wäre) Geld handelt – wieder abgeben muss. Gegebenenfalls kann auch dieses Ergebnis bei der abschließenden Benotung mit berücksichtigt werden.

Wichtig bei einer Sprachstadt-Simulation ist, dass die Organisatoren genügend Unterstützung und Mitarbeit bekommen, sowohl von Kollegen (deren Klassenzimmer man leihen möchte) wie seitens der Schulleitung (die manchmal etwas merkwürdig reagiert, wenn man solche Pläne vorträgt ...). Folgende kurze Checkliste kann bei der Planung sehr nützlich sein:

Schüler

- o Die Schüler haben das verlangte Niveau erreicht.*
- o Die Schüler wissen, was auf sie zu kommt. Das ist besonders wichtig, wenn seriös benotet werden soll. (eventuell anhand von Videoaufnahmen aus dem Vorjahr)*
- o Eltern sind über das Projekt informiert. (zur Vermeidung von Konflikten hinterher)*

Kollegiale Vorbereitung

- o Idee in Fachgruppen- und/oder Lehrerkonferenz präsentieren*
- o Zeitplanung erstellen*
- o Schulleitung einbeziehen, Zustimmung einholen*
- o Zielgruppe(n) festlegen*
- o Kollegium über endgültigen Ablaufplan und seine Konsequenzen (schriftlich) informieren*
- o Einrichtungsbedürfnisse auflisten*
- o Produktion von Materialien*
- o benötigte Geräte, Räume etc. reservieren*
- o Aufgaben endgültig auswählen*
- o Hilfstruppen organisieren (Studenten, Kollegen, Eltern)*
- o Hilfstruppen/Beurteiler/mitarbeitende Kollegen instruieren*
- o Für die Beurteiler einen Testlauf durchführen (eventuell anhand von Videoaufnahmen aus dem Vorjahr)*
- o checken, ob alle notwendigen Papiere in der richtigen Stückzahl vorhanden sind.*

Schließlich – *wer nicht wagt, der nicht gewinnt*, sagt ein Sprichwort. In Sachen Unterricht sollte man diesen Spruch viel öfter ernst nehmen als heute der Fall ist: Schüler vergessen nach einigen Jahren bestimmt, wie sie zum Beispiel das Kasussystem erlernt haben, aber wissen 20 Jahre nach Schulende immer noch, dass sie in 'Sprachstadt Deutsch' figuriert haben – und das ist dann mit hundertprozentiger Garantie eine sehr positive Erinnerung.

4) *Klein Daumpfchen*

Berühmt-berüchtigt sind in nah verwandten Sprachen die sogenannten 'falschen Freunde': Wörter, Konstruktionen, etc., die sich sehr ähneln, aber dennoch unterschiedliche Bedeutungen haben. Auch das Deutsche und Niederländische kennen wunderbare Beispiele, die hier in einer Märchenvariation zusammengestellt sind. Fortgeschrittene VTO-SchülerInnen dürfen hier zeigen, was sie können. Die Aufgabe ist sehr einfach: inkorrektes Deutsch ersetzen durch korrektes. Und dabei dann auch noch Spaß haben!

Klein Daampfchen

Es war einmal ein armer Holzhacker. Dieser Holzhacker sagte auf einem Tag zu seiner Frau:

- Es sitzt kein trockenes Brot mehr darin. Ich arbeite mir einen Unfall den ganzen Tag, aber du und die zwölf Kinder haben nicht zu essen.
 - Ich sehe die Zukunft dunkel ein, sagte seine Frau einstimmend.
 - Wir müssen versuchen, einen Ärmel daran zu passen, fuhr der Holzhacker fort. Ich habe einen Plan. Morgen spazieren wir mit den Kindern in den Wald hinein, und wir lassen sie dort an ihrem Los übrig. Die Frau ging fast von ihrem Stöckchen als sie das hörte. Was ist da mit dir an der Hand, schrie sie, bist du nicht gut weise?
- Der Holzhacker war jedoch nicht von seinem Stück zu bringen und gab keine Krimpe.
- Es kann mir nichts schielen, was du denkst. sagte er. Es sitzt nichts anderes darauf- morgen lassen wir sie im Wald.

Klein Daampfchen, der jüngste Sohn, hatte des Gespräch der Eltern gehört. Den folgenden Morgen stand er bevor Tag und Tau auf, ging hinaus und füllte seine Taschen mit Steinen.

Während des Spazierganges in dem Wald ließ er ab und zu einen Stein fallen. Mitten im Wald fragte plötzlich der Vater die Kinder, Holz zu lesen, und putzte die Platte.

Als die Eltern am Ende des Tages nicht erschienen, wußten die Kinder, dass sie im Stich gelassen waren. Schon rasch erschienen die Wasserländer Aber Klein Daampfchen sagte:

- Sitze nun nicht bei den Packen nieder. Ich Sorge dafür dass wir ganzen Hautes nach Hause kommen. Dank sei den Steinen, war er imstande seinen Weg zurückzufinden.
- Jungejunge. sagten die Eltern als die Kinder wieder da waren. Wie habt ihr ihm das gelapft?
- Keine Kunst an, sagte Klein Daampfchen, und erzählte was er gemacht hatte. Wenn ihr uns weg haben wollt, müßt ihr früher aufstehen!

Und das war genau was die Eltern taten. Dieses mal kamen jedoch keine Steine dabei zu Paß: alles was Klein Daampfchen bei sich hatte, war ein Stückchen trockenes Brot. Er beschloß, dass das Brot daran glauben mußte, und hinterließ eine Spur von Krumen. Aber er hatte nicht in den Löchern, dass diese Krumen durch die Vögel Soldat gemacht wurden.

Seine Eltern verschwanden mit der nördlichen Sonne, genauso wie am Tag vorher, aber diesmal war Klein Daampfchen die Spur schnell beister. Was nun? Guter Rat war teuer. Die Sonne ging unter, es regnete Pfeifenröhre, und das Weinen stand Klein Daampfchen näher als das Lachen. Plötzlich sah er irgendwo ein Lichtchen. Es war ein Haus. Die Frau die ihm zu Worte stand war eine Riesin. Sie gab die Kinder was zu essen, aber Klein Daampfchen spürte Unrat. Er kam zu wissen, dass der Mann der Riesin ein Menschenesser war, der kein Bein darin sah, sie zu verschlingen. Wenn wir nicht aufpassen, dachte er, werden wir die Zigarre sein.

Und so schnell die Kinder ihre Chance sauber sahen, schmierten sie ihn.

Als der Riese nach Hause kam, roch er die Luft und brüllte:

- Ich rieche Menschenfleisch! Frau, warum hast du sie davon durch gelassen? Bring mir meine Siebenkilometerstiefel, ich gehe hinter sie an. Er hatte die Kinder fast eingeholt, als er Wunder über Wunder beschloß, eine Uhu zu knapfen.
 - Schieß auf! sagte Klein Daampfchen gegen seine Brüder als der Riese schnarchte. Wir müssen ihm seine Stiefel ausziehen. Er kniff ihm wie ein alter Dieb, aber es gelang ihm, dem Riesen die Stiefel abhändig zu machen. Klein Daampfchen zog die Stiefel an und machte sich mit seinen Brüdern schnell aus den Füßen. Dabei hatte er auch noch die Chance gesehen um die Taschen des Riesen zu rollen und sein ganzes Geld zu jatten.
- Wie hast du das für einander gebockst? schrien seine Eltern erstaunt als sie ihn sahen.
 - Das war ein kaltes Künstchen, sagte Klein Daampfchen. Ich darf wohl klein sein, ich stehe jedoch mein Männlein. Und schau: Ich habe auch noch einen Haufen Geld.

Nun hatte die arme Holzhackerfamilie ihre Schafe auf dem Trockenen.

Sie kauften einen Karren von einem Auto und einen Kasten von einem Haus und lebten noch lange und glücklich.

Blok 4: Duits MOET!

Daarom Duits (www.daaromduits.nl) is een schitterend wervingspakket voor het vak Duits. Het richt zich met name op de noodzaak van kennis van Duits in veel beroepen. Werkrelevante Duitse taalvaardigheden worden door Nederlandse werkgevers in veel sectoren gevraagd, aangezien Duitsland de belangrijkste handels- en economische partner van Nederland is. Het Goethe-Institut Nederland heeft in 2023 samen met de stichting Duits in de Beroepscontext en de Duitse ambassade in Den Haag campagnemateriaal ontwikkeld.

Door middel van posters, brochures, flyers en via social media leren leerlingen en - niet onbelangrijk - beleidsmakers waarom Duits leren niet alleen belangrijk is voor leerlingen in Nederland en hun kansen op de arbeidsmarkt vergroot - maar ook leuk en makkelijker is dan verwacht!

De materialen kun je nog bestellen voor je school? Schrijf dan een e-mail naar gudrun.mueller@goethe.de. Direct meer weten? Bezoek onze website www.daaromduits.nl.

**DUIJS VOOR JE BEROEP –
EEN NOODZAAK!**

Iedereen spreekt Engels, maar zonder Duits gaat het niet. Duitsland is niet alleen het grootste buurland van Nederland maar beide economieën werken ook nauw samen en dat in bijna alle sectoren! Het Nederlandse bedrijfsleven is massaal op zoek naar werknemers die Duits kunnen en die klanten of leveranciers in het Duits te woord kunnen staan: op de werkvloer, aan de telefoon, per email.

Veel Nederlandse bedrijven zijn inmiddels gevestigd in Duitsland en andersom. En dan is Duits ook nog zo makkelijk om te leren, want bijna 80% van de woorden lijken op elkaar. Gelukkig is grammatica voor je beroep minder belangrijk. Je moet vooral kunnen communiceren en samenwerken.

Heel succesvol en erg de moeite waard is het met de *Grimme-Online-Award* 2005 gehonoreerde internetplatform *lyrikline.org*, van de *Literaturwerkstatt Berlin*. U vindt hier zo'n 6300 gedichten van meer dan 700 dichters in 55 talen en ruim 7600 poëzievertalingen in 52 talen, die u kunt beluisteren en nalezen. Het portaal wordt sinds z'n start in 1999 dagelijks door zo'n 2500 bezoekers uit meer dan 80 landen gebruikt. De werktalen zijn o.a. Frans, Duits en Engels. Voor u en uw leerlingen beslist een rijke bron!

<http://www.todesursache-mord.de/>

In een klein dorp aan de kust wordt een bekende schilder dood aangetroffen. Het lijkt op zelfmoord, maar een paar dingen kloppen niet. Laat uw leerlingen in de huid van een rechercheur kruipen om het raadsel op te lossen! Een bijzonder leuke Duitstalige leespuzzel, waarbij steeds uit een aantal voortzettingsmogelijkheden moet worden gekozen. Gaat al in de onderbouw maar is ook interessant voor bovenbouwleerlingen. Ook als huiswerk geschikt. Opdracht: hoe zat het nu met die schilder? Tip voor als u weinig tijd heeft: zet het in een paar klassen uit en check het meest voorkomende antwoord – da's als regel het juiste! Maar u kunt het ook zelf proberen natuurlijk ...

<http://www.leren.nl/>

Tenslotte nog een breed platform met tal van verwijzingen. In de rubriek *Talen* vindt u per taal vele links naar online taalcursussen etc. Sommige zijn commerciële, maar de meeste zijn echt de moeite waard! Een gratis nieuwsbrief *Online Leren* attendeert op goede leerzame websites en nieuwe cursussen en kennisbronnen op *Leren.nl*.

<https://sprachportal.at/>

Een site voor Oostenrijk in de Duitse les, met heel veel kant en klaar (les)materiaal, meest gratis, soms tegen betaling. Zeer de moeite waard.

<https://deutsch.lingolia.com/de/>

Deze site van een talenschool biedt een serie korte, overzichtelijke verklaringen van de Duitse grammatica in eenvoudig Duits. Daarnaast staan er allerlei lees- en luistermaterialen ter beschikking. Veel materiaal is geheel gratis te gebruiken.

<http://www.opentheseaurus.de/>

Een open synoniemenwoordenboek voor het Duits volgens wiki-concept. Handig als je een goed woord nodig hebt voor bijvoorbeeld *scheuren* op de weg: typ 'schnell fahren' in en je krijgt de keus uit *brausen*, *brettern*, *donnern*, *fegen*, *heizen*, *rasen* en *rauschen*. Ook handig als een leerling bijvoorbeeld vraagt wat *poppen* is en je daar een netter Duits woord voor wilt geven. Maar niet alleen voor *Umgangssprache* kun je hier terecht. Bijvoorbeeld een *Wohnung* kan zowel een *Dreckstall* als een *Domizil* of *Residenz* zijn. Ook voor Oostenrijkse en Zwitserse woorden als *geigeln* en *Gnagi* kun je op deze site terecht.

<http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/>

Het bekende, steeds geactualiseerde boekje *Tatsachen über Deutschland* heeft al generaties leerlingen, studenten en docenten Duits bediend. Het boekje bestaat niet meer, maar de inhoud wordt nog steeds geactualiseerd en is online te raadplegen. De basisversie is Engelstalig. De Duitse versie, die ook als PDF-bestand te downloaden is, staat hier: <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/de/rubriken>. Klik op "Themen" om er in te komen.

<http://dsd.zum.de/index.php/DaF-Wiki-Baukasten>

Stelt u zich een leergang voor die heel expliciet precies voor uw leerlingen en hun speciale vaardigheden en interesses gemaakt is. En die niet vast ligt maar in beweging blijft, actueel is. Dan vindt u in de *Wiki-Baukasten* van Ralf Klötzke van alles wat van uw gading is, incl. Landeskunde in de vorm van tekst-, geluid- en filmdocumenten. Het leuke is: u kunt met uw collega's meeschrijven, terwijl het mogelijk en zelfs gewenst is dat uw leerlingen bijvoorbeeld opdrachten en oefeningen voor hun medeleerlingen ontwerpen. Idealistische

Gewoon in het zoekveld een zoekbegrip opgeven. Dat werkt in allerlei talen. Succes verzekerd. Enne ... Vraag niet hoe het kan, maar profiteer ervan!

www.zeno.org

Het Duitse Zeno is sterk verwant met het eerder al besproken Gutenberg-project: ook hier een gigantische verzameling van (Duitstalige) literaire teksten in voltekst (ruim 700 schrijvers met hun belangrijkste titels), kunst (40.000 werken van zo'n 4500 kunstenaars), werken op terreinen als geschiedenis, filosofie, taalkunde, lexica etc. Het is een gigantische bibliotheek waar je dagen in kunt dwalen – overigens zonder te verdwalen! Zeer de moeite waard voor wie oudere teksten wil gebruiken.

www.goethe.de/maerchen

In 2012 was het precies 200 jaar geleden dat het eerste deel van Grimms Hausmärchen verscheen. Ook in 2013 waren er allerlei herdenkingsactiviteiten. Het Goethe-Institut is hier krachtig op ingesprongen en heeft een fraaie sprookjeswebsite in de lucht gebracht met tal van downloadbare of online te bewerken materialen en opdrachten. Ook bij de werkgroep Deutsch macht Spaß (www.deutschmachtspass.nl) is het nodige te vinden. Denk niet dat sprookjes alleen voor jonge kinderen geschikt zijn – het tegendeel is het geval.

<http://books.google.nl>

Google Books is een handige dienst van Google. Je kunt i.p.v. de extensie nl ook experimenteren met bijv. de, fr, en etc. Dat hoeft overigens niet eens – je hebt zonder meer toegang tot van alles en nog wat in alle talen. Met het programma kun je heel snel boeken en tijdschriften bekijken. Leuk is bijvoorbeeld de functie *Bladeren in boeken en tijdschriften*. Materiaal dat rechtenvrij is, kun je als pdf-bestand downloaden. Ook e-books edgl. zijn beschikbaar. Een collectie kortom die vele keren groter is dan die in de schoolbieb.

www.lezenvoordelijst.nl

Bedoeld voor docenten en leerlingen van het havo en vwo. *Lezen voor de lijst* biedt – zo zeggen de ontwikkelaars – hulp bij de advisering, keuze en verwerking van de boeken die leerlingen voor hun leeslijst moeten lezen. Een bijzonder kenmerk van de site is dat er zes (door de Groningse didacticus Theo Witte geformuleerde) leesniveaus worden onderscheiden.

Het hart van de site is een catalogus waarmee leerlingen bewust keuzes kunnen maken voor hun leeslijst Nederlands, Duits en Fries. Daarnaast krijgen docenten letterkundige en didactische informatie bij alle boeken aangeboden.

www.deutschunddeutlich.de

Sinds 2002 alweer zetten de Zwitsers Lorenz Derungs en Cyril Topfer tal van werkbladen voor het vak Duits (als moedertaal) op het web. Het zijn er intussen ruim 950, ook te bestellen als CD-rom. Dat is overigens niet nodig: alles staat online. Hoewel bedoeld voor Duits als moedertaal kun je ook heel wat uithalen voor de lessen Duits in ons land. Hoewel het copyright bij het bedrijfje (gekoppeld aan een taleninstituut, waar het materiaal al is uitgeprobeerd) van de twee heren ligt, is het downloaden en gebruik van de werkbladen volledig gratis. Door een handige onderverdeling in rubrieken is snel te vinden wat men zoekt. Maak er gebruik van!

www.lucagalli.net

Op deze van oorsprong Italiaanse website wordt een heel aardig en gebruikersvriendelijk toetsprogramma aangeboden, gratis en voor niets: **Quizfaber**. Het is makkelijker hanteerbaar dan bijvoorbeeld het bekende **Hot Potatoes** (dat overigens net als **Quizfaber** niet verder ontwikkeld wordt). Je kunt het programma downloaden in verschillende voertalen: Engels, Italiaans of Portugees. Ingebouwd is een prima handleiding.

www.bildungsserver.de

Hier gaat het om de nationale Duitse 'Bildungsserver', een prima vertrekpunt voor wie voor welk vak dan ook op zoek is naar nieuwe bronnen. Gewoon klikken op de 'Schule', vervolgens onderaan klikken op 'Unterricht', vak kiezen en er gaat een wereld open!

www.storybird.com

Storybird biedt de mogelijkheid leerlingen een online prentenboek te laten maken. Als docent maakt u een account aan. Voor deelnemers in spe, uw leerlingen dus, geeft u gebruikersnamen op en geeft die met het door het programma gegeven wachtwoord aan hen door. De leerlingen kunnen vervolgens op school en/of thuis aan de gang en hun creativiteit op het programma loslaten. Bruikbaar op elk niveau en voor elke taal.

<https://www.zdf.de/nachrichten/>

Deze nieuwswebsite van het ZDF is heel goed inzetbaar in de klas. U vindt er de verschillende onderdelen van het tv-nieuws, zodat u heel gericht kunt werken. Bijzonder aardig is ook de samenvatting van het nieuws in 100 seconden. Met een paar standaard W-vragen (wer, was, wo, warum, wann etc.) kunt u deze site goed op het smartboard gebruiken.

<http://live.daserste.de>

Het tv-programma van de Duitse zender ARD (Duitsland 1) is bijna helemaal als live stream te volgen op de computer. Handig!

<http://kreuzwortraetsel.net/>

Duitstalige kruiswoordraadsels rond allerlei thema's. Zo is er een raadsel rond "Duitsland". Simpel, doeltreffend en bijvoorbeeld leuk voor op het smartboard.

www.iphoneclub.nl/132338/songify-zet-gesproken-tekst-om-in-een-liedje/

Voor Android-apparaten en I-Phone/I-Pad is Songify een bijzonder leuke en in de basisversie gratis applicatie. Je spreekt een willekeurige korte tekst of losse zin in en de app maakt er een liedje van. Toegegeven: je zult het Eurovisie festival er niet mee winnen. Maar het is wel leuk – ook als uitsmijter via het smartboard.

<https://artsandculture.google.com/?hl=de>

Samen met UNESCO ontwikkelde Google het World Wonders Project. Sinds een tijdje is het online. Je kunt er antieke bouwwerken, beroemde paleizen, belangrijke kerken van alle kanten mee bekijken,

de achtergrondinformatie lezen etc. De navigatie – muis- of vingergestuurd – gaat geheel intuïtief. Het programma is in tal van talen beschikbaar. Goede reis gewenst!

www.mijnwoordenboek.nl

Een nieuwe ster aan het gratis-woordenboek-firmament! En een schitterende bovendien. Je vindt hier voor Nederlands, Frans, Duits, Engels en Spaans ten eerste de standaardmogelijkheid om woorden van elke naar elke van deze 5 talen om te zetten. Daarnaast biedt de site talloze handige of gewoon leuke extra's: voor de vreemde talen lijsten met werkwoorden en de mogelijkheid van elk werkwoord een uitgebreid vervoegingsoverzicht te zien. Voor alle talen is ook een synoniemenwoordenboek beschikbaar en tellen in 5 talen. Voor Nederlands vind je nog een keur van extra features: o.a. een rijmwoordenboek, een spreekwoordenboek, een puzzelwoordenboek, een ongelooflijke hoeveelheid Nederlandse en Vlaamse dialectwoordenboeken, taalspelletjes en nog meer. Leuk en zeer bruikbaar!

www.smore.com

Leerlingen zijn graag creatief. Je kunt ze met Smore heel gemakkelijk hele fraaie flyers laten maken – bijvoorbeeld als creatieve opdracht n.a.v. een gelezen tekst. De werktaal van het programma is Engels, maar de flyers kunnen in elke gewenste taal gecreëerd worden. Na het aanmaken van een gratis account kun je gelijk aan de slag. Het programma helpt je daar na de keuze van het soort flyer stapsgewijs bij. Het eindproduct kan geprint en/of online verspreid worden. Veel plezier!

www.tagxedo.com

De wordcloud of woordenwolk zal niet onbekend zijn. Tagxedo – voertaal Engels – is een minder bekend maar bijzonder geslaagd programmaatje om zoiets te maken. Je kunt online een tekst invoeren (of inplakken) of een tekstbestand (dat moet dan wel de extensie *txt* hebben) kiezen. Vervolgens kies je een wolkvorm, kleuren en lettertypes en huppekee: klaar is de wolk. Het resultaat kun je save in verschillende formaten of direct printen. Leuk om titelbladen voor lesmateriaal mee te maken. Maar ook leuk voor leerlingen om werkstukken te verluchten.

www.forvo.com

Forvo is – zegt de site, naar het lijkt terecht – de grootste uitspraakgids ter wereld. Je kunt via een zoekvenster tal van woorden in vele talen door native speakers uitgesproken krijgen. Voor Duits, Engels, Russisch, Tataars en Portugees zitten er per taal ruim 100.000 woorden in het bestand, Frans, Spaans, Italiaans en Arabisch tellen elk meer dan 50.000 woorden. Desgewenst kun je ook zelf als native speaker optreden. Gebruik en lidmaatschap (niet noodzakelijk) zijn gratis.

www.woxikon.de

Woxikon is een fraaie loot aan de online woordenboeken-stam. Om de volle kracht van het gratis pakket te kunnen benutten, kun je het best een gratis account aanmaken. Heel simpel. En je wordt daarna niet met allerlei aanbiedingen lastig gevallen. Begonnen als vertaalwoordenboek ontwikkelt zich Woxikon tot een steeds omvangrijker pakket: vertalingen, synoniemen, rijmwoorden, afkortingen, spreekwoorden, grammaticahulp en nog zo het een en ander. Er staan veel talen ter beschikking: Duits, Engels, Frans, Spaans, Italiaans, Portugees, Nederlands, Zweeds, Russisch, Pools, Fins, Noors, Turks en het pakket wordt nog steeds uitgebreid. Ook zit er een vokabeltrainer in het pakket waarmee je kunt oefenen. Kortom – zeer de moeite waard!

www.duolingo.com

Duolingo is een zeer bijzondere website. Je kunt er gratis en heel speels Duits, Engels, Spaans, Frans, Italiaans en Portugees mee leren. Al doende past het programma zich aan je groeiende vaardigheid aan. De omvang is gigantisch: zo zijn er alleen al ruim 70 heel afwisselende modules voor Spaans. Zowel idioom als grammatica komt aan de orde. De werktal is Engels, maar dat lijkt geen probleem. Heel bijzonder is dat er met “echte” documenten wordt gewerkt, die in de oefeningen verwerkt zijn. Dat gaat ongeveer zo: iemand die een document vertaald moet hebben, uploadt dit naar Duolingo. Duolingo-deelnemers krijgen vervolgens zinnen er uit ter vertaling voorgelegd. Als het document volledig vertaald is, gaat het resultaat terug naar de inzender. Oftewel: een vorm van crowdsourcing. Van het programma is ook een app voor zowel Apple als Android beschikbaar. Proberen!

www.bing.com/translator

Bing Translator – ook als gratis app beschikbaar via de Windows Store – is een goed werkend vertaalprogramma voor zinnen en korte teksten tussen meer dan 40 talen. Het vertalen gaat heel behoorlijk en verbluffend snel. Natuurlijk moet de vertaling wel nagelopen en verbeterd worden. Maar dat hoort nu eenmaal bij dit soort vertaalautomaten. Offline zijn er minder mogelijkheden, die echter ook gratis zijn. Je moet dan eerst – bijvoorbeeld voor Frans, Engels, Duits of Italiaans - woordenboeken downloaden.

www.examenbundel.nl

ThiemeMeulenhoff biedt sinds vele jaren examentrainers voor vrijwel alle examenvakken, online en op papier. Het online-aanbod is een tijdje terug vernieuwd. Je kunt zonder verdere restricties gratis gebruikmaken van oefenexamens, antwoorden etc. Gewoon vak aanklikken, schooltype kiezen en hup – daar gaat 'ie. Simpel, doeltreffend en handig voor zowel docenten als leerlingen.

www.dnhk.org/ en www.machmit.nl

De Duits-Nederlandse Handelskamer in Den Haag doet naast zijn handelsgerichte activiteiten – je vindt er als je even rondkijkt prachtig cijfermateriaal over de Duits-Nederlandse handel - ook stevig mee bij het werk van de Actiegroep Duits. Onder deze naam zetten de DNHK, het Goethe- Institut Nederlande, het Duitsland Instituut Amsterdam en de Duitse Ambassade in Den Haag zich samen in voor de stimulering van de Duitse taal in Nederland. Hiervoor hebben zij de 'Mach mit!'-campagne in het leven geroepen, die een platform biedt voor vele regionale en landelijke initiatieven. Leuk is dat een keur van BN'ers het initiatief ondersteunt: bijvoorbeeld minister Frans Timmermans (Buitenlandse Zaken), Bernard Wientjes (VNO-NCW), Linda de Mol, Herman van Veen en Ellen ten Damme. De officiële campagne-website is www.machmit.nl. Daar vind je ook info over hoe je een Mach-mit-workshop op je school kunt boeken. De Mach-mit-Mobiel is in heel Nederland onderweg om scholieren te enthousiasmeren voor het Duits. Kijk waar de mobiel al is langsgekomen en boek de auto voor je eigen school!

www.sofatutor.com

Deze Duitse website is – de naam zegt het al - een soort online tutor en biedt ouders, scholieren en hun docenten voor alle mogelijke schoolvakken en niveaus instructievideo's en bijbehorende toetsen, bijvoorbeeld over kenmerken van een novelle, grammaticale onderwerpen etc. Voor docenten is het gebruik van alle materiaal geheel gratis. Je moet alleen een bewijs mailen (een verklaring op schoolpapier) dat je docent bent. Maar ook zonder dat krijg je al een goede indruk. Wat de talen betreft: er is materiaal voor Duits, Engels, Frans, Latijn en Spaans.

www.jungedichterunddenker.de

Leren en spelen met muziek, songs etc.: het werkt altijd. Op deze website vind je allerlei ideeën, voor leerlingen van kleuterschool tot vwo, die uiterst aanstekelijk zijn. Kijk bijvoorbeeld maar eens op het YouTube-kanaal van de organisatie en zie hoe Goethe's beroemde gedicht *Erlkönig* gerapt wordt (op <http://www.youtube.com/watch?v=FJw2LsXHzY&list=UUvL8LQkBJ4Cxb6iR-DQLBNQ&index=7>). Het is wel de bedoeling dat de in het project ontstane materialen gekocht worden, maar dat hoeft niet – er is zo al genoeg te zien.

<http://www.elena-learning.eu/>

Elena is een online platform voor **vroeg vreemde talen onderwijs**. Kinderen van 6 tot 8 jaar uit de grensregio's leren hun buurtaal spreken: In een uitdagende leeromgeving leren ze – afhankelijk van hun moedertaal - de basis van het Duits, het Frans en het Nederlands.

In Elena draait het allemaal om Elena Colson. Zij is 7 jaar oud en zij is samen met haar zusje Sophie, haar ouders en de hond Misty naar het land van de doeltaal (de taal die de kinderen gaan leren) verhuisd, waar haar ouders een restaurant openen. Elena raakt al snel bevriend met haar buurjongens, de tweeling Max en Otto.

Hun avonturen beslaan 10 thema's van elk 10 geheel digitale lessen. Elena richt zich uitsluitend op luisteren, begrijpen en spreken. Als de kinderen het programma doorlopen hebben, kunnen zij:

- Zeer korte instructies in de vreemde taal begrijpen en uitvoeren.
- Woorden en zinnen, die betrekking hebben op eenvoudige en vertrouwde onderwerpen uit het dagelijkse leven begrijpen.
- De thematisch aangeboden woorden en 'brokken taal' (chunks) uitspreken.

Zeer de moeite waard!

www.nubeterduits.nl, www.nubeterengels.nl, www.beterafrikaans.co.za en www.beterspellen.nl

Al eerder werden in deze rubriek *Nu Beter Engels* (bijna 34000 gebruikers) en *Beter Spellen* (bijna 11000 gebruikers) voorgesteld. Sinds begin 2015 zijn nu ook *Nu Beter Duits* (bijna 10000 gebruikers) en *Beter Afrikaans* (bijna 5500 gebruikers) online. Het gaat om websites voor (vooral) Nederlanders die hun kennis van de betreffende taal willen toetsen en verbeteren. De doelgroep is heel breed: scholieren en volwassenen. Het concept van de vier sites is identiek en werkt zo:

- Bezoekers kunnen gratis meedoen aan (werk)dagelijkse tests.
- Een deelnemer meldt zich aan met e-mailadres en wachtwoord. Hij krijgt een e-mail met bevestigingscode om de aanmelding te voltooien.
- De deelnemer kiest zelf op welk niveau hij meedoet. Deze keuze kan hij altijd wijzigen in zijn profiel.
- Elke werkdag is er voor elk niveau een test van 4 meerkeuzevragen. Deze vragen zijn afkomstig uit 10 tot 15 categorieën.

Er zijn veel scholen die de dagelijkse test klassikaal doen op een smartboard: Ze vullen de test één keer in en kiezen het antwoord dat de meeste stemmen krijgt. Je krijgt dan een klasscore. Dit kost elke dag een paar minuutjes en iedereen is weer scherp.

www.planet-schule.de en www.planet-wissen.de

De Duitse school-tv (een co-project van de zenders WDR en SWR) biedt enorm veel korte info-filmpjes die heel bruikbaar zijn in het onderwijs. Hier twee handige bronnen uit de *Planet*-serie, bruikbaar voor leerlingen in de onder- en bovenbouw:

www.planet-schule.de: een brede keuze aan filmpjes, natuurlijk in eerste instantie voor Duits, maar ook voor Frans en Engels is er het nodige te vinden;

www.planet-wissen.de: filmpjes, artikelen en podcasts.

Heel handig om bijvoorbeeld een onderwerp spetterend in te leiden op het smartboard. Maar ook goed als bron voor leerlingen bij het maken van een werkstuk.

<https://kinder.wdr.de/tv/neuneinhalb/neuneinhalb-startseite-100.html>

Site met filmpjes die goed aansluiten bij de belevingswereld van onderbouwleerlingen. Alle filmpjes duren precies negen en een halve minuut. Veel van wat er wordt gezegd, wordt verduidelijkt met beeldmateriaal, waardoor het Duits voor de leerlingen gemakkelijk te volgen is. Heel handig om bijvoorbeeld een onderwerp op het smartboard te brengen.

www.lyricstraining.com

Lyricstraining is een tool waarmee leerlingen de ondertiteling van een liedje moeten aanvullen terwijl ze de betreffende videoclip bekijken. Ze moeten daarvoor een gratis account aanmaken en daar hun niveau aangeven. Naarmate dat hoger is verschijnen er in de gegeven ondertitels meer gaten. Bij elk in te vullen gat stopt de muziek even totdat de leerling klaar is. Daarna gaat de song verder. Er zit ook een tijdslelement in de opdracht: de tijd die leerlingen nodig hebben om de opdracht te vervullen wordt opgenomen. Een leuk wedstrijdementje dus.

www.lerende-euregio.com

Ler(n)ende Euregio is een Duits-Nederlands initiatief waarin scholen, bedrijven en de overheid werk maken van grensoverschrijdend leren. De organisatie is bijzonder actief op het gebied van de ontwikkeling van Keuzedelen Duits voor het MBO. Iedereen die meer wil weten over Duits in het MBO zal op deze website heel wat van zijn gading vinden. Kijk vooral onder de knop "Taal verbindt".

www.nachrichtenleicht.de/

www.slowgerman.de

De tv- en radiozenders *Deutschlandfunk* en *Deutsche Welle* bieden beide de mogelijkheid om nieuws langzamer dan normaal voorgelezen te krijgen. Heel handig voor bijvoorbeeld de start of finish van een les, waarbij het smartboard goede diensten biedt voor meelesen en meekijken. In veel gevallen kan het materiaal bovendien worden gedownload, als mp3 of PDF.

www.goethe.de/deutschlandlabor

Twee jongeren, Nina en David, reizen door Duitsland, praten met de mensen die ze tegenkomen en zoeken antwoorden op vragen naar het alledaagse leven in Duitsland. De videoserie is tot stand gekomen in samenwerking met de Deutsche Welle. Bij elke aflevering wordt het nodige lesmateriaal gegeven. Het geheel is bijzonder levendig en actueel. Verschenen zijn afleveringen over bijvoorbeeld: wonen, literatuur, mode, school, rondzwerven enzovoort. Maak er gebruik van.

[Bildungssystem in den Niederlanden – Wikipedia](#)

https://de.wikipedia.org/wiki/Bildungssystem_in_den_Niederlanden

[Niederlande: Das holländische Bildungssystem, Von der Grundschule ...](#)

Voor collega's Duits die in het kader van bijvoorbeeld een Europees project hun buitenlandse partners willen informeren over hoe ons schoolsysteem in elkaar zit zijn de bovenstaande vier internetbronnen ongetwijfeld handig. Maak er gebruik van!

www.wikiwand.com

Een werkelijk schitterende plug-in voor Chrome of iPhone waarmee artikelen uit Wikipedia in willekeurig welke taal automatisch in een bijzonder fraaie en heel goed leesbare lay-out verschijnen. Bovendien biedt Wikiwand de geslaagde mogelijkheid gevonden info's te verzamelen in een PDF-boek en deze vervolgens in hoofdstukken te groeperen. En dat alles wederom gratis en voor niks!

<https://www.timetomomo.com/nl/>

Een heel fraaie reiswebsite die bijvoorbeeld handig kan zijn als je je leerlingen bij de voorbereiding van een stedentrip wilt betrekken. Je vindt er niet alleen de gebruikelijke standaardtips maar ook verwijzingen naar minder bekende en toch heel bijzondere plekken in de gekozen regio of stad. En hoewel op de site ook betaalde digitale gidsen te vinden zijn - de gratis content is ruim voldoende.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/economie/internationale-handel/internationaliseringsmonitor>

Regelmatig publiceert het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) de *Internationaliseringsmonitor*. De monitor beschrijft - zo de tekst op de CBS-website - trends in internationalisering en de consequenties hiervan voor de Nederlandse economie en samenleving. In deze editie worden de betrekkingen tussen Nederland en Duitsland voor het eerst vanuit regionaal perspectief gepresenteerd. Het complete document kan gratis als PDF-bestand worden gedownload. Ruim 150 bladzijden hard bewijs waarom Nederlanders Duits moeten kunnen!

<http://duitsopschool.jouwweb.nl/>

Het Kennemer College is een kleinschalige scholengemeenschap in Alkmaar met ruim 850 leerlingen. De sectie Duits heeft speciaal voor schrijfvaardigheid op wens van de leerlingen verschillende opdrachten online gezet. En nu eens niet verstopt in een ELO maar open en bloot. Er staan verschillende opdrachten op deze site, die onderverdeeld zijn in:

- invulopdrachten (lijken op de opdrachten uit de methode);
- creatieve opdrachten;
- brieven schrijven.

Profiteer er van!

<https://www.youtube.com/user/froebeltje>.

Een prachtige bijles-website met uitlegfilmpje die precies doet wat in de naam zit. Het hele pakket is opgezet en wordt bijgehouden door de onvolprezen Martin Ringenaldus. Maak er gebruik van!

<http://germatik.com/index.html>

Collega Duits Rob ter Woord van het Marianum in Groenlo heeft een fraaie verzameling opdrachten en spellen bijeengebracht op deze voor iedere geïnteresseerde toegankelijke website. Daarnaast vind je er een respectabele verzameling links.

Fitte Deutschlehrer (www.facebook.com)

De onvermoeibare Martin Ringenaldus, docent bij RGO Middelharnis, heeft op 8 maart 2017 de besloten facebook-groep *Fitte Deutschlehrer* gemaakt. De groep telt intussen zo'n 360 leden. Vrijwel dagelijks komen die leden met fraaie ideeën en tips op de proppen. Meedoen? Meld je aan!

Leraar Duits (www.facebook.com)

Deze facebook-groep is feitelijk de facebook-versie van het aloude klaslokaal Duits, voor docenten, en telt heel veel leden. Vrijwel dagelijks komen ook hier die leden met fraaie ideeën en tips op de proppen. Meedoen? Meld je aan!

www.freepik.com/

Rechtenvrije plaatjes vinden voor bijvoorbeeld lesmateriaal is niet altijd eenvoudig. Via <https://commons.wikimedia.org> lukt het soms probleemloos maar soms zitten er ook copyright-addertjes onder het plaatjes-gras. *Freepik.com* biedt uitsluitend rechtenvrij beeldmateriaal. Desgewenst is de site ook in het Nederlands: <http://nl.freepik.com/>. Alles wat je op Freepik vindt, mag je voor elk doel gratis gebruiken en/of bewerken. Alle bestanden (zo'n kleine half miljoen) zijn in handige rubrieken geordend. Ook is er een prima zoekfunctie beschikbaar. Profiteer ervan zolang het kan!

<http://sommers-weltliteratur.de/>

Playmobil en geschiedenis of literatuur – de mogelijkheden zijn eindeloos. Op YouTube is daar bijvoorbeeld Michael Sommer, acteur, regisseur en dramaturg aan het theater Ulm, met steun van de roemruchte uitgeverij Reclam, bijzonder actief. Wekelijks verschijnt er in zijn serie *Sommers Weltliteratur to go* een met Playmobil-figuren geënceneerde samenvatting van een bekend literair werk. Heel veel Duits materiaal, bijvoorbeeld Faust I en II, Die Räuber, Kabale und Liebe, Das Parfum, Die Verwandlung, Buddenbrooks – het houdt niet op. En dat steeds in welgeteld 10 minuten. Erg leuk om in de les te gebruiken. Voor de collega's Engels een goed bericht: er is ook een serie in het Engels beschikbaar, kijk maar eens op <https://www.youtube.com/c/sommersworldliteraturetogo>. Tenslotte is er ook literair materiaal uit andere talen bewerkt, echter wel in het Duits c.q. Engels. Maar dat mag de pret niet drukken.

www.spiegel.de

In het archief van Der Spiegel kun je alle artikelen ouder dan twee jaar vrij lezen en als PDF downloaden en afdrukken of anderszins gebruiken: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/index-2017.html>. Heel simpel te hanteren: onderaan de site het jaartal en de gewenste uitgave selecteren. Dan het gekozen artikel aanklikken en op 'PDF drucken' klikken. Hetzelfde geldt voor de vele – boeiende! - historische specials die in de loop der jaren verschenen zijn. Vraag niet hoe het kan, maar profiteer ervan. Veel plezier!

www.duits.de

Nederland's populairste site Duits voor leerlingen en docenten van Paul Goossen is terug van bijna weggeweest. Het is vast wel opgevallen: een tijd lang was de site nogal eens onbereikbaar, wat op facebook tot bezorgde vragen leidde. Maar Paul Goossen heeft de tanden nog eens op elkaar gezet en de complete website gemoderniseerd. Samen met Wolfgang Schreiber (GI) en Kees van Eunen (DmS) wordt het pakket voor docenten en leerlingen nu actueel gehouden.

<http://www.duitseliteratuur.nl>

[Geschiedenis van de Duitse literatuur](#) is een project van Erwin de Vries, Jos Kleemans en Paul Goossen. Oorspronkelijk maakte het deel uit van www.duits.de, maar sinds alweer enkele jaren is het een zelfstandig project. Het is een multimediale literatuurgeschiedenis: website, boek, PDF-licentie en eBook! Boek en website vullen elkaar volledig aan, maar kunnen ook los van elkaar gebruikt worden. Heel handig en zeer gedegen!

<http://1000mostcommonwords.com/>

Deze website bevat lijsten van de 1000 meest gesproken woorden in alle belangrijke talen. Je kunt veilig aannemen dat de top 1000 meest voorkomende woorden in een taal meer dan 80% van de dagelijkse spreektaal vormen. Oftewel - als je je concentreert op de meest gesproken woorden in een taal, dan krijg je waarschijnlijk sneller een betere basis. Klik op de links om lijsten te vinden met de meest voorkomende woorden in alle belangrijke talen.

Je kunt deze lijsten desgewenst ook in een vocabulaire-trainer stoppen. Handig!

<https://duitsmbo.nl/>

https://duitsmbo.nl

Op deze website van de werkgroep *Duits in de beroepscontext* die sinds begin 2017 in de lucht is, vinden ook niet-mbo'ers heel wat van hun gading. Bijvoorbeeld in de rubriek *Taal & Cultuur*. Heel bijzonder en van harte aanbevolen zijn met name de bijdragen van werkgroep-collega Han Verschuur. Zijn stukken belichten allerlei verschillen maar ook overeenkomsten tussen Duitsland en Nederland. Het zijn doorwrochte, soms humoristische, soms bloedserieuze mini-studies – in het Nederlands geschreven, anders zouden leerlingen er te veel moeite mee hebben. Hier een paar highlights:

- *Ordnung muss sein* (over de regeltjeswoede aan beide zijden van de grens)
- *Duzen of Siezen*
- *Herdenking bombardement Dresden*
- *Bahnverkehr* (n.a.v. de opening van de nieuwe Sprinter-lijn tussen Arnhem en Düsseldorf)
- *Karfreitag und und und*
- *Bierstad München*
- *Pauperiseeren, emigreeren, veeteeren of ... annexeren* (over de plannen om na de Tweede Wereldoorlog stukken Duitsland te annexeren)

En nog veel meer! Klikken, lezen & genieten!

<https://www.alumniportal-deutschland.org/>

Ga naar “Digitales Lernen” en dan naar “Deutsche Sprache”. Daar vind je bijvoorbeeld „Verstehen Sie Deutsch“ dat dagelijks een Duits spreekwoord of bijzondere uitdrukking brengt waarvan je de betekenis via een mc-opdracht moet raden. Heel makkelijk en leuk, ook voor leerlingen, vaak met filmpjes etc. Wel zijn de antwoorden nogal eens moeilijker geformuleerd dan het te raden begrip. Maar toch: leuk voor bijvoorbeeld op het smartboard. Je kunt je gratis op de dienst abonneren. Er is ook een app beschikbaar voor mobiel gebruik.

<https://www.wozzol.nl/>

Wozzol is een bijzonder geslaagd idioomprogramma. Je kunt het al heel goed gebruiken in de gratis basisversie. Het programma werkt adaptief: het houdt rekening met wat je al beheerst en valt je dus niet lastig met overbodige herhaling. Het bevat materiaal voor o.a. Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Portugees, Latijns of Oudgrieks. Je kunt gericht kiezen voor de woordenschat van een

aantal veelgebruikte leergangen. Er zijn verschillende oefenvormen beschikbaar. Je kunt er met de gewone browser mee uit de voeten, maar er zijn ook apps beschikbaar voor mobiel gebruik. Kortom: zeer de moeite waard!

<https://localingual.com/>

Een fantastisch programma, ontwikkeld door een ex-Microsoft-medewerker. Je klikt op het land waarvan je een serie frequente taaluitingen in dialect wilt horen, klikt door tot op het niveau van een bepaalde stad en huppekee, daar gaat 'ie. Heel erg leuk en leerzaam ook. En bruikbaar voor heel veel talen. In Duitsland kun je zo per deelstaat het dialect van soms wel tien verschillende steden horen, bijvoorbeeld in Beieren. Alweer: heel leuk voor start of finish van een les, via het smartboard. Genieten!

<https://www.microsoft.com/en-us/garage/profiles/dictate/>

Dictate is een tool uit Microsoft's proeftuin 'Garage'. Het is een Office add-in voor Windows Outlook, Word en PowerPoint die spraak in geschreven tekst converteert met behulp van de state-of-the-art speech recognition die ook achter Cortana en Microsoft Translator zit. Gratis en voor niets en heel bruikbaar. Probeer maar eens.

<https://translator.microsoft.com/>

Een bijzonder interessant gratis vertaalinstrument. Voor een aantal grote talen kun je er zelfs in een spraakverbinding met een anderstalige gesprekspartner mee werken. Voor het Nederlands is die functie nog niet beschikbaar. Wel kun je door op 'tekst' te klikken gebruiken maken van de vertaalfunctie vanuit het Nederlands naar vele andere talen. Het werkt moeiteloos, zowel online als via apps. Een fikse concurrent voor Google Translate.

<https://www.deepl.com/translator>

De zwaarste concurrent van Google Translate is *Deeplink Translator*. Probeer maar eens. Gewoon een stuk tekst in het Nederlands, Engels, Duits, Frans, Spaans, Portugees, Italiaans, Pools of Russisch invoeren en aangeven naar welke van deze talen je het vertaald wilt hebben. Je zult je verbazen over de kwaliteit! Leuk is ook de gratis te installeren Windows-app. Na installatie markeer je in een willekeurige Windows-applicatie een stuk tekst, drukt twee keer op control+C en het gemarkeerde staat vertaald voor je klaar. Overigens: ook leerlingen hebben DeepL (zoals het programma afgekort heet) vast en zeker al ontdekt!

<https://www.languagetool.org/>

De spellingchecker *Languagetool* doet veel meer dan spellingcontrole. Het ziet het ook fouten die minder in de gaten lopen, die je zelf niet eens ziet. De meldingen baseren op regels die door vrijwilligers gemaakt zijn aan de hand van suggesties van gebruikers en tips van taaldeskundigen. De tool kan met zo'n 20 talen (incl. Nederlands, Frans, Duits, Engels en Spaans) uit de voeten. Tekstproblemen worden in kleurcodes aangegeven. De gratis versie kan teksten tot ongeveer 3000 woorden behappen. De moeite waard!

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.languagedrops.drops.international&hl=nl>

Drops is een app waarmee je talen kunt trainen. Beschikbaar in apple en android. Voor het mobieltje dus. Doen ze er ook eens iets nuttigs mee. Drops biedt - in tal van talen - gratis een compleet lespakket voor beginnende leerlingen: 5 minuten razendsnel leerplezier per dag met meer dan 2400

woorden over 99 onderwerpen. Het doel van Drops is om mensen over de hele wereld de mogelijkheid te geven om een taal te leren via een speciale app die een universele taal spreekt: de taal van afbeeldingen.

<https://www.languagenut.com/nl-nl/>

Een interessant platform om talen te trainen, ontwikkeld door en voor leraren. Met afdelingen voor po en vo. Het is de moeite waard eens een proeflicentie te nemen.

<https://experiments.withgoogle.com/textifyit>

Met *Textify* kun je lekker experimenteren. Het is een leuk idee: foto's omzetten naar tekstplaatjes. Het programma is uit de experimentele Google-keuken afkomstig. Je foto wordt omgezet naar letters die in lagen over elkaar liggen en waarin de oorspronkelijke foto nog herkenbaar is. Er zijn allerlei fijninstellingen mogelijk. Leuk voor een bijzondere opdracht aan leerlingen!

<https://www.nrz.de/region/niederrhein/aus-den-niederlanden/nrz-newsletter-aktuelle-nachrichten-aus-den-niederlanden-id229018625.html>

Heel interessant en een goede bron voor allerlei leesteksten is **Tot ziens – Der Niederlande-Newsletter** van de **NRZ (Neue Ruhr Zeitung)**. Meld je aan op <https://www.nrz.de/region/niederrhein/aus-den-niederlanden/nrz-newsletter-aktuelle-nachrichten-aus-den-niederlanden-id229018625.html> en je krijgt elke dinsdag een aflevering in je postvak. Erg aardig!

<https://www.uitmundend.de/>

Een magnifiek online vertaalwoordenboek D-NL-D.

<https://padlet.com/dashboard>

Een prachtig pakket, om zelf info-sites te bouwen of dit leerlingen te laten doen, rond welk thema dan ook. Er zijn allerlei grafische concepten voorgegeven. Kiezen en vullen. En het eindproduct vervolgens showen, bijvoorbeeld op een smartboard. Een (school)kind kan de was doen! Wel even een account aanmaken, gratis.

<https://www.zdf.de/kinder/>

Een waanzinnig fraai en bruikbaar overzicht (compleet met het betreffende filmmateriaal) van wat het ZDF voor kinderen te bieden heeft.

<https://www.dhm.de/lemo/zeitzeugen>

Lebendiges Museum online: een fraaie compilatie van heel veel historisch materiaal, thematisch gegroepeerd.

<https://edpuzzle.com/>

Interactieve opdrachten maken met YouTube-filmpjes. Wel even een account aanmaken, gratis.

<https://www.grammatikdeutsch.de/html/grammatikspiele.html>

Een zeer omvangrijk pakket grammaticale oefenmaterialen, quizz-ideeën etc.

<http://www.goethe.de/ins/us/saf/prj/stg/deindex.htm>

Step into German (Goethe-Institut): een ontzettend leuk pakket aan lesmateriaal Duits. Erg leuk ook voor beginners.

<https://quizlet.com/nl>

Quizlet: om woordenschat te oefenen. Wel even een account aanmaken, gratis.

www.daad.de/de/der-daad/was-wir-tun/die-deutsche-sprache-foerdern/das-projekt-dhoch3/
<http://www.daad.de/de/der-daad/was-wir-tun/die-deutsche-sprache-foerdern/das-projekt-dhoch3/>

De wereldwijd actieve DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) stelt met het project *Dhoch3* kostenloos 10 interessante online modules beschikbaar rond thema's uit de methodiek/didactiek Duits als vreemde taal. Doelgroepen zijn docenten en studenten van met name hogescholen en universiteiten. Er zijn modules rond o.a. werken met elektronische media, meertaligheid, onderzoek naar mvt-leren, kennis van land en volk, literatuur en nog veel meer. Je moet je eerst aanmelden op <https://moodle.daad.de/dhoch3/> om gebruik te kunnen maken van dit bijzonder fraaie aanbod. In Nederland wordt het project aangestuurd door Julia Weber van het Duitsland-Instituut Amsterdam.

www.news4teachers.de

Een interessante site voor wie bij wil blijven op de ontwikkelingen in de Duitse onderwijspolitiek. News4teachers wordt gerund door een redactie van leraren en journalisten. De site is een gezamenlijk project van 4teachers.de, een Duits dienstenplatform van leraren voor leraren, en het Duitse Agentschap voor Onderwijsjournalistiek.

News4teachers is een nieuws- en discussiesite met serieuze reportages, analyses en commentaren gericht op onderwijsprofessionals en het algemene publiek dat geïnteresseerd is in onderwijsonderwerpen. De redactie analyseert dagelijks nieuws uit politiek, onderzoek en samenleving. Alles wat belangrijk is voor het onderwijs wordt op de site gepubliceerd.

News4teachers biedt daarom een actueel overzicht van relevante informatie voor leraren, opvoeders, leerlingen en ouders. Het is onafhankelijk en onpartijdig.

www.4teachers.de

De Duitse 4teachers.de community timmert al heel wat jaren aan de weg. Het gaat om een open source platform dat bijdraagt aan de uitwisseling van content uit de onderwijssector. Een account openen is gratis. Je vindt er van alles. Centraal staat het uitwisselen van materiaal dat ingebracht en voortdurend wordt uitgebreid door zijn gebruikers. Ook op het gebied van regelgeving etc. is veel te vinden. Hiervoor is een eigen site gestart: news4teachers.de. Neem vooral een kijkje!

www.jstor.org

Soms loop je tegen waanzinnige bronverzamelingen aan. Een daarvan is het Amerikaanse JSTOR, een organisatie zonder winstoogmerk. JSTOR biedt toegang tot meer dan 12 miljoen tijdschriftartikelen, boeken, afbeeldingen en primaire bronnen in 75 vakgebieden.

JSTOR is een krachtig onderzoeks- en onderwijsplatform. Het werkt samen met de academische gemeenschap om bibliotheken te helpen studenten en docenten toegang te geven tot belangrijke content en tegelijkertijd de kosten te verlagen. Kijken, bijvoorbeeld bij Languages & Literature. Of elders natuurlijk, al naar gelang je interesses!

<https://www.klassik-stiftung.de/forschung/datenbanken-kataloge/>

Voor de Goethe- en Schiller-liefhebbers biedt de Klassik Stiftung Weimar heel veel lekkers. Het werk van de stichting richt zich op het tijdperk van de Weimarer Klassik, de nawerking daarvan in de kunst en cultuur van de 19e eeuw en het modernisme met Franz Liszt, Friedrich Nietzsche, Henry van de Velde en het Bauhaus.

De website van de stichting bevat een schat aan informatie. Kijk maar eens in de hier genoemde databanken. Elders op de site kun je bijvoorbeeld een virtuele rondgang maken door de huizen van verschillende beroemdheden: www.klassik-stiftung.de/digital/360-rundgaenge/. Beschikbaar zijn onder meer Goethe's woning, Goethe's privébibliotheek, Goethe's tuinhuis, de fraaie Anna Amalia Bibliothek en het Nietzsche Archief. Ook handig als je met leerlingen ooit eens naar Weimar gaat!

b) Organisaties rond Duits als vreemde taal (in willekeurige volgorde)

1) Der Deutschlehrerverband als Sektion des Fremdsprachenlehrerverbands *Levende Talen* (LT)

<https://levendetalen.nl/talensecties/sectie-duits/>

Ist oft der Ansprechpartner fürs Unterrichtsministerium. Mitglied des IDV.

Führt jährlich zusammen mit dem Goethe-Institut Niederlande die **nationale Deutscholympiade** durch, deren Gewinner an der Internationalen Deutscholympiade in Deutschland teilnehmen.

Betreut zusammen mit Nuffic das **PAD-Stipendienprogramm**, mit dem jährlich 20 Schüler für vier Wochen in Deutschland an Landeskundeprogrammen und internationalen Begegnungen teilnehmen.

Organisiert mit DIA den Wettbewerb **Profielwerkstukken Duits**, in dem Oberstufenschüler Forschungsprojekte zu literarischen oder zeitgeschichtlichen Themen durchführen und in schriftlichen Arbeiten darüber berichten.

Organisiert jährlich nach den schriftlichen Abschlussprüfungen (50% zentral schriftlich Lesen (MC); vorher 50% Hören/Sprechen/Schreiben in der Schule) Kommentarrunden in den wichtigsten Regionen des Landes

Ist aktiv in der Gruppe *critical friends* um die Neugestaltung des Fremdsprachencurriculums durch curriculum.nu (<https://www.curriculum.nu/>) herum.

Ist verantwortlich für das 10 x jährlich erscheinende **Levende Talen Magazine** (LTM) und organisiert jährlich einen – meist sehr gut besuchten – **Studientag** (LSD: Landelijke Studiedag) (Französisch/Deutsch/Englisch/etc. in Utrecht (Jaarbeurs) für LehrerInnen (in der Regel: 1. Freitag im November). 2020 fand der Kongress online statt.

Vorsitzender Sektion Deutsch: Laurens van der Goot.

Der gesamte Vorstand Deutsch ist über diese Mailadresse direkt zu erreichen:

sectiebestuur_duits@googlegroups.com.

2) Der Verband der Deutschlehrer-Ausbilder an Fachhochschulen und Universitäten (VLoD)

<https://sites.google.com/site/vloduits/home>

Dauerndes Schwerpunktthema: Neue Ausbildungspläne, basierend auf einer **Wissensbank für die Deutschlehrerausbildung**: http://wiki.zum.de/Deutsch_in_den_Niederlanden

Pflicht sind für Studierende die GI-Zertifikate C1 für Bachelor/Sek I und C2 für Master/Sek II (organisiert in Absprache mit GI), verbunden mit einer neuen Pflichtprüfung zur Kompetenz in Landeskunde und Grammatik über die Organisation „10 voor de leraar“ (siehe z.B.

<https://lkt.10voordeleraar.nl/tweedegraads/duits>). In der Regel finden diese Tests im dritten oder vierten Studienjahr statt. Verantwortlich dafür ist die unabhängige Testredaktion. Diese zentralen Pflichttests Grammatik und Landeskunde (100 MC-Fragen) werden produziert von einer Redaktion von 5 KollegInnen aus den Ausbildungen, organisatorisch geleitet von der Organisation *10 voor de leraar* (<https://www.10voordeleraar.nl/>), und überprüft von einem externen Spezialisten (momentan ist das Kees van Eunen, keesvaneunen@gmail.com), der vom LVO (s. unten) akkordiert werden muss. Siehe: <https://lkt.10voordeleraar.nl/tweedegraads/duits>.

VLoD spielte eine zentrale Rolle in der Entwicklung und Validierung der sogenannten ‚kennisbasis‘: gesetzlich verpflichtete und kontrollierte Endziele für Deutschlehrerstudierende im bachelor und master-Bereich an den Fachhochschulen. Siehe: <https://10voordeleraar.nl/publicaties>.

VLoD führt jährlich (fast immer am 2. Freitag im November) in enger Kooperation mit GI einen **Jahreshochschultag** für die Mitglieder durch. Siehe Webseite des Vereins für Dokumente, Protokolle, Materialien etc.: <https://sites.google.com/site/vloduits/>.

VLoD-Vorsitzender ist momentan: Ton Zweers (t.zweers@fontys.nl).

Neben VLoD gibt es zwei Gremien, die wichtig sind: *Landelijk Vakoverleg (LVO) bachelor* und *LVO master*. Hier werden Arbeitsverabredungen gemacht, die alle Fachgruppen DaF an den Lehrerausbildungen betreffen. Auch sind die LVO verantwortlich für Revision und Erneuerung der obenerwähnten ‚kennisbases‘.

3) Verband der Germanistik-Abteilungen der niederländischen Universitäten (VGNU)

<http://www.vgnu.nl/page/www-vgnu-nl>

Veranstaltet seit 1998 jährlich eine thematische **Ringvorlesung** zur deutschen Literatur, die von ehemaligen Studierenden, andere Interessenten und Studenten besucht wird. Mehrere Bände in der Reihe *Duitse Kroniek* basieren auf diese Vorträge.

Veranstaltet jährlich eine **Studentenkonferenz**, auf der Germanistik-StudentInnen (BA, MA) Abschlussarbeiten präsentieren.

Die **Jahrestagung** besteht jeweils aus der Mitgliedervollversammlung und einem kleinen Symposium.

Vorsitzender: Prof.Dr. Ewout v.d. Knaap (Uni Utrecht; e.w.vanderknaap@uu.nl).

4) Duitsland Instituut der Universiteit van Amsterdam (DIA) <http://www.duitslandinstituut.nl>

Wurde 1996 gegründet, um das damals noch problematische Image Deutschlands zu verbessern. Entwickelt Projekte für den Deutschunterricht mit den Schwerpunkten **Film, Literatur und Musik**, z.B. den jährlichen HipHop-Tag für Schüler.

Organisiert viele Sachen in Kooperation mit dem GI, Nuffic, DmS und anderen Klubs. Ist Partner bei *Mach mit* von der *Actiegroep Duits*: <https://machmit.nl/>.

Direkte Ansprechpartnerin: Synke Hotje (s.hotje@uva.nl). Chefin: Charlotte Broersma (c.broersma@uva.nl).

5) Nationaal Congres Duits (NCD)

Zweijährlich findet der sehr populäre zweitägige NCD statt, vorbereitet von einer Kongresskommission, die aus Repräsentanten von LT, DmS, VLoD, VGNU, DIA, Nuffic und GI besteht. 2012 fand zwischenzeitlich erstmals ein Mini-NCD statt. Das war Standardpraxis: 2013/15/17/19/21 immer ein großer zweitägiger Kongress. 2012/14/16/18/22 ein kleiner eintägiger Kongress, immer im GI Amsterdam. Siehe www.nationaalcongresduits.nl. Durch Corona wurde der Rhythmus verstört. Der Minikongress 2020 musste ausfallen, im März 2024 fand der nächste große Kongress statt, diesmal in Noordwijkerhout.

Am 31.1.2025 findet ein eintägiger NCD-Plus statt, im März 2026 wieder ein zweitägiger großer Kongress in Noordwijkerhout.

Um die NCD-Organisation herum wurde aus juristischen Gründen eine Stiftung gebaut, in der das GI auch vertreten ist.

Vorsitzender der Kommission: Gorik Hageman. Die Organisation ist erreichbar über info@nationaalcongresduits.nl.

6) Alumniportal

Das non profit **Alumniportal Deutschland** (www.alumniportal-deutschland.org) wird für die Niederlande betreut von Jasmin Moeller (j.moeller@alumniportal-deutschland.org).

7) Nuffic

Arbeitet im Auftrag des Ministeriums für Unterricht, Kultur und Wissenschaft (MOCW) für die Förderung der *Internationalisierung* an Schulen. Programme zur Verstärkung des Deutsch- und Französischunterrichts und zur Förderung des bilingualen Unterrichts sowie von Deutsch in der Primarstufe (LinQ).

Nachwuchsförderung: jährlich 20 muttersprachliche Fremdsprachenassistenten (Programmleitung durch Nuffic, pädagogische Betreuung durch DIA, Hochschule von Amsterdam und andere Partner).

Webseite: www.nuffic.nl.

8) Goethe Institut (GI)

Arbeitet mit allen genannten Akteuren eng zusammen und bietet neben Lehrerfortbildung auch Kulturprogramme für Jugendliche sowie eine Vielzahl von Webprojekten an:

<http://www.goethe.de/ins/nl/ams/lhr/deindex.htm>

Das GI ist Partner bei *Mach mit* von der *Actiegroep Duits*: <https://machmit.nl/>.

GI: Prüfungskooperation mit Bildungseinrichtungen. Gut 2000 Schüler haben bereits mitgemacht, aus fast 100 Schulen. Es geht um Sprachzertifikate für Schüler auf allen Niveaustufen des ERK, seit längerem auch an Hochschulen als Pflichtteil der Lehrerausbildung (bachelor: C1; master: C2). Siehe:

<https://www.goethe.de/ins/nl/nl/spr/prf/pko.html>.

Eine sehr besondere Kooperation ist die mit der **Stiftung Deutsch in der Berufspraxis (DiB)**, die für niederländische ROCs (in etwa vergleichbar mit deutschen Berufskollegs) zusammen mit dem GI (Amsterdam: Gudrun Mueller; München (Testzentrale): Michaela Perlmann-Balme) valide, GI-zertifizierte Sprech- und Schreibtests entwickelt (A2/B1) und den Goethe-Test Pro (GTP) in den teilnehmenden ROCs organisiert. Das Ganze mündet in ein gemeinsames DiB/GI-Zertifikat für die Schüler.

Siehe: <http://duitsmbo.nl>.

Leitung: Anika Plettenberg (a.plettenberg@roc-nijmegen.nl) mit Hilfe von u.a. Lambert Teerling (lambert.teerling@gmail.com), Kees van Eunen (keesvaneunen@gmail.com) und Han Verschuur (han.verschuur@online.de).

Siehe auch *Lerende Euregio*, die ‚Mutter‘ von DiB.

9) Actiegroep Duits/Mach mit

<http://machmit.nl/>: Eine aktive Kooperation von DNHK, Botschaft, DIA und GI – hat viel in Bewegung gesetzt, steckt u.a. hinter dem Deutschmobil und dem jährlichen **Tag der Deutschen Sprache**. Steuerung via das GI Rotterdam (Anne-Katrin Bläske).

10) Tag der Nachbarsprache Bocholt (2014/15/16/17/18/20)/Bredevoort

Am ersten Tag der deutschen Sprache 2014 fand auf Anregung der Region Achterhoek in Bocholt der allererste Tag der Nachbarsprache statt. Daran nahmen gut 500 SchülerInnen (50:50 D/NL) aus der Euregio teil.

Ein toller Tag, der auch in Presse, Radio und Fernsehen Aufmerksamkeit fand und zum 6. Mal (7.5.2020 Bocholt, Textilmuseum) stattfinden sollte, leider aber coronabedingt gestrichen wurde. Damit ist leider die Reihe für immer abgeschlossen. Die Regio Achterhoek hat sich aus dem Projekt aus undeutlichen Gründen zurückgezogen. Sie war die Organisation hinter den Freiwilligen. Schade, aber so gehen Dinge manchmal.

11) AG Deutsch macht Spaß

Hervorzuheben sind Aktivitäten der **Arbeitsgruppe Deutsch macht Spaß**

www.deutschmachtspass.nl.

Hier werden laufend neue Projekte und Materialien entwickelt, die den Deutschunterricht interessant und attraktiv machen, z.B.

- Landeskundliche DaF-Werbehefte in Form von Schülermagazinen: *Kommst du mit?* für Grundstufe und *Nah dran!* für Oberstufe
- Didaktisierungen zu (Jugend-)Literatur und Film
- Materialien zum Mauerfall
- Lyrikreader
- Materialien zum Thema Sport und Deutsch (zur Frauenfußball-WM 2011)
- Themenheft zur Mehrsprachigkeit, im Rahmen des weltweiten Projekts Sprachen ohne Grenzen präsentiert 2009 in Berlin)
- Poster (Landeskunde)
- Berufe-Fächer (im Rahmen eines BOD-Projekts vom GI)
- Neu für 2020: ein Brettspiel Deutsch

Sämtliche Materialien stehen Schulen gratis (in Schülerzahl) zur Verfügung. Nur für das Brettspiel muss ein kleiner Beitrag gezahlt werden.

Die Gruppe wird geleitet von Kitty Zoontjes, Gisela Althaus, Dirk Klein und Kees van Eunen.

Sie operiert unter den Flügeln der „Stiftung zur Förderung der deutschen Sprache in den Niederlanden“: quasi die ‚Mutter‘ von Deutsch macht Spaß, der einzigen AG der Stiftung.

Zweimal jährlich gibt es eine Stiftungssitzung, worin auch das GI vertreten ist.

Auch das Projekt **Nu Beter Duits** wurde in den ersten Jahren von Deutsch macht Spaß mit entwickelt und betreut.

www.nubeterduits.nl hat täglich etwa 14.000 Teilnehmer (seit dem Anfang am 12. Januar 2015).

Man kann sich kostenlos anmelden für einen (wochen)täglichen Test, bestehend aus vier Multiple-Choice Fragen. Die Lösungen mit Erklärungen bekommt man sofort. Auch der persönliche und allgemeine Erfolgsverlauf auf längere Sicht kann jederzeit eingesehen werden.

Zudem bietet die Webseite Wörterlisten (Niveaus ERK A1 bis B2) und Erklärungen zu allen Grammatikthemen.

Die Arbeit von DmS wird zwar aktiv vom GI Niederlande unterstützt, aber es ziehen doch langsam dunkle Finanzwolken auf. Eine mögliche Lösung liegt in Kooperationsprojekten, besonders mit NCD, DIA, Nuffic etc. 2017 erschien so z.B. ein PDF-Spielepaket, gratis downloadbar auf www.deutschmachtspass.nl. Auch eine Anlage zur Zeitschrift „Didactief“ über die Notwendigkeit von DaF in den Niederlanden konnte so erscheinen.

Im Frühling 2020 erschien das Große Deutsch-macht-Spaß-Spiel mit Unterstützung der Ler(n)enden Euregio (s. Nr. 13).

GI organisiert jährlich zwei einwöchige **Lesereisen deutschsprachiger Jugendbuchautoren**.

DmSler[innen] Kerstin Lorenz (beste Deutschlehrerin des Jahres 2018) und Kees van Eunen schreiben dazu meistens die entsprechenden Didaktisierungen. Alles steht auf: www.goethe.de/jugendliteratur unter „Autoren“.

12) Lezen voor de lijst

Prof. Dr. Ewout van der Knaap (Universiteit Utrecht) leitet ein umfangreiches **literaturdidaktisches Projekt für die Oberstufe**, das in Kooperation mit u.a. Lehrern und Studenten durchgeführt wird. Erstellt wird ein Netz-Katalog deutscher Literatur mitsamt Aufgaben.

Das Projekt geht von der auf www.lezenvoordelijst.nl beschriebenen Niveau-Einteilung aus und bezieht den Europäischen Referenzrahmen mit ein.

13) MBO: Mittlerer Berufsunterricht: Ler(n)ende Euregio etc.

Der wichtigste Spieler in diesem Bereich ist die die **Ler(n)ende Euregio** (Kooperation von ROCs und Berufskollegs). Sie ist verantwortlich für z.B. Berufspraktika für NL-Schüler in Deutschland und

umgekehrt und organisiert Wettkämpfe für den besten euregionalen Verkäufer, Logistiker etc., wo Hunderte von Schülern mitmachen. Wunderbar!

Eine Masse an Informationen und Materialien findet sich auf <https://lerende-euregio.com/>, besonders unter „Taal verbindt“ (z.B. für Arbeitgeber wichtige *autorisierte Berufsbeschreibungen*, eine *Wissensbank* mit sehr viel Ideen und Materialien, Infos und Videos über eine Reihe von Wettbewerben im Berufsschulbereich auf beiden Seiten der Grenze etc.

Unter den Flügeln der Ler(n)enden Euregio operierte in den ersten 10 Jahren ihrer Existenz auch die AG **Deutsch im Berufskontext** (siehe oben, Nr. 8) die verantwortlich ist für die Erarbeitung und ministerielle Akzeptanz von Wahlpflichtcurricula Deutsch A2/B1, der einzigen Möglichkeit, Deutsch in diesem Schulzweig zu retten. Die Gruppe hat erfolgreich in direkter Kooperation mit GI München und GI Amsterdam über GI-anerkannte Diplomierung A2/B1 verhandelt, eingebettet in strengen niederländischen Prüfungs- und Inspektionsvorschriften. Erfolgreich: im Mai 2017 fand ein Pilot statt an 5 ROCs. Seitdem hat sich fast die Hälfte aller ROCs (es gibt gut 40 ROCs, mit je weit über 10.000 Studierenden, Altersgruppe ab 16) angeschlossen. Anvisiert ist eine jährliche Teilnehmerzahl von zwischen 3000 und 5000 ROC-Studierenden.

Mehr ist zu finden auf <http://duitsmbo.nl>.

Leitung: Anika Plettenberg (a.plettenberg@roc-nijmegen.nl) mit Hilfe von u.a. Lambert Teerling (lambert.teerling@gmail.com), Kees van Eunen (keesvaneunen@gmail.com) und Han Verschuur (han.verschuur@online.de).

Die Förderung des berufsbezogenen Deutschunterrichts findet auch statt im Netzwerk MBO. Dies wird von Anna Rosenbaum (Expertin für Unterricht beim GI Niederlande) betreut. 2 à 3 x jährlich findet eine Netzwerkveranstaltung (Leitung: Peter Schols/Wim Daemen).

14) Jährlicher Literaturwettbewerb für Oberstufler (Übersetzung literarischer Texte)

Wird organisiert von der Deutschen Internationalen Schule Den Haag, unterstützt von u.a. den 3 Botschaften (DACH), DmS, GI (D-Stipendium für Gewinner), jährlich gute 200 Teilnehmer. 2017 fand das 25-jährige Jubiläum statt.

Siehe: <https://disdh.nl/de/disdh-aktuell/32-deutsch-niederlandischer-ubersetzungs-und-literaturwettbewerb/>

15) 2 PASCH-Schulen (Amsterdam und Enschede), betreut durch GI.

Lehrerfortbildungen, Kulturprojekte, Stipendienprogramm für Schüler in GI-Sommerkursen, weltweite Vernetzung über Plattform PASCH-Net: <http://www.pasch-net.de/>

16) www.duits.de

Die **digitale Präsenz des Schulfaches Deutsch** war schon früh durch die vielbesuchte Webseite www.duits.de gesichert. Betreut wurde sie bis 2018 von Paul Goossen, der zusätzlich einen monatlichen Newsletter verbreitete, der fast 80% aller Deutschlehrer erreichte.

Paul Goossen hat inhaltlich aufgehört, versorgt aber weiterhin die Technik, Wolfgang Schreiber (GI) & Kees van Eunen haben seine inhaltliche Arbeit übernommen.

Sie speisen zusätzlich mehrere niederländische Deutschlehrergruppen auf Facebook (u.a. *Leraar Duits* [etwa 2000 Mitglieder] und *Fitte Deutschlehrer* [etwa 300 Mitglieder]).

17) Netzwerk Deutsch der Deutschen Botschaft

Das Netzwerk arbeitet seit Anfang 2010 im erweiterten Rahmen unter Einbeziehung aller o.g. Partner. Auch die Deutsch-Niederländische Handelskammer nimmt an den Sitzungen teil. Die Sitzungen sind sehr sinnvoll als Austauschplattform. Und bereits mehrmals wurden hier Initiativen unterstützt, die zu schönen Produkten geführt haben, z.B. dem von der AG Deutsch macht Spaß und dem DIA produzierten und von Nuffic, GI und NCD unterstützten Didactief-Special „Duits brengt je verder“ (Januar 2015). Coronabedingt sind die Treffen leider ins Stocken gekommen.

18) Verlage, die für DaF wichtig sind in den NL

- Noordhoff (Groningen) hat die 2 größten DaF-Lehrwerke (Unter- + Oberstufe):
 - o „Neue Kontakte (läuft schon seit etwa 1990!): gut 40% Marktanteil
 - o „TrabiTour“ (läuft seit etwa 2005): etwa 25% Marktanteil
 - o Verantwortlicher Verleger: *unbekannt*
- Malmberg (Den Bosch) ist der 3. im Bunde mit „Na klar!“ (Unter- + Oberstufe): 15-20% Marktanteil

Verantwortlicher Verleger: *unbekannt*

Malmberg bringt mit „Taalblokken“ sehr interessante Materialien für Deutsch im Beruf heraus

Verantwortlicher Verleger: *unbekannt*

- ThiemeMeulenhoff (Amersfoort): Teil vom Klett-Verlag; hat ein vielversprechendes neues DaF-Lehrwerk herausgebracht: *Zugspitze*.

Verantwortlicher Verleger: Dave Büttner

- Neu ist „Talenland“. Sehr aktiv mit Studientagen etc. Haupttitel DaF: „Fantastisch!“

Verantwortlicher Verleger: Moritz Alber

19) Kongressreihe ‚Lernen vom Nachbarn‘

Lernen vom Nachbarn / Leren van de buren (immer in der Wasserburg Rindern). Kongress Nr. 18 musste coronabedingt gecanceld werden, fand definitiv online statt am 14. April 2021.

Eine Idee von dieser seit 2001 laufenden Kongressreihe vermittelt das Programm 2018: Gut 200 niederländische DeutschlehrerInnen und deutsche NiederländischlehrerInnen waren am 23. April 2018 nach Rindern bei Kleve, in die wunderschöne Wasserburg, gekommen, zum 17. Kongress *Lernen vom Nachbarn/Leren van de buren*. Es war der bestbesuchte Kongress in dieser Serie bis jetzt: gut 170 TeilnehmerInnen und 30 Work- und HörshopleiterInnen und OrganisatorInnen.

Wichtige Themen waren:

- Konzepte von Mehrsprachigkeit und ihre Konsequenzen für den Fremdsprachenunterricht
- Entwicklungen im MBO und an Berufskollegs
- Projektinfos: LinQ (Nuffic), Deutsch macht Spaß, Schüleraustausch, Belevingsonderzoek DIA
- Schulsystemvergleich Deutschland/Niederlande
- Kurz- und Kürzestfilme
- Slam Poetry
- Comics und ihre Möglichkeiten
- Landeskunde
- Das fesselnde RU-Projekt *Drillingsberichte*, anlässlich der Briefe, die der jüdische Arzt Felix Oestreicher über das Leben seiner „Drillinge“ und Familie kurz vor und während des Zweiten Weltkriegs schrieb. Seine 82-jährige Tochter Helli war auf dem Kongress mit dabei.

Auf der Kongresswebseite <https://www.ru.nl/nachbarsprache-nl/nieuws-evenementen/congres-leren-buren-2018/> wurden die verschiedenen Beiträge und Materialien publiziert. Auch ein Videobeitrag ist dabei.

Dank der Tatsache, dass der Kongress (der von 2001 bis 2016 von einer Kerntruppe (Jochen Michels, Norbert Krebs und Kees van Eunen) mit Unterstützung der HAN und der Taalunie organisiert wurde und nach 2016 nicht mehr stattfinden konnte) unter den Fittichen des Interregprojekts *Nachbarsprache/buurcultuur* doch wieder stattfand und von der *Taalunie* generös bezuschusst wurde, war - wie immer - die Teilnahme fast kostenlos. Der 18. Kongress fand am 14.4.2021 online statt.

Info: Sabine Jentges (Uni Nijmegen: s.jentges@let.ru.nl) und Kees van Eunen (keesvaneunen@gmail.com).

20) E-Wise

Manchmal bieten auch rein kommerzielle Weiterbildungseinrichtungen kostenloses Material an. Ein gutes Beispiel ist E-Wise (<https://www.e-wise.nl/>). E-Wise existiert seit über 20 Jahren (1997) und begann mit Online-Informationen von Experten für medizinische Fachleute. Später wurde das Angebot um Pakete für nicht-medizinische Berufe wie Rechtsanwälte, Notare, Wirtschaftsprüfer und Steuerfachleute erweitert. *Seit 2018 richtet sich e-Wise auch an Lehrer.* Für mehr als 100 Fachgebiete. Darunter auch ein noch wachsendes Angebot speziell für Sprachlehrer. Die wichtige Zeitschrift *Remediaal* (<https://remediaaldigitaal.nl/>) hat einen ausführlichen Artikel über E-Wise veröffentlicht. Jeder Kurs schließt mit einem Zertifikat ab, was immer nützlich ist. Ein sehr schönes Feature ist die Möglichkeit, eine Reihe von Kursen kostenlos auszuprobieren, siehe https://www.e-wise.nl/gratiscursus?gclid=CjwKCAiAnvj9BRA4EiwAuUMDf35NsFBruy68sl6eseaN00De4TnWV4U-KMzATftevC-guysK3VoPvhoCsegQAvD_BwE. Zum Beispiel:

- Close Reading, Arbeit am tieferen Textverständnis
 - Begabung: mehr als nur IQ
 - Arbeitsanweisungen, um die Schüler wirklich zur Zusammenarbeit zu bewegen.
- Zusätzlich wurde von Arjan Krijgsman und Kees van Eunen für u.a. Deutsch ein Kurs zum Einsatz von Jugendliteratur entwickelt, *Fictie zonder frictie*.